

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

A válságkezelés lehetőségei és eszközei

Az SZCSP tudományos konferenciája
a védelmi hadműveletről

A rádióelektronikai harc jelene és jövője

A vezetés információs rendszere

A katonai gazdálkodás fogalomrendszere

Az anyagi-technikai biztosításról

A határőrség időszerű feladatairól

Julier Ferenc memoárja 1919-ről (III.)

A védelem fejlesztéséről — Szemle

Tájékoztató a pályázatokról
és a társaság főbb rendezvényeiről

III. évfolyam

3. szám

1993

A tanulmányok szerzői

Ács Tibor ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Csabai György alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Fogarassy László,
a történettudomány kandidátusa

Gáspár Tibor mérnök alezredes

Király György ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Kiss Kálmán határőr vezérőrnagy

Kőszegvári Tibor ny. vezérőrnagy,
egyetemi tanár,
a hadtudomány doktora

Nagy László ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pintér István őrnagy, főiskolai docens

Turák János ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Az SZCSP tudományos konferenciájának
felszólalói (sorrendben):

Tóth Ferenc ezredes,
dr. Kozma Endre ezredes,
Gyuricza Béla altábornagy,
Tóth Sándor ezredes,
Wekerle József vezérőrnagy,
Rába Imre mk. ezredes,
dr. Kőszegvári Tibor ny. vezérőrnagy,
Lőrincz Kálmán vezérezredes,
Kővágó Pál alezredes,
Egri József alezredes,
Mezei Gábor ezredes,
Dobó Péter vezérőrnagy,
Óvári Attila ezredes,
Fricz Sándor ezredes.

A Társasági élet és a Szemle rovat
összeállításában részt vett:

Bakos Klára,
dr. Iván Dezső,
dr. Pataky Iván,
dr. Szenes Zoltán.

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:

HORVÁTH ISTVÁN
(főszerkesztő)

Tagjai:

dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:

TRÜKK Bt.

Nyomtatta:

STATIQUIM NYOMDA

Felelős vezető:

Szehr György

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

III. évfolyam

3. szám

1993. szeptember

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Csabai György—

Nagy László:

A válságkezelés lehetőségei napjainkban 3

Kőszegvári Tibor:

Biztonság és információ- (hír-)szerzés 15

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

A védelmi hadművelet elméleti és
gyakorlati kérdései
(az SZCSP tudományos konferenciájának
alapgondolatai és a hozzászólások lényege) . . . 19

Király György:

A rádióelektronikai harc fejlődése
és jelenlegi helyzete 51

Pintér István:

A vezetés információs rendszeréről 60

Gáspár Tibor:

A válságkezelési feladatok anyagi-technikai
biztosítása 70

VÉDELEMGAZDASÁG

Turák János:

A katonai gazdálkodás néhány aktuális kérdése 81

RENDVÉDELEM

Kiss Kálmán:

A határőrség időszerű feladatai 91

FÓRUM

Ács Tibor:	Csata Sziszeknél	97
Julier Ferenc:	Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben) III. rész . . .	100

TÁRSASÁGI ÉLET

A Magyar Hadtudományi Társaság második országos hadtudományi konferenciájára készül	119
Tájékoztató a pályázatokról	120
A társaság rendezvényei	121
Kandidátusi értekezések védeke és a fokozatok odaítélése	122

SZEMLE

Glorius, R.:	Néhány gondolat a védelem fejlesztéséről . . .	124
Bakos Klára:	Bibliográfia a harcászati témaköréből	128

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálattjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Csabai György—Nagy László

A válságkezelés lehetőségei napjainkban*

Napjainkra a világ a régi, kétpólusú világrendszer megszűnte miatt átmeneti korszakába érkezett, amelyet egyesek nem kis iróniával „világrendetlenségnek” is neveznek. Az alakuló „új világrendben” Földünk számos pontján és régiójában izzanak fel szunnyadó paraszak és új tüzek keletkeznek. A nagy háború víziója helyébe a válságszindróma valósága lépett. És ahogy a válságok a maguk valóságában igen bonyolultak, ugyanúgy az elméletük is forrásban, kialakulóban van. A szerzők a kétpólusú világ történelmi bázisát, felbomlásának előzményeit mutatják be és a válságkezelés elméleti és gyakorlati kérdéseit elemzik.

A válságkezelés elméleti és gyakorlati kérdéskörének kimunkálása és feltárása a legelején tart hazai vonatkozásban. Az elméleti-megalapozó munkálatokra, a meglévő úr betöltésén túl, azért is szükség van, mert Magyarország (jelenleg a Biztonsági Tanács nem állandó tagja) fokozottan kíván részt venni a különböző ENSZ-műveletekben. Ezért a tanulmány — azon túlmenően, hogy a válságkezelés hazai elméleti alapvetését is szolgálja — egyaránt felhasználható az ENSZ-kontingensek felkészítési folyamatában irodalmi forrásként vagy segédanyagként.

1. A történelmi bázis

A második világháború szövetséges hatalmai, a Szovjetunió egyrészről, illetve az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország másrészről szinte a háború befejeződésének pillanatában ellenségekké váltak. Megszűnt létezni a közös ellenség (Németország és Japán), megszűnt a kiváltó ok, ami miatt szövetségesekké váltak, és rögtön helyreállt a „normális” rend: az ideológiai ellentétek meghatározó jellege felülkerekedett az ideiglenes összefogáson.

A politikusok döntő többsége mindkét oldalon meg volt győződve arról, hogy a két tábor között elkerülhetetlenül ki fog törni a háború, amely nem lehet más, mint a harmadik világháború. Mindkét oldalon a másik felet vádolták agresszív szándékkal, és mindkét oldal lázasan készülődött, fegyverkezett és szervezkedett.

Nyugat-Európában mély gyökereket eresztett a félelem: a Szovjetunió — esetleg új szövetségeseivel, a népi demokratikus országokkal karöltve — Európa kapitalista országainak lerohanására készült, hogy az Atlanti-óceánig terjessze ki ural-

* A kézirat lezárva: 1993. június 22-én

mát, korabeli divatos kifejezéssel a szocializmus pozícióit. A nyugat-európai országok természetesen nem kívánták tétlenül bevárni az elkerülhetetlennek vélt szovjet támadást, erőfeszítéseket tettek biztonsági helyzetük javítására, amelyekhez maximálisan megnyerték az Egyesült Államok támogatását is.

Az USA a második világháborúból is abszolút győztesként került ki, mivel a szűk értelemben vett katonai győzelmen túl nagymértékben megerősítette mind politikai, mind gazdasági pozíciót Európában és Ázsiában. Az egyetlen olyan hadviselő fél volt, amely meg tudta óvni országa területét bármilyen jellegű pusztítástól.

A washingtoni vezetés el volt szánva, hogy kihasználja a háború révén kialakult előnyös pozíciót. Ez az elszánás vonatkozott többek között arra is, hogy — elkerülendő az első világháború után elkövetett hibát, az Európába harcolni küldött csapatok visszavonását — az amerikaiak tartós katonai jelenlétre rendezkedtek be az öreg kontinensen.

Katonai vonatkozásban Európa igen sajátos képet mutatott a háború befejezését követően. Keleti harmadát a tönkrepusztított, kivérzett Szovjetunió képezte, amely ugyanakkor a legnagyobb létszámú és legütőképesebb hadsereggel rendelkezett. Középső zónáját a fasizmustól ténylegesen megszabadított — kevés kivételtől eltekintve megszállt — országok alkották, beleértve Németországot is. A nyugati térség domináló országai a győztesekhez tartoztak. A megosztott Németország új, belső határvonalánál most már farkasszemet néztek a volt szövetségek.

A kialakult helyzetben hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az idegen csapatok jelenléte hosszú távra meghatározó tényező marad. A jaltai csúcskonferencia évtizedekre meghúzta az érdekszférák határait, a megszerzett pozíciókról egyik nagyhatalom sem kívánt lemondani, márpedig erre egyetlen kizárólagos eszköz kínálkozott, a katonai jelenlét. (Üdítő kivételt képez Ausztria esete, de ehhez tíz évre és az enyhülés bizonyos fokú térnyerésére, kedvező katonapolitikai feltételek kialakulására volt szükség.)

Adva volt tehát az amerikai katonai jelenlét, amelyet az Egyesült Államok fenn kívánt tartani és amelyet a nyugat-európai országok is igényeltek az említett szovjet invázió — valós vagy vélt — veszélyétől fenyegetve. A jelenlétet előbb-utóbb intézményesíteni kellett.

Nyugati elemzések és vélemények szerint a Szovjetunió támadó szándékát 1945 és 1949 között nagyrészt az amerikai atommonopólium, az atomfegyver kizárólagos birtoklása hűtötte le, minthogy a szovjet fél — egy offenzíva megindítása esetén — ki volt téve a megtorló nukleáris csapásnak. 1949-ben azonban a Szovjetunióban is létrehozták az atombombát, ami szertefoszlatta az atommonopóliumba vetett hitet.

Az Egyesült Államok kezdeményezésére a nyugati világ 1949-ben megalapította politikai-katonai szövetségét, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, angol néven a NATO-t (North-Atlantic Treaty Organization), amelynek alakulásakor 12 tagállama volt. Egy jóval későbbi megfogalmazás szerint a szövetség létrehozásának a nyugat-európai országok részéről kettős célja volt: távol tartani a szovjeteket és „bent” (azaz Európában) tartani az amerikaiakat. A megfogalmazás 1954-ben, amikor a Német Szövetségi Köztársaság csatlakozott a NATO-hoz, a következő elemmel egészült ki: ... és ellenőrzés alatt tartani a németeket.

Fennállása során a NATO alapvetően megfelelt a fentiekben megfogalmazott

elvárásoknak. A történelem „igazolta” a szervezet létrehozásának jogosultságát, hiszen a feltételezett szovjet invázióra nem került sor, sőt a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján feloszlott a szocialista országok NATO-típusú politikai-katonai szövetsége, a Varsói Szerződés, majd pedig felbomlott maga a Szovjetunió is. Ezek a fejlemények felkészületlenül érték és súlyos dilemma elé állították az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét.

A NATO katonai doktrínája általában követte az amerikai doktrinális elképzeléseket, és mindig a Varsói Szerződést és a Szovjetuniót tekintette elsődleges — gyakorlatilag kizárólagos — ellenségnek. Ennek megfelelően a NATO a „nagy” háborúra készült, miként maga az Egyesült Államok is. Ugyanakkor az Egyesült Államok a világban felvállalt globális szerepe miatt komplexebb módon értelmezte a háború kategóriáját. Különösen szemléletes e vonatkozásban a nyolcvanas években teret nyert koncepció az alacsony intenzitású konfliktusok (low intensity conflict) kérdésében, amelyhez létrehozták a gyorsan bevethető erőket (rapid deployment forces). Ezt a koncepciót bátran nevezhetjük a válságkezelés előfutárának, bár meg kell jegyezni, hogy sokáig megmaradt amerikai elképzelésnek és csak gyenge visszhangot váltott ki a NATO-ban.

Dobrinyin — akkori washingtoni szovjet nagykövet — nevéhez fűződik az a mondás, amelyet a gorbacsovi kül- és katonapolitikai nyitás jellemzésére fogalmazott meg: „Súlyos csapást mérünk Önökre, megfosztjuk Önöket az ellenségüktől.” (Maga sem hitte volna, hogy mennyire és milyen gyorsan beigazolódik a jövődöleése.) 1991-re a NATO valóban itt maradt ellenség ellenfél nélkül. Megszűnt a létrehozását kiváltó legfőbb ok, megkérdőjelezhetővé vált a szövetség létjogosultsága. Fennállásának negyven-egynéhány éve alatt nem került a NATO vezetése ilyen válaszüti elé.

2. A dilemma feloldása

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete dicséretes gyorsasággal reagált a megváltozott helyzetre. Természetesen a roppant kiterjedt apparátust sarkallta az önfenntartás ösztöne is, de a tényeken ez nem változtat.

1991 végére a NATO vezető szervei kidolgozták a szövetség új stratégiai koncepcióját, amelynek egyik sarkalatos tételévé tették a válságkezelést. Ezzel gyakorlatilag áthidalták azt a jogfolytonossági hiányt, amely abból adódott, hogy megszűnt létezni a legfőbb ellenség. Új küldetést fogalmaztak meg tehát a NATO számára, amelynek léte ezzel újjólág értelmet nyert. Párhuzamosan megfogalmazódott az amerikai csapatok további európai állomásoztatásának szükségessége is, amely az előretolt, de csökkentett jelenlét érvényesítésében ölt testet.

Kétség nem fér ahhoz, hogy a Varsói Szerződés és a Szovjetunió megszűnésével nem járt együtt Európa általános biztonsági helyzetének gyökeres javulása. Még Nyugat-Európa sem dicsekedhet ezzel, a kontinens keleti felén pedig kimondottan romlott a biztonság, kialakult egyfajta biztonsági vákum. Az eufória érzését, amely egy új békekorszak hajnalának vélte a bekövetkezett változásokat, felváltotta az aggodalom: a térség a bizonytalanság, az instabilitás, a kiszámíthatatlanság jeleit mutatja.

A NATO szempontjából a jól ismert, a jól kiszámítható, állandó (szinte „megbízható”) fenyegetés átadta a helyét a sokdimenziós, sokarcú kockázatoknak, amelyeket

nagyon nehéz definiálni, még nehezebb előre jelezni, és amelyekre nagyon nehéz, gyakran lehetetlen megoldást találni. A politikai és a katonai vezetők figyelme Nyugaton és Keleten egyaránt azokra az új veszélyekre, fenyegetésekre, kockázatokra és kihívásokra kezdett irányulni, amelyek nagyrészt a volt szocialista országok társadalmi berendezkedésének gyökeres megváltozásával jártak együtt. Elemzések egész sora foglalkozik az olyan kihívásokkal, mint a kelet-közép-európai országok nagyfokú gazdasági és társadalmi instabilitása, a szociális feszültségek növekedése, a fellángoló nemzetiségi-etnikai villongások, a környezeti ártalmak veszélyes mértékű fokozódása, a menekültkérdés, a nemzetközi terrorizmus térhódítása, a kábítószer- és fegyverkereskedelem fellendülése, az államgépezettel összefonódó szervezett bűnözés megjelenése.

A fentiekhez járul még Oroszország belső stabilitásának különösen aggasztó mértékű csökkenése, a volt szovjet fegyveres erők reagálásainak és reakcióinak kiszámíthatatlansága, az atomfegyverek ellenőrizhetetlen kezekbe kerülésének kockázata, általában a nukleáris proliferáció veszélye (beleértve a tudósok, a szakemberek elcsábítását, a technológiák és a gyártási kapacitások elszipkázását). Továbbra sem hagyhatók figyelmen kívül olyan — korábban is létezett — veszélyforrások, mint a tömeges éhínség, a demográfiai robbanás, az energiaforrások véges volta, a nagymértékű környezetrombolás vagy az iszlám fundamentalizmus térnyerése.

Az említett veszélyek jó része beletartozik a biztonság fogalmának komplex értelmezésébe, így módon jogosan fogalmazhatók meg a NATO ezzel kapcsolatos új feladatai is. A szövetség létjogosultságát nemcsak hogy nem kérdőjelezzik meg Európában, hanem újra és újra megfogalmazódik az az álláspont is, hogy a NATO az egyetlen katonai szervezet, amelynek rendelkezésére áll az új fenyegetések legtöbbjének elhárításához szükséges eszköztár.

Európában léteznek más nemzetközi szervezetek is, amelyek közreműködhetnek a válságos helyzetek megoldásában, ilyen például az EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) és a WEU (Nyugat-európai Unió). Az EBEÉ átfogja a kontinens teljességét az Atlanti-óceántól az Urálig, nem rendelkezik azonban eszközökkel határozatainak végrehajtására. A Nyugat-európai Unió csupán Európa nyugati felét öleli fel (bár kifejezte hajlandóságát az aktív cselekvésre a tagországok határain túl is), ugyanakkor mindössze az utóbbi két-három évben vált a történések cselekvő részesévé.

Új stratégiai koncepciójának kidolgozásával egyidejűleg a NATO kiküszöbölte egyik alapvető hiányosságát, a földrajzi egyoldalúságot. Előtérbe került ugyanis a párbeszéd és az együttműködés igénye a szervezeten kívül álló európai államokkal. Ezen teljesen újszerű feladat megoldására hozták létre az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (North-Atlantic Cooperation Council — NACC), amelynek tagságát felkínálták az EBEÉ-hez tartozó összes országnak. Ugyanakkor a NATO egyelőre nagyon óvatosan kezeli a saját felelősségi körzetén, azaz a tagországok területén kívüli akciók lehetőségét (az úgynevezett „out of area” tevékenységet). Nem kíván biztonsági garanciákat adni a kelet-közép-európai országoknak, elsősorban valószínűleg azért, mert nem lenne képes ilyen irányú elkötelezettségének eleget tenni. Hasonló okok miatt zárkózik el egyelőre a szövetség attól is, hogy új jelentkezőket fogadjon tagjai sorába.

3. A válságkezelés elmélete

Mielőtt rátérnénk a válságkezelés elméleti kérdéskörének részletes kifejtésére, először tisztázzuk a válság fogalmát.

„A válság – Peter Jan Graaff tábornok, a Holland Királyság fegyveres erői vezérkari főnöke szerint, aki gondolatait a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián tartott előadásában fogalmazta meg — nemzetközi feszültség fokozódásától terhes, bonyolult és veszélyes helyzet, amelyben a döntéshozatal nyilvánvaló sürgősséggel, bizonyos pártok konfrontációjának veszélyével folyik, és amely helyzet nagyobb méretű és szisztematikus rendbontásokat is magába foglal. A válság ennél fogva nem jelent állandó és kiterjedt fegyveres-erő-alkalmazást, bár a fegyveres incidensek lehetősége nem zárható ki. Ez a helyzet inkább az erő alkalmazásának egy korlátozott intenzitását jelenti, amely egy adott cél elérése érdekében alkalomszerűen, nem szisztematikusan történik.” (Új Honvédségi Szemle 1991/12. szám 17. oldal).

Ezt a fogalmi meghatározást ugyan ma már nem tekintjük elméleti szempontból teljes értékűnek, mégis — jobb híján — komplex jellege révén ebből indulunk ki.

A forradalmi jelentőségű kelet-közép-európai változásokkal egyidejűleg a térségben akut válságok sora tört a felszínre, ezen belül is elsősorban etnikai jellegű összetűzésekre került sor. A kialakult helyzet hangsúlyozottan igazolja tehát azt a NATO-elhatározást, amely a feladatok között előre rangsorolja a válságok kezelését.

A témakörben számtalan elemzés látott napvilágot, az elemzők egy dologban maximálisan egyetértenek: a legjobb válságkezelés a válság kirobbanásának megelőzése. A nemzetközi szervezetek — közöttük az ENSZ, az EBEÉ és a NATO is — óriási erőfeszítéseket tesznek a válsággyanús szituációk felfedezésére, a feszültségek fokozódásának, a konfliktus kialakulásának elkerülésére, de jelenleg még kevés az esély a sikerre. Egyrészt az említett szervezetek ma még nem rendelkeznek olyan kiépített észlelő és előrejelző rendszerrel, amely megbízhatóan tudná közvetíteni a feszültségek mértékét és a változások tendenciáit (ez a rendszer csakis egy rendkívül színvonalasan felkészített és világméretűben kiépített ügynöki hálózat lehetne, amelyhez még biztosítani kellene az információ áramlását és feldolgozását is), másrészt tényleges kapacitásaikat és lehetőségeiket felemészti a már kirobbant válságok féken tartása, illetve felszámolása.

Az elemzések között figyelemreméltó Shalikashvili tábornok (1992 júliusától a NATO szövetséges erőinek európai főparancsnoka) értékelése, amelyet előadásában foglalt össze a téma kapcsán szervezett tanfolyamon.

A tábornok a ténylegesen vagy potenciálisan létező új veszélyek és fenyegetések, a megszorodott válsággóccok és elmélyült válságfolyamatok elemzésének alapján aláhúzza annak helyességét, hogy a NATO feladatai között előtérbe került a válságkezelés. Nem igazán új ez a feladat, hiszen a szövetség egész eddigi létezése tekinthető permanens válságkezelésnek is: más nemzetközi szervezetekkel és fórumokkal közösen sikerült kezelhető keretek között tartani, majd végső soron megoldani századunk egyik legkritikusabb válságjelenségét, a hidegháborút.

A válságkezelés roppant dinamikus és bonyolult tevékenységi kör, mivel minden válság különböző. Korunk emberisége — szerencsére — nem rendelkezik elegendő precedenssel ahhoz, hogy a modern válságok és konfliktusok tipizálását, minősítését, osztályozását maradéktalanul elvégezze. Másrészt viszont minden egyes válság — az

okozott kár mellett — felbecsülhetetlen tapasztalatokat is jelent, amelyekre most már tudatosan koncentrálnak figyelmüket a nemzetközi szervezetek. Példaként érdemes megemlíteni, hogy az EBEÉ által létrehozott szervek között a helsinki folyamat közel húszéves tapasztalatgyűjtése után jelent meg a bécsi székhelyű válságelhárító központ.

Miként minden válság más és más, ugyanúgy a megoldásukra számításba vehető eszköztár is rendkívül változatos. Kellő mérlegeléssel a nemzetek közössége igénybe vehet politikai, diplomáciai, jogi, erkölcsi, gazdasági, katonai stb. eszközöket vagy ezek változatos kombinációit. Bármilyen lépés megtétele kétélű fegyverré válhat, amely bizonyos mértékben kárt, meglepetést okozhat a válság megoldásán fáradozóknak is (pl. a gazdasági szankciók). Éppen az a válságkezelés művészetének sarkalatos pontja, hogy döntésre kell jutni, mi okoz kisebb kárt az emberiség globális érdekei szempontjából: a beavatkozás az események menetébe, vagy a be nem avatkozás, illetve ezen belül az egyik vagy a másik módszer megválasztása.

A továbbiakban jelen tanulmány az eszközök gazdag tárházából a politikai és a katonai eszközökkel kíván elsősorban foglalkozni. A két kategória közül az elsőbbség két okból is a politikai eszközöket illeti. Az első, hogy bármely válság kezelését, megoldását meg kell kísérelni először politikai intézkedésekkel, ezek sikeretelensége esetén minden más eszköz igénybevételével — kivéve a katonai erő alkalmazását, mert ezt csak végső esetben szabad megkockáztatni. A másik, hogy a katonai erő bevetését kötelezően meg kell előznie az erre vonatkozó, megalapozott, a lehető legszélesebb támogatást élvező politikai döntésnek. (Megjegyzendő, hogy elvben előfordulhatnak olyan válságok, amelyekre egyáltalán nincs katonai megoldás.)

Visszatérve Shalikashvili tábornok előadására, ebben a válságkezelésnek három alapvető típusát határozza meg a szerző: a követő (reaktív), a megelőző (preemptív) és az úgynevezett helyettesítő vagy kombinált (proaktív) típust.

A korábbi időszakban gyarkorlatilag kizárólagos jelleggel a követő válságkezelési mód került alkalmazásra. Ennek lényege, hogy a feszültség fokozódásának, a válság kibontakozásának különböző fázisait több-kevesebb késéssel követte a válságban érintett államok, a nemzetközi szervezetek, a nemzetek közösségének reagálása. A feszültség eskalálódásának időszakában a reagálás többnyire kimerült a tiltakozásban és az elítélő nyilatkozatokban. Klasszikus példája a követő válságkezelésnek az Öböl-háború: Irak agressziót követett el Kuvait ellen; az ENSZ elítélte a lépést és követelte az iraki csapatok kivonását, egyidejűleg különböző — diplomáciai, gazdasági stb. — intézkedések kerültek bevezetésre; a nemzetközi közösség kilátásba helyezte a katonai erő igénybevételét is; a „Sivatagi vihar” („Desert storm”) fedőnevű hadműveletben a nemzetközi haderő rákényszerítette az agresszort az eredeti helyzet visszaállítására.

Az Öböl-háború eseménysorozatából levonható az a tanulság, hogy a válságok elmélyülése, kiteljesedése nagy valószínűséggel maga után vonja a megoldás „árának” (költségek, áldozatok) növekedését mindkét oldalon.

Az Öböl-háborúnak van ennél sokkal fontosabb tanulsága is: a nemzetek közössége első ízben reagált egyeztetett és megsemmisítő megtorlással egy nyilvánvaló agresszióra. (Mivel a nemzetközi fegyveres erők gerincét az amerikaiak képezték, és mivel az Egyesült Államok jelenleg az egyetlen szuperhatalom, sajnos a tanulság továbbgondolható: az Egyesült Államok az egyetlen ország, amelynek esetleges agresszív akciójára garantáltan nem következne be hasonlóan hatékony reagálás.)

A megelőző válságkezelés nem tévesztendő össze a válságmegelőzéssel — bár a két fogalom tartalmilag nem áll messze egymástól —, hiszen a megelőzőt, ki sem tört válságot nem kell „kezelní”. Ez a módszer közelíti az ideális esetet, amikor a kialakulóban lévő válságos helyzet minden elemére sikerül megtalálni a megfelelő és gyors választ, amellyel kivédhető a válság időben, térben és minőségben való eszkalálódása, kiterjedése, mindenekelőtt nemzetközivé válása. Olyan esetekben következhet be ez a megoldás, amikor egy adott ország belső problémáinak sűrűsödése okoz válságos helyzetet, amelyet azonban időben észlelnek és jeleznek, és amelynek feloldására elsősorban az országon belül, de szükség esetén nemzetközi méretekben is történnek erőfeszítések.

A követő és a megelőző válságkezelés két szélsőséges esetet jelent. Az előbbinél sokkal könnyebb meghozni a helyes döntéseket, mivel egyértelmű: már bekövetkezett eseményekre vagy cselekvésekre kell reagálni; ugyanakkor ez a módszer lényegesen nagyobb erőfeszítéseket követel a végrehajtásban és általában nagyobb áldozatokkal is jár. Az utóbbinál rendkívül nehéz kiszámítani a helyes reagálást és meghozni a szükséges döntést, amihez kevés információ és még kevesebb idő áll rendelkezésre. A végrehajtás viszont általában kevésbé fájdalmas.

A nemzetközi szervezetek részéről mindinkább kitapintható az a szándék, hogy szakítsanak a korábban általános követő válságkezeléssel, viszont még nem állnak rendelkezésükre azok az eszközök, amelyek biztosítanák például a döntésekhez szükséges minimális információt a válságok korai szakaszaiban, a gyors egyeztetést, döntés-előkészítést, döntéshozatalt és végrehajtást. Nehezíti az áttérést a megelőző válságkezelésre, hogy jelenleg még óriási a helytelen döntések kockázata, amit egyetlen állam vagy nemzetközi szervezet sem képes vagy hajlandó felvállalni. Helytelen döntést okozhat a válságok kiszámíthatatlan természete (az a tény, hogy minden válság más és más), az eddigi tapasztalatok hiányos és szűkös volta, valamint maga az időtényező fontossága (vagyis az a követelmény, hogy nincs idő kivárni, amíg elég sok információ áll rendelkezésre).

A megelőző válságkezelés térhódításának egyik jelentős akadálya azon nézetek nemzetközi elfogadottsága és szilárdsága, amelyek a szuverén államok belügyeibe való beavatkozásra vonatkoznak. A nemzetközi közvélemény jelenleg még hajlamos arra, hogy abszolutizálja a be nem avatkozás elvét. Ez a nézet kevésbé veszi figyelembe, hogy korunkban a kölcsönös függőségek szövevénye olyan mértékben hálózza be az országokat, hogy egyre szűkül a kizárólagosan belügynek tekinthető tényezők köre. Jelenleg érelelődik az a felismerés, hogy a belügyekbe való beavatkozás fogalmát a korábbinál rugalmasabban kell értelmezni.

Végso soron a szándékok és a lehetőségek összevetéséből rajzolódik ki a válságok kezelésének legvalószínűbb módja, a helyettesítő vagy kombinált módszer. Ez a típus egyesíti magában a követő és a megelőző eljárás pozitív vonatkozásait. Egyrészt igyekszik biztosítani a gyors döntés és a megalapozottság összhangját a tapasztalatok maximális felhasználásával, a tipikus válságelemek felismerésével, a döntéshozó mechanizmusok időben történő kiépítésével. Másrészt kombinálni kívánja a rendelkezésre álló eszköztár minden elemét (politikai, gazdasági, katonai stb.), szükség szerint helyettesítve egyiket a másikkal. Harmadrészt pedig biztosítani tervezi a legszélesebb nemzetközi összefogást, a maximális globalitást.

A helyettesítő válságkezelés elengedhetetlen feltétele a reagálás kiszámítható-

sága (annak pontos érzékeltetése, hogy mit tűr el a nemzetek közössége és mit tekint elfogadhatatlannak), valamint a partnerekkel — együttműködőkkel és szembenállókkel — folytatott sokcsatornás párbeszéd „átláthatósága”.

4. A békefenntartás problematikája

A válságjelenségek kezelésével szorosan összefüggő, annak sajátos elemeként is felfogható fogalom a békefenntartó tevékenység, amelyet mindenekelőtt az ENSZ gyakorol immár évtizedek óta (anélkül, hogy a válságkezelés komplexebb fogalmkörébe beillesztette volna). Békefenntartó akciókra azokban az esetekben került sor, amikor a konfliktusba keveredett felek különböző okok miatt nem voltak képesek gyökereiben felszámolni a konfliktushelyzetet, és a részmegoldásként létrejött pillanatnyi béke megszilárdítása, fenntartása érdekében minden érintett fél szükségesnek látta az ENSZ szerepvállalását.

Az évtizedek során fokozatosan kikristályosodott a békefenntartás gyakorlata. A világ különböző térségeiben kirobbant konfliktusok során az ENSZ — esetenként más szervezetekkel karöltve — megpróbálkozott a békéltetéssel. Amennyiben ezek a törekvések eredményre vezettek, de a fegyverszünet, a megbékélés törekvénynek látszott, a világszervezet felajánlotta további szolgálatait. Békefenntartó személyzetének a konfliktus térségébe küldésére azonban csakis és kizárólag akkor kerülhetett sor, ha ezzel az összetűzésbe keveredett felek kivétel nélkül mindannyian egyetértettek.

Békefenntartási célokra az ENSZ fokról fokra kiépítette saját kontingensét, a kék sisakos csapatokat. A különböző missziókra történő felkészítés során a kontingens egyes egységei nemzeti alárendeltségben maradtak, és csak a konkrét feladat végrehajtására vonatkozó ENSZ-határozat (általában a Biztonsági Tanács döntése) után kerültek nemzetközi irányítás alá. Az adott kontingensek összeállítása felkérés útján szokott történni: az ENSZ illetékesei megkeresik azokat a tagállamokat, amelyek alkalmasak katonai — vagy ritkábban polgári — személyzet kijelölésére. Az idők során tipikussá vált bizonyos országok részvétele a békefenntartó akciókban, így például a semleges skandináv országok vagy Ausztria, Kanada igen gyakran szerepelt a résztvevők között. (Finn- és Svédországban komoly kiképzőbázisokat építettek ki ENSZ-feladatok végrehajtására történő felkészítés céljából, ahol nemcsak a hazai állomány kiképzése folyik, hanem fogadnak külföldieket is.) A számba jöhető országok általában a világ konfliktusmentes övezeteiből kerülnek ki. Örvendetes tény, hogy az utóbbi években már Magyarország is belépett azon államok sorába, amelyek részt vesznek békefenntartó akciókban (első ízben erre az iraki–iráni háború befejezése után, a nyolcvanas évek második felében került sor).

A békefenntartás bonyolult, szerteágazó tevékenység, amely azonban általában nem irányoz elő részvételt harccselekményekben. A kék sisakos csapatok rendszerint könnyű fegyverzettel vannak felszerelve, amely elsősorban önvédelemre szolgál. Nem feladatuk az esetleges harcba keveredő helyi csoportok szétválasztása, a megsértett fegyverszünet erővel történő helyreállítása. Általában tiltva van számukra bármiféle erőszakos cselekedet. Éppen ez teszi rendkívül kényessé az ENSZ akcióit.

A válságkezeléssel kapcsolatos nézetek és elemzések elterjedésével párhuzamosan megszaporodtak a kritikai észrevételek a békefenntartás túlságosan szigorú feltételrendszerével kapcsolatosan. Feloldásra várt egy ellentmondás: az ENSZ-kon-

tingeseket kiállító egyetlen ország sem kívánta háborús körülmények közé küldeni fiait, ugyanakkor a világszervezet nem vállalhatta fel, hogy a konfliktusban érintett felek teljes egyetértésének hiánya miatt lemondjon a békét szolgáló erőfeszítések ilyen fontos eszközéről. Felmerült a békefenntartás mellett a béketeremtés — mint nemzetközi funkció — szükségessége.

A béketeremtés abban az értelemben tekinthető ENSZ-funkciónak, hogy a világszervezet mindenkor foglalkozott békéltetéssel. A kék sisakos csapatok igénybevétele azonban erre a célra nem tűnt elfogadhatónak (nem is voltak felkészítve ilyen feladatokra). A kérdés felvetése akkor vált időszerűvé, amikor az ENSZ mellett az EBEÉ, de főként a NATO is lépett a konfliktusok, válságok megoldása érdekében. A legutóbbi időben csatlakozott az említett szervezetekhez a Nyugat-európai Unió is. Ily módon megvizsgálhatóvá vált az a kérdés, hogy a nemzetek közössége képes-e a katonai erőt is magába foglaló teljes eszköztárát felhasználni — szükség esetén — egy-egy konfliktushelyzet vagy válsággóccs felszámolására.

Jelenleg úgy összegezhető a kialakult helyzet, hogy a válságok kezelésére négy átfogó nemzetközi szervezet látszik a legalkalmasabbnak. Közülük abszolút globális jelleggel az ENSZ rendelkezik, döntései a lehető legnagyobb mértékben megfelelnek az összemberi érdekeknek, de katonai eszközök tényleges, tevőleges igénybevételére — a békefenntartó funkciók kivételével — nincs felkészülve. Az EBEÉ európai vonatkozásban ugyancsak maradéktalanul átfogja az államokat, döntéshozatali mechanizmusa (a konszenzus, illetve a „konszenzus mínusz egy” kategóriák bevezetésével) teljes mértékben megfelel a demokrácia követelményeinek, de még az ENSZ-nél is kevésbé rendelkezik katonai eszközökkel. Ezzel szemben a NATO és a WEU korlátozott jellegű szervezetek, amelyek nem hozhatnak a rajtuk kívülálló országokra is kötelező döntéseket. Hiába rendelkeznek tehát a válságok kezelése során jól felhasználható katonai eszközökkel, nincsenek meg a szükséges felhatalmazásaik, jogosítványaik ezen eszközök alkalmazására. (Megjegyzendő, hogy a NATO egyelőre nem is vethetné be fegyveres erőit a tagországok területén kívül, mert erre vonatkozóan az alapszabály egyértelmű tilalmat foglal magába. A WEU viszont nem zárkózik el esetleges „külsőterületi” akcióktól. Őrhajói Dunán is megjelentek.)

Egyre inkább teret nyer az az álláspont, hogy a kiutat a fenti dilemmából a nemzetközi szervezetek együttműködésében kell keresni. Már született olyan állásfoglalás például a NATO részéről, hogy a szövetség fegyveres erői ENSZ vagy EBEÉ felkérésre kerülhetnének alkalmazásra meghatározott feladatok végrehajtása érdekében. A helyettesítő válságkezelés fogalmába a korszerű értelmezés szerint beletartozik a különböző nemzetközi szervezetek erőfeszítéseinek és eszköztárának kombinálása is. A jó értelemben vett munkamegosztás kínálja az optimális megoldást. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a jövőben a fent említett szervezetek funkciói közeledhetnek egymáshoz.

A megoldás irányába mutat az Egyesült Államok fokozatos aktivizálódása az ENSZ békemisszióival kapcsolatosan. Ennek egyik jele a The Washington Post június 18-ai híre arról, hogy amerikai közreműködéssel állítanak fel egy ENSZ hírszerzési központot.

A válságkezelés fogalomkörébe illeszthető békéltető funkciók egyik lehetséges kategorizálása a következő:

a.) Békefenntartás — *peace-keeping*: a konfliktus megoldási folyamatában lét-

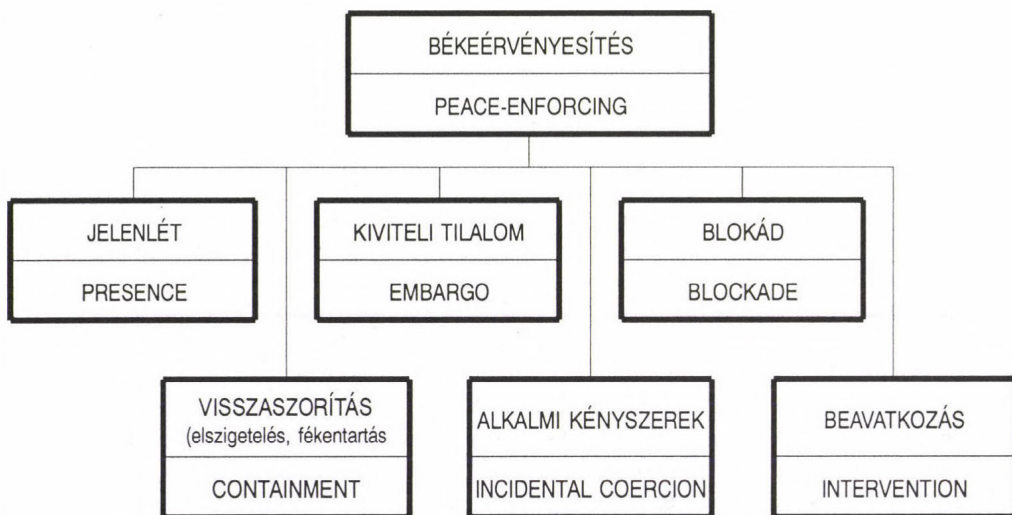
rejött béke megszilárdítása, megőrzése például a harcban részt vett felek szétválasztásával, békefenntartó csapatok révén.

b.) Béketeremtés — peace-making: a konfliktus megoldási folyamatában a béke létrehozása nem katonai, hanem elsősorban politikai és diplomáciai eszközökkel, szükség esetén a gazdasági kényszerítés módszereivel.

c.) Békeérvényesítés — peace-enforcing: a béke megteremtése fegyveres erő igénybevételével a többi eszköz alkalmazásának kudarca esetén.

Az utóbbi fogalom az angol nyelvhasználatban már polgárjogot nyert, de még a tisztázódás stádiumában tart, gyakran keveredik a béketeremtés nem katonai kategóriájával. A magyar szakirodalom egyáltalán nem ismeri, pedig a fogalmak tisztázására, az egyértelmű definíciókra multhatatlanul szükség van, ellenkező esetben jelentős tartalmi torzulások, esetleg végzetes félreértések következhetnek be. A békeérvényesítés helyett alkalmazható lenne a „békekierőszakolás”, a „békekivívás” vagy akár a „békekiharcolás” szóhasználat is, ha ez utóbbi nem emlékeztetne túlságosan a „békeharc” korábban használt kifejezésére.

A békeérvényesítés lehetséges alkotóelemeit szemlélteti az alábbi ábra:

5. A válságkezelés gyakorlata

Napjaink Európájában megoldhatatlan feladatnak tűnik a tetszetős elmélet átültetése a gyakorlatba. Elegendő ennek bizonyítására Jugoszlávia példájára utalni.

Hiába tudja és ismételteti szinte minden mérvadó politikus, hogy nem lett volna szabad megengedni az események ilyen mértékű elfajulását, a tények önmagukért beszélnek. Hiába fogalmazza meg Shalikashvili tábornok, hogy a késői reagálás esetén a válságok megoldásáért fizetendő vér- és anyagi áldozat lényegesen magasabb, a jugoszláviai válság eszkalálódásának egyes szakaszaira senki, semmilyen

nemzetközi szervezet, semelyik ország nem tudott időben és megfelelően reagálni, nem tudott jó megoldást ajánlani. Európa és a világ nem volt és még ma sincs felkészülve egy ennyire bonyolult válság kezelésére.

Igaz, az iraki–iráni háborút sem lehetett „kezelni”, amíg a felek bele nem fáradtak a háborúskodásba, amíg meg nem győződtek arról, hogy egyikük sem képes kivívni a győzelmet.

Természetesen Jugoszláviában, Jugoszlávia kapcsán is történtek jelentős pozitív lépések, amelyek a konfliktus megoldásának irányába mutatnak. Szlovénia néhány napos háborúskodás árán kivívta függetlenségét (nemzetközi segítség nélkül), jelenleg az ország nem válságkörzet. Horvátországban hosszú és véres fegyveres küzdelem után létrejött egy — igaz törekény — fegyverszünet, amelyet az ENSZ békefenntartó erői igyekeznek konzerválni. Boszniában a segélyszállítmányok százezrek minimális létfeltételeit biztosítják, miközben sajnos folytatódik a tízezrek életét követelő belháború. Egyidejűleg folytatódnak azonban a nemzetközi erőfeszítések is a béke feltételeinek megteremtésére, ezúttal főként diplomáciai eszközökkel, az úgynevezett kantonizáció érdekében. És egyidejűleg az ENSZ kék sisakosai — akik itt még nem békefenntartók, csupán a segélyszállítmányokat biztosítják — apródonként olyan jogosítványokat kapnak, amelyek a békeérvényesítés irányába mutatnak (fegyverhasználati jog, a nehézfegyverek begyűjtése stb.). Párhuzamosan érvényben van és ki is fejt hatását a gazdasági embargó, bár eredményessége kétségbe vonható. Nem vonható viszont kétségbe azon intézkedés jogossága, amelynek alapján ENSZ-ellenőrök és -megfigyelők érkeztek Koszovóba és Macedóniába, hogy megelőzzék az akut válság áttörését ezekre a körzetekre.

Tanúi vagyunk a helyettesítő válságkezelés realizálásának, amelynek elsődleges célja a válság lokalizálása, térbeli kiterjedésének, nemzetközivé válásának megakadályozása (ennek az sem mond ellent, hogy esetenként külföldiek is aktív szerepet vállalnak). Jó esély van arra, hogy a tényleges konfliktus, a háborúskodás Bosznia határain belül tartható. Bármilyen tragikus ez a tény az ország lakosságára nézve, a környező világ szempontjából ezt kétségkívül eredménynek kell tekinteni. A válság kezelése adott esetben ennyit jelent, és nem a konfliktus fegyveres megoldását.

Felmerül a kérdés, meddig tűrheti el a nemzetek közössége azt a népirtást, ami Boszniában történik, és ki illetékes ennek eldöntésére. A válasz azért is roppant kockázatos, mert maga után vonja a következő kérdést: milyen árat lehet vagy kell felvállalnia a nemzetek közösségének azért, hogy esetleg erőszakkal is véget vessen annak, ami Boszniában történik. A válaszok patikamérlegben alakulnak. Jelenleg a válság lokalizálásért fizetendő ár (költségben, kockázatban, emberéletben stb.) kisebb, mint a nyereség. Úgy tűnik, a tűzvész eltiprásáért fizetendő ár jelenleg még magasabb, mint amit az eredmény igazolna, így a nemzetek közössége erre ma még nem tudja rászánni magát. Az időtényező azonban befolyásolja a konfliktus tényezőit és paramétereit, minden bizonnyal megérleli tehát a szükséges döntéseket. A jelek arra mutatnak, hogy a délszláv válság túljutott kifejlődésének, eszkalálódásának csúcspontján, jelenleg „stagnál”, de kifulladásban van, leszálló ágba jutott. A helyettesítő válságkezelés keretében, az egymást időben kiegészítő, időnként helyettesítő módszerek sorában elkövetkezik a béketeremtés vagy békeérvényesítés pillanata. Azután pedig a békefenntartásé. Eközben pedig gyűlnek a válságkezelés gyakorlati tapasztalatai.

Nem szabad azonban elfelejtkezni arról, hogy a NATO és a WEU — amelyek katonailag is számottevő kapacitással rendelkeznek — kimondottan nyugat-európai érdekeltségű szervezetek. A tőlük keletre elterülő térség sorsa elsősorban abból a szempontból érdekli őket, hogy az milyen hatást gyakorol Nyugat-Európára. Márpedig a térségben kirobbanó bármely konfliktus Nyugat-Európára gyakorolt hatása fordított arányban van a konkrét körzet és a kontinens nyugati fele közötti távolsággal. Ennek megfelelően a távolsággal egyenes arányban csökken az említett szervezetek érdeklődése és tenniakarása is.

Befejezésül az *Egyesült Nemzetek Szervezetének a válságkezeléssel kapcsolatos legújabb törekvéseit és szándékait ismertetjük.*

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlésén Butrosz Gali főtitkár beiktatási beszédében javasolta, hogy állítsanak fel állandó haderőt az ENSZ alárendeltségében, amely szükség esetén helyezett a válságmegelőzésére. Ezért szükségesnek látja békefenntartó erők telepítését olyan országokba, amelyeket agresszió fenyeget. Továbbá a vitákat „időben” a hágai nemzetközi bíróság elé kell vinni. És mintegy egymilliárdos alapot kell létrehozni a növekvő békefenntartási akciók finanszírozására.

A MK biztonságpolitikájának és honvédelmének alapelvei is előírják ENSZ-kontingens (század vagy zászlóalj erőben történő) létrehozását és a békéért folyó műveletekben való részvételét. Ez — a Magyar Köztársaság egyfajta hozzájárulása a világbékéhez — új feladatot jelent a Magyar Honvédség számára is. A feladat végrehajtását késleltetheti az 1994-re a HM által kért 75 milliárd forintos költségvetés csökkentése a júniusi parlamenti vita során.

Ezért is indokolt és aktuális a válságkezelés hazai elméleti munkálatainak beindítása, vele párhuzamosan nemzetközi elméleti és gyakorlati tapasztalatok gyűjtése, elemzése, feldolgozása és közreadása. Vagyis cél: a hazai elmélet megteremtése és a kialakuló gyakorlat segítése. Ehhez kívánunk mi is hozzájárulni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) Peter Jan Graaff tábornok, a Holland Királyság fegyveres erői vezérkari főnöke: A kölcsönös bizalom alapján (előadás a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián), Új Honvédségi Szemle, 1991. évi 12. sz.
- 2.) Niklaus Hoekstra: Crisis Management (Terminology and Tasks for regional organizations); Atlantisch Perspectief, Number 14, Volume 16, December 1992.
- 3.) Office of the Supreme Allied Commander Europe: Saceur's remarks; Crisis Management Course; Oberammergau, Germany, 24 July 1992.
- 4.) A NATO új stratégiai koncepciója (jóváhagyva a szövetség állam- és kormányfőinek 1991. november 7–8-i római csúcstalálkozóján)
- 5.) Leo Verbrungen: A NATO válságkezelése —1992. január 14-én a Kelet-Nyugati Stratégiai Tanulmányok Intézetének szervezésében elhangzott előadás
- 6.) Dr. Dietrich Genschet vörgey.: Crisismanagement, Peacekeeping and Peaceenforcement from NATO military point of view (1993 áprilisában elhangzott előadás írásos anyaga).
- 7.) Boutros Boutros Ghali: UN peace—keeping ni a new era: a new change for peace, The World Today, April, 1993, Volume 14.
- 8.) Nordic—Hungarian Seminar „Peacekeeping and its Future”. Budapest, 25—28. Maj, 1993.
- 9.) Az MK biztonságpolitikájának és honvédelmének alapelvei, Hadtudomány, 1993. évi 2. szám.

Kőszegvári Tibor

Biztonság és információ- (hír-)szerzés

A hivatalos fórumokon, a tömegkommunikációban, a biztonsági kérdésekről folyó viták során gyakran vetődik fel a kérdés: szükség van-e a mai helyzetben magyar felderítőkre (népszerűen: kémekre), kell-e nekünk felderítő (hírszerző) szolgálat. A szerző rövid cikkében ezekre a kérdésekre igyekszik választ adni.

Egyesek teljesen feleslegesnek tartják a magyar felderítő szolgálatok fenntartását, mert ezek tevékenysége bizalmatlanságot szülhet közeli és távolabbi barátainkban és ismerőseinkben. Mások a hírszerzés aktivitásának határozott fokozását követelik, mivel feltételezik a külső magyarelles szándékok és tervek sokasodását, valamint arról is határozott véleményük van, hogy hazánk ellen ma is tevékenykednek közeli és távoli hírszerző szervek.

E kérdésekre kívánok reagálni és egyéni véleményemet – nem a szakma számára – megfogalmazni.

A rendszerváltás fontos tennivalója az ország függetlenségének és területi sérthetlenségének biztosítása az átalakuló és számos régiójában forrongó Európa közepén. A több mint négy évtizeden át kényszerűen elfogadott, a szovjet vezetés által ránk kényszerített ún. – tömbbiztonság – amelynek fő tényezője az országot megszálló szovjet fegyveres erő volt – a Varsói Szerződés felbomlásával és a szovjet csapatok kivonulásával végleg megszűnt. Megszűnt az a biztonság, amely elsősorban a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai erőinek szembenállásán, mindenekelőtt a hadászati atomfegyverek egyensúlyán alapult.

Ez a biztonság a rettegés és a félelem biztonsága volt, amely a szuperhatalmak vonatkozásában az egymás kölcsönös és többszörös elpusztítási képességében, míg a Varsói Szerződés tagállamai vonatkozásában a szovjet megtorlástól való félelemben jutott kifejezésre.

A Varsói Szerződéshez való tartozás feltételezte és kötelezővé tette a tagállamok – így Magyarország – számára, hogy a biztonságot csak a szocialista közösség ügyeként foghatják fel és számukra kötelezőek a vezető hatalom, a Szovjetunió által szükségesnek tartott biztonsági előírások és rendszabályok.

Ezen előírások és rendszabályok között fontos helyet foglaltak el az információszerzéssel, a hadászati felderítéssel és a hírszerzéssel kapcsolatosak. A legfontosabb információk a fő ellenség, az Egyesült Államok és a NATO-tagállamok politikai, gazdasági és katonai potenciáljára vonatkozó adatok voltak, amelyeket a szov-

jet hírszerzés és a szovjet követelmények szerint működő VSZ-tagállamok hírszerző szervei igyekeztek megszerezni. A 80-as évek közepéig a VSZ-tagállamok – így a magyar hírszerző szervek is – szigorúan a szovjet igényeknek és utasításoknak megfelelően végezték információgyűjtő tevékenységüket. A megszerzett információk zömét a magyar politikai vezetők nem is látták, azok a szovjet összekötők útján közvetlenül Moszkvába kerültek.

A szovjet vezetés rendkívüli fontosságot tulajdonított a hadászati felderítésnek, amelyről Szokolovszkij marsall Hadászat című könyvében így írt: „... A hadászati felderítés mind békében, mind háborúban rendszeresen gyűjti a várható ellenséges országokra vonatkozó politikai, katonai, gazdasági, tudományos és technikai adatokat és elemzi azok katonai lehetőségeit...”

Ebben az adatgyűjtésben meghatározott feladatokat hajtottak végre a VSZ-tagállamok felderítő szolgálatai. Ezek a feladatok nem kapcsolódtak az adott állam biztonságához, kizárólag szovjet érdekeket szolgáltak. Így pl. Magyarország biztonságához semmi köze nem volt az amerikai hadászati rakétaindító állások vagy a brit atom-tengeralattjáró támaszpontok felderítését végző magyar katonai hírszerzésnek. Sőt!

1989-től végleg megszűnt a moszkvai irányítás a felderítés, a hírszerzés terén is, és ettől kezdve a magyar kormány szuverén feladatává vált az, hogy döntsön a hírszerzés szükségességéről és feladatairól.

Az ország biztonságában és külső veszélyektől való védelmében kiemelkedő szerepet játszanak azok az információk, amelyek a biztonságot, az ország lakosságának és területének szuverenitását veszélyeztő kihívásokra és fenyegetésekre vonatkoznak. Megfelelően felkészülni ezek kivédésére, a válaszlépések megtételére csak megfelelő információk birtokában lehet.

Biztonságpolitikai és katonai szakértők egyetértenek azzal a többször elhangzott hivatalos állásponttal, hogy napjainkban Magyarországot nagy erejű és nagyméretű katonai agresszió – vagyis háború – nem fenyegeti. Ugyanakkor olyan, korábban számításba sem vett vagy újonnan felbukkant kihívások és fenyegetések veszélyeztetik hazánkat, amelyekre fokozott figyelmet kell fordítanunk. Vegyünk számba ezek közül néhányat!

A katonai jellegű veszélyek és fenyegetések közé sorolhatók az ország szomszédságában kirobbanó polgárháborúk és belső fegyveres konfliktusok, amelyek során és következtében fegyveres csoportok, harci repülőgépek és helikopterek sérthetnek meg magyar területeket és légtér.

Két szomszédos állam között kirobbant katonai konfliktus folyamán a harcoló felek megkísérelhetik a magyar terület és a légtér felhasználását saját katonai műveleteik (manővereik) érdekében. Ezzel kapcsolatban nem zárhatók ki a magyar közlekedési és szállítási, energiaellátási és hír-összeköttetési rendszerek elleni erőszakos cselekmények.

A katonai jellegű veszélyek közé sorolható az az eset is, ha szomszédságunkban olyan politikai erők jutnak hatalomra, amelyek a hazánkkal szembeni nézeteltéréseiket katonai erővel való fenyegetéssel vagy katonai akcióval kívánják megoldani.

A gazdasági jellegű veszélyek elsősorban az ország nyersanyag- és energiaszegénységéből, a külföldi beszerzéstől való függőségéből erednek. A nyersanyag- és

energiaszükségleteink nagy részét továbbító cső- és elektromos vezetékek határainkon kívül könnyen rombolhatók, megszakíthatók, miáltal az ipar és a lakosság ellátása kritikus helyzetbe kerülhet.

Az *ökológiai jellegű fenyegetések*hez kell sorolni azokat a veszélyhelyzeteket, amelyek a természeti és az ipari katasztrófák (nagy áradások, gátszakadások, nukleáris, vegyi vagy biológiai üzemi, laboratóriumi katasztrófák) következtében alakulhatnak ki. Ha ezekről nem kapunk időben információt, akkor a lakosság tömeges pusztulásával is számolhatunk.

Az *egyéb veszélyek és fenyegetések* kategóriájába tartoznak olyan – a közvetlen háborús (katonai, gazdasági és ökológiai fenyegetések közé nem sorolható – veszélyforrások, mint a menekültek tömegei, a fegyver- és kábítószer-kereskedő bandák, valamint terrorizmus széles körű akciói.

Alapvető biztonsági érdekünk, hogy ezeknek a veszélyeknek és fenyegetéseknek már a kialakulását megakadályozzuk. Erre igénybe kell venni a nemzeti és a nemzetközi politikai (diplomáciai) eszközöket és szervezeteket.

Úgy vélem: mindenki egyetért velem abban, hogy pontos információkkal, előrejelzésekkel kell rendelkezni a veszélyek és a fenyegetések formájáról, nagyságáról, irányáról, várható bekövetkezésének idejéről és az elhárításukhoz szükséges teendőkről.

Ilyen információkat kaphatunk a különböző nemzetközi szervezetektől (ENSZ, EBEE, Vöröskereszt stb.), a szomszédos ország(-ok) hivatalos szerveitől. Ezeknek az információknak a hitelességéről és pontosságáról azonban magunknak kell meggyőződünk.

További problémaként merül fel az információk beérkezésében lehetséges jelentős késés, amely az ellenrendszabályok meghozásának elmaradását vagy késeldelmét okozhatja.

Az elmondottakból egyértelműen következik, hogy az ország biztonságáért felelős kormánynak és parlamentnek olyan megbízható, pontos és időben beérkező információkkal kell rendelkezniük, amelyek alapján határozott és megalapozott döntéseket hozhatunk a veszélyek és a fenyegetések elhárítására, kivédésére vagy elkerülésére.

A téma szempontjából nem elhanyagolható annak bemutatása, hogy Nyugaton hogyan értékeli az információk és a hírszerzés szerepét és fontosságát az állam biztonságában.

Az Amerikai Egyesült Államokban ma is érvényben van az az 1981-ben kiadott elnöki utasítás, amely szerint: „... a külső hatalmak tevékenységével, lehetőségével, terveivel és szándékaival kapcsolatos friss és pontos információk szükségesek a szilárd nemzetbiztonsági politika és külpolitika kidolgozásához. Ezek létfontosságúak a nemzetközi tárgyalásokhoz, továbbá a nemzetközi megállapodások kidolgozásához és végrehajtásának figyelemmel kíséréséhez. Az ország védelmének tervezését és szervezését végzők számára feltétlenül szükség van a külső hatalmak katonai erőire vonatkozó pontos és hosszú távú előrejelzésekre, amelyekre alapozva a szükséges fegyverzetre és a haderő struktúrájára vonatkozó javaslatok és döntések megszülethetnek...”

A fenti feladatok végrehajtására az Egyesült Államok felderítő szolgálatai összemzeti és minisztériumi szervezetekből tevődnek össze. Összemzeti felderítő szervezet a Körponti Hírszerző Ügynökség (CIA), míg minisztériumi szervezet a honvédelmi miniszter irányítása alatt álló Védelmi Felderítő Ügynökség (DIA), továbbá az igazságügyi, a pénzügyi és az energiaügyi minisztériumok felderítő szolgálatai.

Ezen szervezetek által gyűjtött információk biztosítják az Egyesült Államok elnöke és nemzetbiztonsági tanácsa számára, hogy helyes döntéseket hozzanak a kül-, a védelmi és a gazdaságpolitikában, továbbá hogy védjék az USA-érdekeket a külső fenyegetésektől.

Európa államainak többségében hasonló információszerző szervezetek működnek napjainkban. Ezek a szervezetek nem gátolják és nem nehezítik az államok közötti normális gazdasági, politikai, kulturális stb. kapcsolatokat. Ugyanakkor biztosítják a politikai döntéshozók számára az állandó és folyamatos tájékozottságot az ehhez szükséges információk megszerzésével és szolgáltatásával.

Az információszerzés napjainkban túlnyomórészt technikai eszközökkel történik. Ide soroljuk a műholdakkal, a felderítő repülőgépekkel, a rádióelektronikai eszközökkel és más észlelő- és érzékelőberendezésekkel folytatott adatgyűjtést. Az Öböl-háborúban és jelenleg a világ számos térségében ma is ezeknek az eszközöknek a széles körű felhasználásával folyik a felderítés.

A technikai eszközök azonban a gyakorlati tapasztalatok szerint nem alkalmasak arra, hogy pontos információkat juttassanak egy állam vagy szövetség politikai, gazdasági vagy katonai szándékaival, terveivel kapcsolatban. Ilyen adatokhoz rendszerint csak a személyek (ügynökök) által végzett információszerzés útján lehet hozzájutni. Ezért az információszerző személy továbbra is fontos és nélkülözhetetlen része lesz a politikai, a gazdasági és a katonai döntések meghozatalának. Arról nem is szólva, hogy a technikai eszközök által nyert információkat is értékelni, elemezni és a döntést hozókhoz továbbítani kell, ami szintén emberi beavatkozással történik.

Az információk elemzésének fontos mozzanata az, amikor az egyik forrásból (eszköz, személy) származó adatot összevetik a más forrásból származókkal. Csakis ily módon lehet ellenőrizni az információk hitelességét és kiszűrni a hamis, félrevezető információkat.

Nagyon fontos tehát, hogy az információszerzés és -értékelés többcsatornás legyen. Ehhez is magasan képzett szakértői gárdára van szükség.

Az elmondottakból következik, hogy mindaddig, amíg *nem jön létre az egységes európai biztonsági rendszer, amely garantálja Európa és az egyes európai országok területi sérthetetlenségét, lakosságának nyugalalmát, javainak védelmét a külső és belső veszélyekkel szemben, addig szükség van az információk, a hírek szerzésére és az ezt magas színvonalon végző hírszerző szervezetekre.* Ezt követeli az ország biztonsága és védelme.

IRODALOM

1. Executive Order (EO) 12333, Washington, 1981.
2. V. D. Szokolovszkij: Hadászat; Moszkva, 1963
3. Matus János: Rémképek; Népszabadság, 1992. október 21.
4. Füzessy Tibor nyilatkozata a Magyar Hírlapnak; 1992. augusztus 6.
5. Kőszegvári Tibor: A hazai védelempolitikai koncepció és az új európai biztonsági modellbe integrálódásunk lehetőségei; tanulmány, 1993.
6. A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei; Hadtudomány, 1993. évi 2. szám.

A védelmi hadművelet elméleti és gyakorlati kérdései*

A szárazföldi csapatok parancsnoksága a múlt év végén átfogó tanulmányban összegezte a védelmi hadművelet előkészítésének és megvalósításának kérdéseit, elemezte a parancsnokok és a törzsek felkészítése során szerzett tapasztalatokat. E témában — a korábbi évek kutatási eredményeire építve — a Magyar Hadtudományi Társaság szárazföldi tagozata, a szárazföldi csapatok tudományos tanácsa szervezésében 1993. május 25-én Székesfehérvárott tudományos konferenciát rendezett. A téma iránt igen nagy volt az érdeklődés. A konferencián részt vett és felszólalt Lőrincz Kálmán vezérezredes, a Magyar Honvédség parancsnoka, dr. Móricz Lajos ny. ezredes, az MHTT elnöke, a Honvédelmi Minisztérium, a honvédevezérkar, a tanintézetek, az MHTT szakosztályai, a másik haderőnem, a társ fegyveres testületek, katonai kerületek képviselői. A konferencia rövidített anyagát a felszólalások sorrendjében az alábbiakban közöljük.

Tóth Ferenc

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának és honvédelmének alapelvei, követelményrendszere

A Magyar Köztársaság honvédelmére vonatkozó cél- és feladatrendszer, a katonai követelmények, valamint a lehetőségek alapján a honvédelmi alapelvek megfogalmazását több belső, illetve külső összetevő együtthatása eredményezte. A *belső tényezők* közül döntő szerepe volt a megkezdődött társadalmi változásoknak és azok hatásának a társadalom minden területén. A *legjelentősebb külső (nemzetközi) tényezők*:

- a VSZ—NATO kiélezett ellentmondását feloldó stockholmi Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet eredményessége;
- a katonai szembenállást az erő és a fegyverzet szintjén csökkenteni és korlátozni hivatott bécsi tárgyalások sikere;
- az USA és a Szovjetunió közötti előrehaladás a stratégiai fegyverzet csökkentésében és korlátozásában;
- a Varsói Szerződés megszüntetésére vonatkozó megállapodás a tagállamok között;

* A tudományos konferencián elhangzott előadások és hozzászólások, valamint a konferencia jegyzőkönyve alapján az anyagot összeállította dr. Meglécz Tibor ezredes.

- a NATO újszerű szerepkeresése a megváltozott helyzetben;
- az Európai Közösség és szervezeteinek új felfogású politikája a volt Varsói Szerződés (és más kelet-, délkelet-európai) államaival kapcsolatban;
- a közvetlen környezetünkben végbement alapvető változások (például: társadalmi, politikai, katonai, „osztódási” stb.).

A felsorolt tényezők hatásaként és következményeként folyamatos változások jellemezték a Magyar Köztársaság biztonsági és honvédelmi politikáját.

A gondolkodásban és a gyakorlatban is meghatározóak voltak az 1990. március és július hónapoktól kezdődő események. A Magyar Honvédségnek a gyakorlatban kellett — a feladatokból, az elvekből és az új követelmények szelleméből adódóan — előrelépnie.

Bár konkrét háborús fenyegetés országunk ellen nem jelentkezett, sürgető igény volt a végső katonai eszköz, a védelmi hadművelet új követelményeknek megfelelő kidolgozására és részleteiben történő begyakorlására. A honvédelemre vonatkozó igények részletei mind politikai, mind katonai értelemben már akkor megfogalmazódtak.

A szélesebb értelemben vett biztonságpolitika keretén belül a honvédelmi alapelvek meghatározzák az ország védelmét szolgáló politika céljait és főbb módszereit. Számba veszik az aktuális nemzetközi körülményeket, a reálisan lehetséges veszélyeket. *Mindezek alapján a védelmi alapelvek körvonalazzák:*

- a honvédelmi politika stratégiáját;
- a katonai és a nem katonai szervezetek, valamint a honvédelmi rendszer lényegi teendőit;
- a fegyveres erőkre vonatkozó alapvető követelményeket;
- a haderő felkészítésének, ellátásának, fejlesztésének és alkalmazásának legfontosabb elveit, valamint gyakorlati követelményeit, feladatait.

Az Országgyűlés által törvénybe iktatott honvédelmi alapelvek kifejezik az ország védelmére irányuló közakaratot és az állam ez irányú kötelezettségeit; számol az- zal, hogy a nemzetközi bizalom és együttműködés új rendje csak hosszabb időszak után alakulhat ki úgy, hogy szilárd garanciát adhat a biztonságra. Rögzíti, hogy az ENSZ alapokmányával összhangban nem mondhatunk le a fegyveres erőkről, mint az országvédelem legvégső eszközéről. A védelmi jelleg azt jelenti, hogy egyetlen országot sem tekintünk automatikusan és indok nélkül ellenségünknek; figyelembe kell vennünk szomszédaink jogos biztonsági érdekeit, ezért nem tehetünk fenyegető lépéseket; a területünkről és légterünkből más országot fenyegető agressziót megakadályozzuk.

Vállaljuk, hogy nem rendelkezünk tömegpusztító fegyverekkel, nem is kívánunk ilyeneket birtokolni, és idegen hatalmak sem telepíthetnek, alkalmazhatnak, szállíthatnak ilyeneket országunk területére; a szükséges és megfelelő védelmi képességben csak saját erőre, lehetőségekre, elszántságra, állampolgári támogatásra és áldozatkészségre építünk. Célunk a multinacionális, valamint a kétoldalú politikai, gazdasági és katonai együttműködés a védelmi garanciákat illetően. Az alapelvek végül leszögezik, hogy a honvédelem pártérdekek felett álló nemzeti ügy.

Mindezek alapján a védelmi alapelvek a fő célt a fenyegető fegyveres támadások, konfliktusok és egyéb veszélyek megelőzésében és elhárításában határozzák

meg. A Magyar Köztársaságnak tehát függetlenségén, szuverenitásán és területi sérthetetlenségén megvédésén (és az ENSZ alapokmánya értelmében vállalt követelményeken) kívül nincs más, katonai erővel elérendő célja.

A közelmúltban megindult kedvező folyamatok ellenére is számolnunk kell azzal, hogy kontinensünk és térségünk biztonsági helyzetében kedvezőtlen változások is bekövetkezhetnek. Az MK honvédelmének alapelvei szerint „... megnőtt a nehezen prognosztizálható konfliktusok valószínűsége, amelyek elhárítására fel kell készülni” (II/8. pont).

Az ország biztonságára veszélyes helyzet lehetséges okai:

- A politikailag, gazdaságilag, katonailag önállósult, azonban továbbra is ingateg és gyenge térségünkben, annak országaiban az átmenet bizonytalansága és a keletkezett feszültségek.
- A történelmileg determinált, de hosszú időre lefojtott államközi ellentétek, a belső politikai, gazdasági, etnikai, ökológiai, vallási és humanitárius problémák, azok kimunkálatlan kezelése kiélezhető feszültségek lehetséges forrása.
- Régióinkban az országok vezetése és a különböző hatalmi és más szervezetek közötti párbeszéd általában alacsony hatékonyságú.
- A demokratikus hagyományok és módszerek fogyatékosságai, a bizalmatlanság, az ingerlékenység és sértődés egyaránt a biztonságra veszélyes tendenciák felerősödését segítheti.
- Továbbra is veszélyforrás és destabilizáló tényező a környező országok belső társadalmi krízise, politikai és hatalmi ingatagsága. Ez párosul a gazdasági gondokkal, a demokratikus és emberjogi, valamint szociális vonatkozású belső ellentétekkel.
- Az általános veszélyforrások mellett országonként sajátos, periodikusan változó konfrontációs tényezők is fellelhetők. Így például a mai egyik legnagyobb veszélyforrás a nacionalizmus elmélete és gyakorlata. Veszélyforrásnak kell tekintenünk azt is, hogy régióinkban a szomszédok között valós és vélt érdekellentétek és sérelmek is kiélezhetik a feszültséget. Így valóságos és igazságos érdekek is kelthetnek a szándékkal ellentétes, feszültség-növelő helyzetet.

A veszélyhelyzet lehetőségének katonai okai az alábbiakban összegezhetők:

- A kedvező irányú katonai lépések reménykeltő sorozata után — és azok ellenére — déli szomszédunknál a kiéleződött belső konfliktusok polgárháborús, majd szomszédait is fenyegető háborús veszélyforrássá váltak. Jelentős problémát okoz ma a konfliktuskezelés tartalmának, metodikájának, formáinak kidolgozatlansága és begyakorlatlansága. Katonai fenyegetettséget idézhet elő a szomszédos országok belső instabilitásából, szélsőséges erőik esetleges hatalomra kerüléséből adódó helyzet, a belső gondok elfedése.
- A katonai erővel való zsarolás, végső soron agresszió okai lehetnek a környező országoknak az országunkét meghaladó, támadó tevékenységre is képes katonai erői.
- Néhány környező ország számára előnyösek lehetnek a gazdasági, különösen hadiipari lehetőségek és a kedvező katonaföldrajzi adottságok, ugyanakkor kedvezőtlennek értékelhetjük katonaföldrajzilag hazánk viszonylag

gyenge védhetőségét minden irányból, a mai hadiipar jelentéktelenségét és a haderő mennyiségi és minőségi hátrányait. Katonai veszélyforrásként számba kell vennünk egy esetleges európai, de még inkább a szomszédos országok egymás elleni háborús konfliktusának különböző okokból megtörténhető eszkalációját is.

Kockázati tényezőként, veszélyforrások eredőjeként kell kezelni a növekvő bűnözést és a terrorizmust, a természeti vagy ipari katasztrófákat, a tömeges menekültáradatot, a csempészetet, a nemzetközi kábítószer-kereskedelem által előidézett éles helyzeteket.

A biztonságpolitika, a válságkezelés és reagálás elméleti felfogásában és gyakorlatában jelentkező különböző nézetek tisztázó folyamata mellett, a Magyar Honvédség minden szerve minden időben köteles készen állni a Magyar Köztársaság területi sérthetetlenségének, függetlenségének és szuverenitásának katonai biztosítására. A tábori hadsereg védelmi hadműveletre történő felkészítése és eredményes megvívásának képessége a már lefektetett elvek és követelmények meghatározott és kidolgozott alapvetések és begyakorlások szerint: hazafias kötelességünk. Ennek új módszereit, metodikáját kell kidolgoznunk!

Kozma Endre

Magyarország katonaföldrajzának és hadszíntéri előkészítésének néhány kérdése

A megváltozott európai biztonsági és hadászati helyzet jelentős befolyást gyakorolt környezetünkre, ebből eredően geostratégiai helyzetünket célszerű újraértékelni.

Magyarország közép-európai országgént csak a Kárpát-medencében játszik kulcsfontosságú szerepet. Hazánk az 1,4 millió km² területű Közép-Európa 6,6%-át foglalja el, míg 130 milliós lakosságának 7,5%-át teszi ki. Ezzel szemben a Kárpát-medence 300 000 km²-es területéből 31%-kal, lakosságából pedig 16—18%-kal részesedik.

Magyarország sajátos jellemzője volt és marad a helyzetünkkel összefüggő katonai sebezhetőség és az ebből fakadó külpolitikai érzékenység.

A környezetünkben bekövetkezett változások viszonylag kedvezően érintették az ország geostratégiai helyzetét. Magyarország korábban a Kárpát-medence országai között az egyik legkisebb ország volt, csupán Ausztriát előzte meg területileg és lélekszámmal illetően. Napjainkban a szomszéd országok száma hétre növekedett. Az előbb vázolt számadatok tükrében Magyarország helyzete mind terület, mind népesség tekintetében valamelyest kedvezőbbé vált.

Az ország alakja és határviszonyai, a védelem lehetőségei

Magyarország kis területű (93 000 km²), központos elhelyezkedésű ország, az alakja sem mondható kedvezőnek, mivel É—D-i lapultsága következtében téglalapba foglalható. Alakja miatt K—Ny-i irányú kiterjedése 450—500 km, míg É—D-i irányban csupán 200—250 km. Az ország alakja, valamint a határ taglaltsága a határhosszat is ked-

vezőtlenül befolyásolja, amely ezek következtében 2238 (2258) km hosszúságú. Ugyanakkor a határok többnyire nem támaszkodnak jól védhető természetes akadályokra.

A határfolyók jelentős mértékben nehezítik egy váratlan támadás gyors végrehajtását, egy ilyen akció — különösen a Duna esetében — nagy mennyiségű átkelési eszközt igényel.

A határon, illetve a határközeli mélységben húzódó helységeink leküzdése, az áthatolás rajtuk csak néhány szűk — kis erővel könnyen védhető — irányban lehetséges, az átjárók műszaki záarakkal hatékonyan lezárhatók, illetve rombolhatók.

A domb- és hegyvidékeken szilárd védelmi terepszakaszok, védőkörletek építhetők ki, amelyekben a védő csapatok a védelmi harctevékenység valamennyi változatának (fajtájának) sokoldalú alkalmazásával, váratlan manőverek végrehajtásával képesek lehetnek az agresszor támadó erőinek megállítására.

Az ország keleti és részben déli határai teljesen nyitottak, ami jelentős nagyságú támadó csoportosítás egyidejű alkalmazását teszi lehetővé, a saját erőket széles arcvonalon és viszonylag kis mennyiségben szükséges alkalmazni. A támadó légi eszközök időbeni felfedésének, követésének és megsemmisítésének korlátozottak a lehetőségei.

Az országhatár közelségében sok jelentős település, ipari központ (Győr, Komárom, Tatabánya, Salgótarján, Ózd, Kazincbarcika, Szeged, Baja, Szombathely, Sopron stb.) helyezkedik el. A főváros túlzott (politikai, gazdasági, kulturális, közlekedési, népességi) centralizáltsága és határközelsége miatt nagymértékben sebezhető.

Mindezekből következik, hogy az ország védelme szempontjából nagy jelentőségű a határvédelem, melybe a határőrség erői (akciószázadok), területvédelmi és honvédelmi erők, valamint a határközeli térségben diszlokáló gépesített és harccsicsapatok kerülnének bevonásra.

Városaink közül 64 (34,6%) a határtól 25 km távolságon belül található, további 49 városunk (az összes 26,6%-a) és megyeszékhelyeink 84%-a az államhatártól 50 km-es távolságon belül helyezkedik el. A régióközpontok (megyeszékhelyek) közül nyolc 25 km-en belül van, kikapcsolásuk esetén az adott megye (régió) ellátási, hírközlési, közlekedési rendszerében jelentős problémákkal kellene számolnunk.

Magyarország területének a határainktól számított 50 km-es sávja a település- és városhálózat szempontjából rendkívül sebezhetőnek mondható. Elhelyezkedésük a hierarchikus jellegből adódóan a támadót a régióközpontok támadására, elfoglalására készítetik.

Az ország területe hadszíntéri előkészítésének elvei és tartalma

Az ország komplex biztonságának fontos elemét képező hadszíntéri előkészítés rendszerét is az új követelményeknek megfelelően kell kialakítani, létrehozni. A hadszíntéri előkészítés az állami (közvetett), illetve a fegyveres erők által végzett (közvetlen) előkészítést foglalja magába. Az előkészítéssel kapcsolatos követelményeket az MH vezérkara a feladatok, az állami tervezés keretében határozza meg.

A közvetett előkészítés fő tartalma: az állami vezetést biztosító objektumok létrehozása és fenntartása; az ország távközlő hálózatának előkészítése; a legfontosabb közlekedési vonalak kialakítása és fenntartása; energiaellátó bázisok, anyagi készletek létrehozása; raktár- és javítóbázis előkészítése, fenntartása; a meteorológiai

rendszer létrehozása; az ország területének topográfiai és kartográfiai, valamint egészségügyi előkészítése.

A közvetlen előkészítés fő tartalma: a meghatározott védett vezetési pontok kiépítése és fenntartása; a közlekedési hálózat katonai igényeknek megfelelő kiegészítése; a követelmények kidolgozása az ország távközlő hálózatának katonai igénybevételére; erődítési feladatok végrehajtása; anyagi (védelmi) készletek, raktárak, bázisok rendszerének létrehozása; geodéziai pontok és a meteorológiai megfigyelőrendszer országos hálózatának szükség szerinti kiegészítése; a katonai egészségügyi hálózat előkészítése; a csapatok vízellátásának megszervezése; a hadműveleti álcázással kapcsolatos feladatok előkészítése, végzése.

Gyuricza Béla

A tábori hadsereg védelmi hadműveletének alapjai

Az MK biztonságpolitikájának és honvédelmi alapelveinek elfogadása után különösen aktuális ez a téma azért is, mert a készülő hadműveleti utasításhoz, harcászati és szakutasításokhoz igen sok segítséget adhat. A fontos azonban az, hogy tudunk-e kellő tudományos szabadsággal elszakadni az elavult vagy ma már nem alkalmazható elvektől, tudunk-e reálisak lenni saját és környezetünk helyzetelemzése során, és végül tudunk-e alkotóan végrehajtható elveket, célokat, feladatokat és módszereket megfogalmazni, mert a fegyveres erők — így a Magyar Honvédség — felkészítésének ezek képezik az alapját.

Mindenekelőtt azért kell elszakadnunk a ma már nem alkalmazható alapoktól, mert:

- a Magyar Honvédségnek nem a VSZ stratégiai céljai alapján megfogalmazott, frontkötelékű hadműveletében kell részt vennie;
- a hadműveletek alapjai, normái nem a tömegpusztító fegyverek alkalmazására alapozódnak és szuperinteligens fegyverek nem képezik alapját sem harcászati, sem hadműveleti eljárásainknak, de mindkettő figyelembevétele kötelező a honvédség felkészítése során is;
- biztonságpolitikánk és honvédelmi alapelveink szerint a nagy intenzitású, tömeghadseregekkel megvívandó háború nem zárható ki, de nem jellemzője a fegyveres erők lehetséges alkalmazásának;
- közvetlen környezetünkben, de Európa egész térségében is gyökeresen megváltozott a fegyveres erők egymáshoz való viszonya;
- mindezekkel párhuzamosan különböző új konfliktusforrások és -helyzetek kezdtek először teoretice, majd később sajnos gyakorlatilag is testet öltetni.

A fentiek alapvető hangsúlyeltolódást eredményeztek az esetleges haditevékenységek várható jellegében is. A hatalmas, koalíciós erőkkel lefolytatandó, a tömegpusztító fegyverek alkalmazásán alapuló hadszíntér és hadászati műveletek helyett a hagyományos fegyverekkel vívandó, céljában, feladataiban és így erőiben-eszközeiben korlátozottabb konfliktusok valószínűsége került előtérbe.

Közel négyéves munkánkat nemrégén egy átfogó tanulmányban összegeztük, amelyben törekedtünk bemutatni azt, hogy a változások milyen konkrét hatást gyakoroltak a tábori hadsereg védelmi hadműveletére.

A) Az első s legfontosabb, hogy a Magyar Köztársaságnak szuverenitása végső biztosítása során nem koalíciós, hanem önálló hadművelet megvívására kell felkészülnie.

A széles körű nemzetközi garanciák működése sincs kizárva, de annak kezdetéig mindenképpen önállóan kell a megoldást biztosítani. Ebből következik, hogy a hadsereg állományán kívül nem számolhatunk olyan hadrendi elemekkel, mint a frontlégierő, a rakétadandár, a front második lépcsője és tartalékok, amelyek támogatják az adott hadsereg harcát.

A pusztítóeszközök számának csökkenésével, egyes rendszerek kiválásával jelentősen megváltoztak pusztítási képességeink, elsősorban hadműveleti mélységű lehetőségeink csökkentek. A harci-technikai eszközök felső határa maga után vonta a harcászati sűrűség csökkenését: kevesebb erőt tudunk változatlan nagyságú területen szétbontakoztatni, így a különböző irányokban folytatandó hadműveletek során egy-egy köteléknek jelentősen szélesebb sávban kell tevékenykednie az eddig megszokottakhoz képes. Mindez együttvéve kihatással van az ellenség pusztításának és szétverésének módjára és sorrendjére is, tehát a hadműveletek alapjaira.

A fentiek alapján vizsgáltuk: az összefegyvernemi és a fegyvernemi reguláris erők, a területvédelmi szervezetek és az új honvédelmi dandárok alkalmazásának lehetőségeit, együttműködésben az MK más fegyveres testületeivel.

Mindezt tettük az alábbi követelmények figyelembevételével:

- a fegyveres erők legyenek képesek az országot bármely irányból ért agresszió védelmi harctevékenységgel történő elhárítására, csapatok időbeni harcba lépésére bármely irányban, aktív védelmi hadműveletek folytatására, az ország lakosságának, fontosabb objektumainak légi és földi védelmére;
- a fegyveres erők okozzanak számottevő veszteséget a túlerőben lévő támadónak, állítsák meg és teremtsenek kedvező feltételt a politikai megoldás érdekében.

B) A második kiindulási pontunk, hogy a védelmi hadműveletek méreteinek relatív növekedése, az erők csökkenése a korábbi statikusabb felfogás szerint az erők elégtelenségét okozná. Ezt az ellentmondást a mozgékonyság szerepének növelésével, a felelősségi területek új módon történő elosztásával, az erők-eszközök sokrétű alkalmazásával igyekeztünk ellensúlyozni.

A védelmi hadművelet alapjai

A több éve folyó munka arra irányult, hogy kidolgozzuk az ilyen körülmények közötti szilárd és aktív védelem létrehozásának követelményeit.

A tábori hadsereg védelmi hadművelete az MK fegyveres erői hadászati tevékenységének katonai szempontból meghatározó része, melyet együtt folytat az adott hadműveleti irányokban (körzetekben) levő határőrségi erőkkel, a másik haderőnem, a légvédelmi parancsnokság erőivel és természetesen a területvédelmi parancsnokság területvédelmi és honvédelmi erőivel, a legszorosabb együttműködésben az érintett megyék háborús közizgazgatását irányító honvédelmi bizottságokkal.

A tábori hadsereg védelmi hadműveletének lényege: a honvédezerkar irányításával, egységes elgondolás alapján tervezett, szervezett és a hadseregpáncsnok által vezetett gépesített hadtest hadműveleteinek, a hadsereg főerői ütközeteinek, csapásainak és manővereinek összessége a vezérkar által támasztott cél elérése érdekében. Ezenközben együttműködés a légvédelmi parancsnokság erőivel, továbbá a területvédelmi parancsnokság szervezetébe tartozó csapatok és a határőrség hadműveleti területen lévő erőivel és eszközeivel.

A védelmi hadművelet tartalmából következően a hadművelet céljának két, egymáshoz kapcsolódó eleme van. Az *egyik:* a túlerejű agresszor csapásmérő csoportosításának veszteségokozás; a *másik:* fontos hadműveleti jelentőségű terepszakaszok, körzetek és objektumok megtartása, amely az agresszor kitűzött támadási célja meghíúsulását eredményezheti, egyúttal kedvező feltételek jöhetnek létre a konfliktus megoldásához politikai eszközökkel.

A védelmi hadművelet konkrét céljára az MK elleni agresszió célja, az alkalmazott fegyveres erők állománya, az MH és a tábori hadsereg védelmi lehetőségei és az adott hadszíntér adottságai lesznek meghatározóak.

Ennek megfelelően a hadsereg védelmi hadműveletének feladatai a következők lehetnek:

- az ellenség légicsapásainak, terror-, illetve diverziós erői tevékenységének elhárítása, illetve az elhárításban való részvétel;
- az ellenség kiemelt fontosságú objektumainak pusztítása a védelem megközelítési útvonalaiban, valamint a biztosítási övben a védő csapatok erőivel és eszközeivel;
- az elsőlépcső-hadtestek védelmi hadműveletei, ütközetei és manőverei révén a betört erőknek jelentős veszteségokozás, a további térnyerés megakadályozása és kedvező feltételek teremtése a betört erők teljes megsemmisítésére;
- a tábori hadsereg ellencsapása, a határnál az eredeti helyzet visszaállítása, kedvezőtlen hadműveleti helyzetben a másodlépcső-hadtest védelmi hadművelete és a hadsereg végső védelmi terepszakaszainak megtartása;
- a tűzéség, a harci helikopterek, a légvédelmi csapatok és az ellenség pusztításában részt vevő mobil erők (földi és légimozgékonyaságú csapatok) speciális osztagok, valamint szakcsapatok harctevékenysége.

A hadművelet részét képezheti a konfliktus kezdeti időszakában a határmegerősítési feladatok végrehajtása. Ezt a feladatot a határőrséggel, a rendőrséggel együttműködve a hadsereg erői megkezdhetik a békeszervezeti rendszerben és a honvédelmi dandárok bevonásával folytathatják a háborús szervezetre történő átállást követően is.

A déli határunkon kialakult helyzet bebizonyította, hogy a határőrség és a rendőrség erői nem minden esetben elégségesek a határmegerősítési feladatok végrehajtására, a honvédelmi és a területvédelmi erők pedig ebben az időszakban még nem alkalmazhatók, de önállóan — a reguláris erők nélkül — nem is képesek a lehetséges feladatok megoldására.

Véleményünk szerint az erők körzetekre tagolása azok megosztott, szétforgácsolt alkalmazásához vezetne.

A területvédelmi erők egyes tevékenységével kapcsolatos jövőbeni tervezett feladatok, elképzelések az alkalmazásukat illetően helytállónak bizonyulnak. Ezen

erők kiképzettsége, fegyverzete, a létrehozható csoportosítás és a velük tervezett manőverek végrehajtásának korlátozottsága miatt azonban az említett feladatok nagy részének megoldására jelenleg képtelenek. *A területvédelmi (és a határőr-) erők nem lehetnek a fő erő kifejtés tényezői, csak kiegészítői.*

A tábori hadsereg védelmének felépítése

A védelem felépítésének vizsgálatánál szem előtt kell tartani a korábbi alapokat, de nem szabad azok béklyóiban maradni.

A tábori hadsereg védelmének jelenlegi felépítését az alábbi viszonyok jellemzik:

- a) A megnövekedett sávok az erők viszonylagos elégtelenségét okozzák a korábbi harcászati sűrűséghez viszonyítva. Ezért a korábbi értelemben vett, *nagy sűrűségű harcászati zónát nincs lehetőségünk a védelem teljes sávjában létrehozni.*
- b) A támadó csoportosítás *hadműveleti mélységben történő pusztítására nincs lehetőségünk.* A támadó ellenséget tehát közvetlenül csak a peremvonal előtt, illetve közvetlen harcérintkezésben lehet felőrölni.

A hadsereg pusztítási lehetőségeinek zömét a hadtestek szervezetszerű erői és eszközei képezik, a hadseregparancsnok kezében levő lehetőségek ezt nagyságrendileg nem módosítják, csak megerősítik, koncentrálnak. Ezért *nagy jelentőségű a különleges erők alkalmazása a tábori hadsereg parancsnokának elgondolása alapján.*

- c) A súlyképzést az erők és az eszközök, dandárok és hadtestek közötti egyenlőtlen elosztásával, valamint a mobil légi és földi harccsoportok, speciális osztagok (melyek korábban a támadó hadműveletre voltak jellemzőek) alkalmazásával lehetséges csak megoldani.

Mindezen körülmények között a védelem szilárdságát és aktivitását a felépítés módosításával, illetve a mozgékonyág szerepének fokozásával lehet biztosítani, valamint a honvédelmi és a területvédelmi erők, illetve a bekerített erők szívós védelmi és gerillaharcával, egyes határközeli lakott helységek védelmi csomóponttá alakításával lehet elérni.

Természetesen a mozgékonyág legfontosabb tényezője a csapatok mozgathatósága mellett az, hogy képesek legyünk megakadályozni az ellenség állandó légi fölényének kialakulását. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy hová kell mozogni és mikor, tehát tudnunk kell, hogy az ellenség hol van, mit tesz és mi a szándéka. Ezért a megbízható felderítés és a csapatok közvetlen légi oltalmazásának biztosítása, megbízható, egységes vezetése továbbra is elsőrendű feladat.

A tábori hadsereg hadműveleti felépítése két- vagy egylépcsős lehet. Mindkét esetben összefegyvernemi tartalékot és egyéb (MHCS, LMHCS) tartalékokat, harcrendi elemeket szükséges képezni.

A hadműveleti felépítés újszerű elemei, melyekkel a védelem szilárdságát, mobilitását lehet növelni:

- a főerők körletben (ÖPK-ben) tartása a harctevékenységi körleten belül, az ellenség főcsapása irányának kibontakozásáig;
- nincs lehetőség a tüzéség tömeges alkalmazására, helyette az ellenség várható főcsapásának irányában alkalmazzuk a tüzéség zömét.

A széles arcvonal miatt elsősorban az elsőlépcső-gépesített lövész(hk-)dandárok tűzértségét kell növelnünk. A hadsereg(hdt-)parancsnok kezében olyan tűzeszköz maradjon, amely tűzzel és keréken is jó manőverezőképességet biztosít és a veszélyeztetett irányokban viszonylag rövid idő alatt biztosítja a tűzkiváltást.

Második lépcső képzése esetén is célszerű összefegyvernemi tartalékot kijelölni. Ezt a gyors reagálásra, a dinamikusán változó helyzetre kell létrehozni.

A *légimobil harccsoport* állománya hadtestnél egy gépesített lövészs század, hadseregnél megerősített gépesített zászlóalj erejű is lehet. *Míg a mobil harccsoport* állománya hadtestnél egy megerősített gépesített lövész (BMP-s) vagy harckocsi-zászlóaljból, a hadseregnél pedig dandár erő is terjedhet.

Az összefegyvernemi tartalékot a hadtest esetében egy zászlóalj, maximum dandár képezheti, a hadsereg összefegyvernemi tartaléka egy-két dandár (honvédelmi dandár is) lehet.

A hadsereg védelmi rendszere a háborút megelőzően kialakult hadművelési helyzettől, a hadsereg háborús állapotra való átállításának körülményeitől, állományától és feltöltöttségétől, a védelem készenlétéig rendelkezésre álló időtől, valamint a védendő irányok és körzetek jellegétől függ.

A *védelmi rendszer* mélységben tagolt, esetenként több, egymást követő védőövből állhat.

A *biztosítási övben folytatott harctevékenység célja* az ellenség főcsapása irányának felfedése, a harcfelderítés, idő előtti szétbontakozásra, illetve számára kedvezőtlen irányba kényszerítése, veszteségokozás, esetenként időnyerés a védelem előkészítésének befejezéséhez.

A *fővédőöv* az elsőlépcső-dandárok egymás mellé csatlakozó és általuk védett harctevékenységi körzeteire épül az alábbi elvek szerint.

A harctevékenységi körzetben lévő harcászati irányok megbízható lezárására zászlóalj-védőkörleteket, műszaki zárrendszereket, a lakott településeken védelmi csomópontokat kell előkészíteni úgy, hogy a támadás pontos irányának megállapítása után biztosítva legyen azok megszállása és azokon belül az erők és eszközök szükség szerinti koncentrációja.

A *fővédőöv mélységében* a járható irányok lezárására, az ellenség manővereinek akadályozására elő kell készíteni és be kell rendezni műszaki zárcsomópontokat, lesállásokat, tűzterepszakaszokat, tűzzárakat, reteszállásokat, önálló védőkörleteket, támpontokat, valamint ellenlökési terepszakaszokat.

A *nem támadott határszakaszokra* — terület ellenőrzése és biztosítása céljából — *honvédelmi, területvédelmi erők* jelölhetők ki, illetve ún. páncélos felderítő-alegységek alkalmazhatók a tartalékokból.

A második védőövet előre, vagy a védelmi hadművelet folyamán szállják meg a hadtestek második lépcsői és összefegyvernemi tartalékai (esetenként a biztosítási övből, fővédőövből kiszorult csapatok). Rendeltetése: az ellenség védelembe beékelődött csapatcsoporthoz tartozó további előretörésének megakadályozása, és kedvező feltételek létrehozása a hadsereg ellencsapásához.

Reteszállások építhetők ki az egyes állások és védelmi terepszakaszok között a csapatok szervezett manőverei biztosítása céljából. Ezek az állások felhasználhatók az ellencsapás végrehajtásakor az alegységek tűzszakaszainak előkészítésére is.

A fontosabb irányokban a védelmi terepszakaszokon belül és azok között közbeeső terepszakaszok, önálló védőkörletek, védelmi csomópontok hozhatók létre.

A változások a védelmi hadművelet méreteinél a legszembetűnőbbek. A védelem létrehozásának jelentősen eltérő feltételei és körülményei miatt minden konkrét esetben más és más lesz a hadművelet kiterjedése.

Figyelembe véve azt a tényt, hogy esetleg egy ország sem hajthat végre egyik napról a másikra agressziót, azt veszélyeztetettségi időszak előzheti meg, így az ellenség erejétől függően, annak várható főcsapása irányában létrehozható szilárd és aktív védelem.

A védelem felépítését természetesen az adott határszakasz körzetében képzeljük el, a központi körzetet, mint olyant, csak végső ellenállási terepszakaszként lehet fel fogni, de ekkor a rendeltetése már más. Ezáltal a határközeli körzetek, települések feladására sem gondolunk, hiszen *nagyvárosaink több, mint 60%-a határtól 25–50 km-re van.*

A parancsnoki felkészítések és a gyakorlatok elemzése

A tapasztalatok azt mutatják, hogy szükséges létrehozni és alkalmazni nagy mozgékonyágú század, zászlóalj, esetleg dandár erejű MHCS-t, LMHCS-t, LM- zászlóaljat, elektronikai harci századot, ezredet. Nagy gondot kell fordítani a határmegerősítési feladatok megtervezésének és megszervezésének gyakorlására, a katonai kerület valós határai figyelembevételével, az illetékes határőrizeti, rendőri szervek bevonásával.

Számolni kell azzal, hogy a csapatok békeállománya csak részben biztosítja a válságkezelési feladatok végrehajtását. Ki kell munkálni a határőrség, a rendőrség, a légvédelmi és a szárazföldi csapatok készenléti erőinek alkalmazása esetén a vezetés, az együttműködés, az ATB kérdéseit.

Át kell gondolni a védelem készenlétének fogalmát, illetve tartalmát annak függvényében, hogy célszerű-e a főerőket az összpontosítási körletben tartani az utolsó pillanatig.

A honvédelmi dandár gyakorlata alapján tovább kell keresnünk ezen erők alkalmazásának legcélszerűbb lehetőségét. A biztosítási övben történő alkalmazásuk a feladatból adódóan magas fokú, professzionista vezetést, mozgékonytságot, önállóságot követel meg, amit jelenlegi szervezetük, felkészítettségük nem biztosít.

Értékelhető tapasztalatokat szereztünk a területvédelmi csapatok feladatának ellátásáról, vezetéséről és az együttműködésről is, melyről a következőkben fogok szólni.

A védelmi hadművelet előkészítésének alapvető rendszabálya az együttműködés megszervezése, melynek során összehangolják az összefegyvernemi és a szakcsapatok, a légvédelmi parancsnokság, a honvédelmi, a területvédelmi csapatok, a határőrség és a hadműveleti területen lévő közigazgatási szervek tevékenységét terepszakaszok, irányok, feladatok és időpontok szerint.

Nyilvánvaló, hogy a hadműveleti területen tevékenykedő összes erő működését úgy szükséges koordinálni, hogy azok tevékenysége minden tekintetben a védelmi hadművelet diktálta keretekhez és szükségletekhez igazodjon. Ennek biztosítása egyrészt megfelelően felépített vezetési hierarchiát, másrészt precíz együttműködési rendszert tételez fel.

A két haderőnem szervezetében beállt számos változás, a légvédelmi erők, esz-

közök alkalmazása és kiemelt fontossága megköveteli a két terület együttműködése módjainak felülvizsgálatát, szükséges mértékű módosítását.

A határőrséggel, a háborús polgári közigazgatási szervekkel történő együttműködés mellett, újszerűen jelentkezik az együttműködési biztosítása a területvédelmi és a honvédelmi erőkkel és ezen erők vezetése a hadműveleti területen.

Összefoglalva úgy ítéljük meg, hogy az eddigi eredményekre alapozva tovább kell kutatnunk:

- a gyorsreagálású erők alkalmazását és az anyagi-technikai biztosítás kérdéseit;
- a vezetés célszerű rendjét, a vezetési pontok rendszerét, állományát, tevékenységét, egyszóval a vezetés átfogó területét;
- a honvédelmi és a területvédelmi erők alkalmazásának kérdéseit;
- az együttműködés tökéletesítésének rendjét a légvédelmi parancsnoksággal, a területvédelmi, a határőrcsapatokkal és a megyei honvédelmi bizottságokkal.

Gondoskodnunk kell arról is, hogy a védelmi hadművelet újszerűen jelentkező kérdései érvényesüljenek a parancsnokok és a törzsek felkészítésében, a csapatok kiképzésében.

Tóth Sándor

A légvédelmi és harcászati repülőcsapatok alkalmazása a védelmi hadművelet során

Az elmúlt néhány évben a katonai védelmi szervezetek külső és belső környezetében bekövetkezett, illetve végrehajtott változások az MK légterének ellenőrzése és védelme, ezen belül a tábori hadsereg (G.HDT.) védelmi hadműveletének légvédelme terén is új helyzetet teremtettek. Ennek főbb jellemzői a következők.

- 1.) A légvédelmi rakétatüzér-, a harcászati repülő-, a rádiótechnikai felderítő- és rádiótechnikai zavarócsapatok két haderőnem alárendeltségébe kerültek úgy, hogy egyik haderőnem sem képes önállóan a légvédelmi rendszer teljes felépítésére és működtetésére.
- 2.) Az öröklött struktúrák mellett mindkét haderőnemnél új struktúrák keletkeztek (elektronikai harcegység, harcászati repülőcsapatok), amelyeket többfunkciós szervezetként alakítottak ki.
- 3.) A tábori hadsereg nem rendelkezik rádiótechnikai felderítőcsapatokkal és vadászrepülőekkel, a légvédelmi parancsnokság rádiótechnikai zavaróegységgel és közeli hatótávolságú légvédelmi rakétakomplexumokkal.
- 4.) A hadsereg és az MK légvédelme nem különül el, mint ahogy az a támadó tevékenységkor tervezésre került. A légvédelemnek azonban elkülönült döntési és vezetési rendszere van, a saját szervezeti rendszer működtetése céljából.
- 5.) Az alárendelt légvédelmi csapatok békeállapota (feltöltöttség, felkészítettség, harci-technikai eszközök ellenőrzöttsége) lényegesen eltér egymástól.

Az MK helyzetéből, a potenciális fenyegetettség és a rendelkezésre álló légvédelmi erőforrások elemzéséből levont következtetésünk, hogy a két haderőnem légvédelmi csapatait az MK légterének védelme, a hadsereg védelmi hadművelete lehetséges

mérvő oltalmazása érdekében — mert a két védelmi tevékenység egymásutániság vagy egyidejűség esetén is egy nagy rendszerben, a védelmi rendszerben valósul meg — integrálni szükséges. Az integrálás ütemének és folyamatának kidolgozásához olyan légvédelmi filozófia megalkotása szükséges, amely reális légvédelmi rendszercélokat hordoz, összhangban van az MK biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveivel és logikus következménye az ország védelme hadászati elgondolásának.

Az MK légvédelmi filozófiájának lényege:

- békében globális légtérellenőrzés, a veszélyeztetettségnek arányosan megfelelő szelektív légtérvédelem;
- a háborúban korlátozott célú és mérvű légitámadással szembeni globális légtérvédelem, a közigazgatási objektumok és a szárazföldi csapatok főcsoportosításának oltalmazására orientált súlyozott erő kifejtéssel.

A fentiek lényegéből az alábbi reális rendszercélok következnek:

- az arányos reagáláshoz szükséges felderítés és riasztás megvalósítása;
- a légtér globális ellenőrzése, a szelektív és korlátozott mértékű védelem biztosíthatósága;
- a hadászati objektumok légvédelme;
- a tábori hadsereg főcsoportosításának oltalmazása;
- a légitámadások elhárítása.

Az ezen rendszercéloknak megfelelő integrált légvédelmi rendszer a különböző haderőnemi alárendeltségű és szervezeti hovatartozású légvédelmi szervezetek egységes elgondoláson alapuló közös tevékenységi és vezetési rendben történő működtetésével érhető el, melynek alrendszerei:

- a rádiótechnikai és vizuális felderítés alrendszere;
- az oltalmazás alrendszere, mely a légvédelmi rakétatüzér-, a vadászperepülő-oltalmazásból és a rádióelektronikai zavarásból kerül kialakításra;
- a légvédelem vezetésének alrendszere, amelyet passzív légvédelmi rendszabályok és a földön lévő légiháborús eszközök elleni harc kérdéseit magába foglaló alrendszerek egészítik ki.

A fenti felfogásban a hadsereg (G.HDT.) védelmi hadműveletének légvédelme csak mint az MK légvédelmének része értelmezhető, így az integrált légvédelmi rendszer megszervezése elveinek érvényesítésekor megvalósul, illetve teljesülnie kell a hadsereg légvédelmével szemben támasztott követelményeknek is. A légvédelem egymástól elkülöníthető állapotú lehet: békehelyzetben, közvetett és közvetlen veszélyeztetettség, valamint háborús helyzetben.

Békehelyzetben a légtérellenőrzést csak a légvédelmi parancsnokság alárendelt rádiótechnikai csapatai végzik, a polgári repülésirányító rendszerrel együtt.

Közvetett veszélyeztetettség esetén a légvédelmi parancsnokság alárendeltjei folytatják a légtér ellenőrzését és egyes irányokban vagy körzetekben légtérvédelmi feladatokat látnak el.

Közvetlen veszélyhelyzetben a tábori hadsereg légvédelmi csapatai is bekapcsolódnak a légtér- és objektumvédelmi feladatokba, majd a háborús készenléti helyzetre a két haderőnem csapatai az alkalmazási körleteikben elérik az integrált

légvédelmi rendszerben működőképességüket, készenlétüket a kijelölt objektumok, csapatcsoportosítások oltalmazására, adott légítámadási irányok lezárására, illetve a közvetlenül nem fenyegetett légtér ellenőrzésére.

Az integrált légvédelmi rendszerben újszerűen merül fel a közös harctevékenységet végrehajtó légvédelmi erők alkalmazásának tervezése, szervezése, a vezetés és az együttműködés megvalósítása.

A tábori hadsereg légvédelmének megtervezése során az előjárótól kapott intézkedésen túl két tényező lényeges, illetve meghatározó jellegű. Ezek: a parancsnok elgondolása a védelmi hadművelet, illetve a légvédelmi parancsnok elgondolása a légvédelmi hadművelet megvívására.

A két hadműveleti elgondolás eseménytere egymásra kölcsönösen hat, a légvédelem elemei pedig egymástól is függenek, így a tábori hadseregaparancsnok elgondolásának meg kell előzni a légvédelmi parancsnok elgondolásának kialakítását, mert a légvédelmi rendszer felépítésénél csak így vehető figyelembe a várható oltalmazandó csoportosítás és annak tevékenysége.

Legcélszerűbb megoldásnak tűnik, hogy a két hadműveletre vonatkozó elgondolás kialakítása mindkét parancsnokságból az érintett hadműveleti és fegyvernemi tervező tisztek együttes és közös tevékenységével valósuljon meg.

Az integrált légvédelmi rendszer generálszférája a vezetés, így a vezetési és informatikai rendszer kiépítése, a vezetési módszerek, eljárások alkalmazható változatainak konkrét kimutatása az egyik legjelentősebb tényező a rendszerépítés érdekében.

A hadműveleti, harcászati vezetés

A tábori hadseregnél a hadműveleti vezetést értelemszerűen a hadművelet megvívására elhatározást hozó hadseregaparancsnok (G.HDT.), a harcászati vezetést a légvédelmi főnökök valósítják meg, a légvédelmi parancsnokok az integrált légvédelmi rendszerben bekövetkezett változásokról a hadsereg operatív csoportja útján adnak tájékoztatást.

A célelosztás az integrált légvédelmi rendszerben lehet:

- hadműveleti, amikor a légvédelmi parancsnok a célokat csak a két haderőnem között osztja el,
- harcászati, amikor a légvédelmi parancsnok a saját fegyvernemei, a hadsereg (G.HDT.) légvédelmi főnöke a hadsereg légvédelmi csapatai között végzi a célok elosztását,
- önálló, ha az adott fegyvernemi egység parancsnoka önállóan hoz elhatározást a légi célok megsemmisítésére.

Az integrált légvédelmi rendszerben továbbra is elő kell készíteni a centralizált vezetési alrendszert, alkalmazhatósága korlátainak — tér, idő, információ, technikai feltétel stb. — figyelembevételével.

Bármely feltétel hiánya esetén a vezetési funkciót delegálni kell arra a vezetési szintre (decentralizált vezetés), ahol a vezetés feltételei rendelkezésre állnak. Ez a decentralizált vezetés olyan centralizált vezetés, ahol a vezetettek befolyásolása előre eltervezett, megszervezett és begyakorolt eljárások szerint valósul meg az előjáró vezetési szint akarata alapján, hiszen ezt az eljárási módot a közvetlen szolgálati előjáró az elhatározás meghallgatása során jóváhagyja.

Ezek a vezetési módok, módszerek bonyolult légi helyzetekben önmagukban tisztán sosem valósulnak meg, ezért célszerű a vezetés teljes menetét és eljárási rendjét előre eltervezni és begyakorolni, mert a védelmi hadművelet során kombinált módszerek alkalmazása lehet a jellemző.

Wekerle József

A vezetés és az együttműködés kérdései

A vezetést nagymértékben meghatározza a tábori hadsereg híradásának és vezetési pontjainak rendszere. A híradással nem foglalkozom, de annyit szükséges megjegyezni, hogy a hírendszer, a tábori alaphírhálózat minősége nagyban befolyásolja a vezetés lehetőségeit, szilárdságát, a vezetési pontok rendszerét. A vezetés objektív feltételein csak úgy tudunk javítani, ha a hírendszer és a vezetési pontok rendszerét összehangoltan fejlesztjük. Ennek technikai és pénzügyi feltételei vannak.

A vezetés, a vezetési pontok rendszere

A vezetési pontok rendszerének felépítésére több, sokszor egymásnak ellentmondó tényező gyakorol hatást. A lehetőségeknek a tábori hadsereg-parancsnokság, valamint vezetésbiztosító szervezeteinek személyi és technikai képességei szabnak szigorú határt (ezek békében nem túl bőségesek).

A vezetés funkcionális megosztásán alapuló rendszerben a hadsereg harcálláspontot (H), tartalék harcálláspontot (TH) és anyagi-technikai vezetési pontot (ATVP) telepít. Így a hadműveletek általános, illetve az ATB vezetése külön vezetési pontról valósul meg.

A hadműveletek folyamán annak egyes időszakasaiban az operativitás fokozása érdekében szükségessé válhat a vezetés közelítése az adott időszak kulcsfeladatát megoldó csoportosításhoz. E célból a harcálláspont állományából előretolt vezetési pontot (EVP) és légi vezetési pontot (LVP) lehet kikülöníteni. Mindkét elem közös jellemzője a fokozott mozgékonyság.

Három vezetési pontból álló rendszer esetén mind a tábori hadsereg-parancsnokságot, mind a vezetésbiztosító szervezeteket három részre kell szétosztani olyan arányban, hogy a vezetési pontok rendeltetés szerinti működése biztosítható legyen. Elméletileg és gyakorlatilag sem lehetetlen funkcionális megosztás nélküli, dublázott rendszer működtetése.

A funkcionális megosztás nélküli rendszerben a tábori hadsereg két vezetési pontból álló (H és TH) rendszert telepít. Ha a vezetés funkcionálisan nincs megosztva, a hadműveletek és az ATB vezetése is ugyanarról a pontról (H) történik. Ebben az esetben a TH a H előbbiekénél bővebb kapacitású dublázott változata.

A vezető szerveket és a vezetésbiztosító csapatokat csak két részre kell szétosztani, a személyi állomány és a technikai eszközök felhasználása koncentráltabb, a dublázás technikailag biztonságosabb. Az EVP és az LVP ez esetben is az előbbiek szerint kikülöníthető.

Minden vezetési pont rendeltetése szerint három alapelemre — vezetési, híradó- és biztosítócsoporra — tagozódik.

A vezetési pontok típusuk szerint lehetnek tábori (mozgó), illetve védett (állandó) vezetési pontok. A tábori hadsereg a jelenlegi gyakorlat szerint tábori vezetési pontokat működtet.

A két típus közötti különbség lényege abban rejlik, hogy a vezetés életképességét mindegyik típus más-más módon képes biztosítani: a tábori vezetési pontok a mozgékonyssággal (áttelepíthetőséggel), a védett vezetési pontok pedig az elleneséges behatással szembeni magas fokú ellenállóképességgel.

A védett vezetési pontokat a magas fokú csapásvédetség, a kedvezőbb (biztonságosabb) munkafeltételek meglete jellemzi. Ugyanakkor a védett vezetési pontokból álló rendszer helyhez kötött, ezért olyan területen kell azokat berendezni, hogy a vezetés onnan a hadműveletek befejeztéig megoldható legyen.

Egy vezetési pont védettségének — mint a működőképesség alapfeltételének — értékét a leggyengébben védett elem határozza meg. Ezért a védett vezetési pontokon a vezetési csoportnak és a híradócsoporthoz azonos értékű védettséget szükséges biztosítani. Ez alapkövetelmény!

Következésképpen mindegyik típusnak megvan a maga előnye, hátránya. Közülük azt kell előnyben részesíteni, amely szilárdabb, biztosabb vezetést eredményez.

A települési helyet a fenti követelmények mellett úgy kell megválasztani, hogy a hadművelet egy-egy fontos időszaka áttelepítés nélkül vezethető legyen.

A munka és a hadrafoghatóság folyamatos biztosítása érdekében, a vezetési pontokon dolgozó állományt váltásokba kell szervezni.

Az együttműködés főbb kérdései

Az együttműködés megszervezése a védelmi hadművelet előkészítésének alapvető rendszabálya, melynek során összehangolásra kerül az összefegyvernemi és a szakcsapatok, a légvédelmi parancsnokság, a honvédelmi, területvédelmi csapatok, a határőrség és a hadműveleti területen lévő közigazgatási szervek tevékenysége terepszakaszok, irányok, feladatok és időpontok szerint. Ennek biztosítása egyrészt megfelelően felépített vezetési hierarchiát, másrészt jól működő együttműködési rendszert tételez fel.

Újszerűen jelentkezik az együttműködés biztosítása a honvédelmi és a területvédelmi erőkkel. E tekintetben ugyan nincs sok tapasztalatunk, de két dolog szinte bizonyosnak látszik:

- a honvédelmi dandárok harcát a hadműveleti területen — mivel ezek harcoló alakulatok — a gépesített hadtestek parancsnokai vezethetik;

- a területvédelmi erők alkalmazását (őrzés-védelem, katonai területi sugárfigyelő és jelzőrendszer, műszaki mentés, mentesítés) a hadműveleti területeken a reguláris csapatok alkalmazásához kell igazítani.

A területvédelmi csapatok vezető szerveikkel (TVKP-okkal) együtt átalárendelésre kerülnek, a hadseregpáncsnok, illetve a gépesített hadtest védősávjában lévő gépesített hadtestparancsnoknak.

Ezen vezetési és együttműködési rendszer egyszerűsítése, tökéletesítése előttünk álló feladat.

A határőrerekkel való együttműködés és vezetés rendszerén belül a legfonto-

sabb a határmegerősítés időszakában: az alá- és fölérendeltségi viszony meghatározása adott területen, a megoldandó feladatok függvényében. Hadműveleti területen a határörerők vezetése átalárendeléssel és a hadsereg, valamint a gépesített hadtestek harcálláspontjain működő operatív határőrsoportokkal valósul meg.

A hadműveleti területen a polgári és a katonai forgalom összehangolása, az ellátás, a vételezés biztosítása, a műszaki erődítési munkák elvégzése, a fontos üzemek működése, a harctevékenységek lefolyása és még sok egyéb feladat megköveteli az együttműködést a háborús polgári közigazgatási szervekkel.

Rába Imre

A védelmi hadművelet anyagi-technikai biztosítása

Az anyagi-technikai biztosítás a hadművelet, a harc mindenoldalú biztosításának szerves része, alapvető célja a hadművelet, a harc sikeres megvívása érdekében a csapatok harc-, fenntartási, ellátási anyagszükségleteinek folyamatos kielégítése, technikai eszközökkel való ellátása, ezek üzemben tartása, helyreállítása, a személyi állomány egészségének megóvása, helyreállítása, harckészségének fenntartása, a katonai közlekedési feladatok megszervezése és végrehajtása.

Ezt a tevékenységcsoportot elsősorban a hadművelet, a harc megvívására vonatkozó elhatározás figyelembevételével kell megszervezni. Ugyanakkor a parancsnok döntéseit, a hadművelet, a harc sikerét az anyagi-technikai biztosítás lehetőségei is determinálják. Ezért fontos, hogy — meglévő ismereteink, tapasztalataink birtokában — először megvizsgáljuk a Magyar Honvédség központi erőforrásainak, tartalékainak jellemzőit, a központi támogatás, utánpótlás lehetőségeit a tábori hadsereg hadműveleteihez.

- 1.) Mivel a hadseregszintű anyagellátási tagozat megszűnt, ezért az egyik legfontosabb kérdés, hogy milyen lehetőségei vannak a központi (hadászati) ellátó tagozatnak ennek pótlására.

A központi raktárak jelenlegi elhelyezettsége az ország területén olyan, hogy onnan — a hadművelet irányától függően — egy-egy anyagféleség pótlása a tábori hadsereg eszközeivel időigényes lehet. Ezért az MH anyagi-technikai főcsoportfőnöksége az anyagi készleteket háború esetén elsősorban vasúton közelíti a csapatokhoz.

Célszerű megoldás lehetne az ország területén legalább két — minden irányból könnyen elérhető — anyagellátó körlet létrehozni, ami a békeellátásban is kedvező változást eredményezhetne.

- 2.) A haditechnikai eszközök mennyiségét nemzetközi szerződések korlátozzák, de a nemzetgazdaság jelenlegi helyzetében nem tudja biztosítani sem a mennyiségi, sem a minőségi fejlesztést. A hadműveletek során megsemmisült eszközök (harckocsi, harcjármű, tüzérségi eszköz) utánpótlására csak korszerűtlen, elavult eszközök vannak tartalékban és igen korlátozott mennyiségben. Ezért célszerűbb úgy számvetni, hogy pótlásukra nincs lehetőség.

- 3.) A tábori hadsereg erőinek, eszközeinek kapacitását, szakmai felkészültségét meghaladó feladatokat az MH parancsnokság szakcsapatai hajtják végre.
- 4.) A tábori hadsereg kapacitását kiegészítő anyagutánpótlás legfontosabb bázisa a nemzetgazdaság. A nemcsak a honvédségnél használatos anyagok (élelem, üzemanyag, javítóanyag) hadászati készleteinek döntő részét a nemzetgazdasági bázisokon tárolják. A hadművelleti területen lévő nemzetgazdasági bázisokról a csapatok közvetlenül vételeznek.

Az MH jelenlegi kapacitása a szakosított szakorvosi ellátásra és rehabilitációra — a várható sérültek számához viszonyítva — igen csekély, ezért az állami egészségügyi szolgálat részéről jelentős számú kórházi ágy biztosítása válik szükségessé, elsősorban a hadművelleti területen. A polgári kórházak igénybevételénél azonban különös figyelmet kell fordítani a rendelkezésre álló polgári és katonai kapacitással való manőverre.

Összességében megállapítható, hogy a gazdaságban, a társadalomban bekövetkezett változások hatására egyes anyagokból, eszközökből csökkent a honvédség tartaléka, az utánpótlás lehetősége. Az anyagi-technikai biztosítás megszervezését a hadművellet (harc) sikeres megvívása érdekében ennek figyelembevételével kell megszervezni.

A védelem újszerű elvei, körülményei — a védelem több változatú kiépítése, az erők többirányú alkalmazásának megtervezése, a védelem aktivitására való törekvés, a műszaki záruk tömeges alkalmazása, a védelmi sáv szélességének növekedése, a honi területen folyó védelem — az anyagi-technikai biztosítás megszervezését is sajátosan befolyásolták.

Az eddigi vizsgálatok, gyakorlati tapasztalatok is igazolták, hogy az anyagi-technikai biztosítás terén *új alapelvek, illetve egyes, eddig is ismert alapelvek következtetesebb alkalmazása szükséges:*

- az anyagi készletek mobilizálásának, az azzal való gyors, rugalmas manőverezés lehetőségének biztosítása;
- az anyagi-technikai biztosítás közelítése a fővédőövbe (a széles védősáv miatti nagy szállítási távolságok indokolják);
- tartalékképzés a váratlan feladatok biztosításra;
- a felülről lefelé történő harc- és fenntartási anyagellátás elvének következtetesebb alkalmazása a védelem fő irányában.

Az anyagi-technikai biztosítás erőinek, eszközeinek csoportosítása

Az új hadművelleti (harcászati) követelmények következtében kiszélesedett védősávok szükségessé teszik az anyagi-technikai szakcsapatok szélességben történő megosztását, a hadművelleti felépítés mélységében pedig mobil anyagi-technikai tartalék létrehozását.

A tábori hadsereg — a saját és megerősítésül kapott — anyagi-technikai erőit, eszközeit a védelmi csoportosításnak megfelelően kell megosztani. Az első lépcsőben lévő hadtesteket a védelmi hadművellet kezdetére meg kell erősíteni. A tábori hadsereg anyagi-technikai erőinek, eszközeinek többi részéből anyagi-technikai tartalékot kell létrehozni.

Az MH anyagi-technikai főcsoportfőnöke által telepített anyagtároló és -kiadó

körzeteket (ATKK) — amennyiben azokat átadja a hadseregnek — az anyagi-technikai csoportosítások működtetik. Így az ATKK anyagkészletével a hadsereg — mint a hadsereg ellátási tagozat készletével — a védelmi hadművelet változásainak, a kialakult helyzetnek megfelelően tud manőverezni.

Az ATKK működtetését átadni a hadtestnek nem célszerű, mivel a védelmi hadművelet jellemzői miatt a hadtest anyagi-technikai főnökségének a fő figyelmet a helyzet gyors változásainak, a védelem aktivitásának, a véglegessé váló védelmi felépítéssel adekvát anyagi-technikai csoportosításnak a felvételére, az elsőlépcső-dandárok anyagi-technikai biztosítására kell fordítania.

Felvetődhet még az a kérdés, hogy nem lenne-e célszerűbb a hadsereg anyagi-technikai csoportosításai terhére a hadtesteket megerősíteni. Ennek megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a hadsereg védelmének fő iránya az ellenség főcsapásának kibontakozásáig bizonytalan. Így bizonytalan az anyagi-technikai biztosítás fő iránya is, illetve a főerő kifejtését nem csak egy hadtest érdekében kell biztosítani. Ezek alapján a hadsereg anyagi-technikai főnökségének kell irányítania a hadseregszintű anyagi-technikai biztosítás erőit, eszközeit.

Anyagi biztosítás

A védelmi hadművelet újszerű vonásai elsősorban a műszaki harcanyag- és a tüzéségi lőszerellátásban okoztak jelentős változást. A védelmi hadművelet előkészítésének időszakában nagy mennyiségű műszaki harcanyag-felhasználással, -szállítással kell számolni. Ezt célszerű a peremvonalhoz közel, vasúton kiszállítani. A tüzéségi lőszert a hadművelet előkészítése időszakában nem lehet a tüzelőállásokba kiszállítani, azt a tüzéséggel együtt települve, mobilizált állapotban kell tartani.

A dandárok tüzéségi megerősítésének függvényében növelni kell az elsőlépcső-dandárok tüzéségi lőszerkészletét, szállítóeszközzel együtt.

A hadsereg (hadtest) tüzértartalék-lőszerkészletét is úgy kell mobilizálni, hogy azzal a kialakult helyzetnek megfelelően lehessen gyorsan manőverezni.

A széles védősáv miatt — a gyors utánszállítás érdekében — gyakran előfordulhat az egyes ellátási tagozatok kihagyása.

A hadműveleti helyzetnek megfelelően, annak gyors változásaira reagálva, számolni kell a védősáv szélességében történő anyagcsoportosítással. Ugyancsak számolni kell különböző nagyságú csapatok bekerítésével. A bekerítésben lévő csapatok ellátását viszont közúton nehéz megoldani. Ezek, valamint a légimobil és mobil harccsoportok anyagutánpótlását légi úton kell megszervezni.

Az anyagi készletek utánpótlására elsősorban a hadműveleti területen lévő lakott területek készleteket kell felhasználni.

Technikai biztosítás

A tábori hadsereg védelmi hadműveletében a technikai veszteség napi átlaga az első lépcsőben védő csapatoknál elérheti a 10—15%-ot, a második lépcsőben lévőknél a 5—8%-ot.

A sérült eszközök 50%-a kis-, 20%-a közép-, 10%-a nagyjavítást igényel, 20%-a meg nem térülő veszteség.

Arra kell törekedni és elvként alkalmazni, hogy a sérült eszközöket (különösen ha a tűzeszköz üzemképes) a sérülés helyszínén javítsák meg. Erre mobil javító-vontató csoportokat kell kijelölni és alkalmazni. Ezekkel a csoportokkal meg kell teremteni a megfelelő összeköttetés lehetőségét, meg kell szerezni a javításhoz szükséges fődarabok, alkatrészek helyszínre szállítását. A helyszínen nem javítható eszközöket ki kell vontatni a vontatási útvonalra, ahonnan azokat a hadtest, a hadsereg vontatóalegységei a segély- és gyűjtőhelyharcállásra vontatják.

A javítási lehetőségek, az alkatrész-ellátottság növelése érdekében meg kell szervezni a vissza nem térülő veszteségekből a hasznosítható fődarabok, alkatrészek kitermelését.

Javító-vontató, illetve javítóbrigádokat célszerű kikülöníteni az új, önálló hadrendi elemek, a légimobil és a mobil harccsoportok alkalmazásának biztosítása érdekében.

Végül néhány gondolatot az egészségügyi biztosításról és az anyagi-technikai biztosítás vezetéséről!

Mivel a sérültek élete a megfelelő időben nyújtott segélytől függ, a gyógyító-küldetés biztosítás megszervezésében az időtényező különösen jelentős. Ezért fontos, hogy a sérültek mielőbb és a sebesülési helyhez minél közelebb kapják meg a szükséges ellátást. Ennek érdekében a dandársegélyhelyeket meg kell erősíteni orvosbrigádokkal, sebesültszállító alegységekkel. Honi területen lehetőség van arra, hogy — különösen a hadművelet kezdeti időszakában — a dandársegélyhelyről a sérülteket közvetlenül a kórházba szállítsák.

A védelmi hadművelet anyagi-technikai biztosítását a tábori hadseregparancsnok anyagi-technikai helyettese vezeti az ATVP-ről.

A tábori hadsereg harcálláspontján a hadműveleti tervezés és a kritikus időszakokban az anyagi-technikai főnökség állományából operatív — egyébként összekötő — csoportot kell működtetni.

A vezetés egyik legaktuálisabb és legkiforrotatlanabb része a hadműveleti területen történő együttműködés a légvédelmi, a területvédelmi, a polgárvédelmi parancsnokságokkal, a határőrséggel, a rendőrséggel és a polgári szervekkel a csapatok anyagi-technikai biztosítása terén.

A területvédelmi kerületek nem rendelkeznek készletekkel, amelyek bevonhatók lehetnének a hadtestszintű ellátásba. A területvédelmi csapatok ellátásra közvetlenül a központi raktárhoz, polgári szervekhez vannak utalva. Célszerű megoldásnak tartom, hogy a területvédelmi csapatok ellátása maradjon meg az ellátási utalási rendnek megfelelően és a hadtest csak a hadtestparancsnok által meghatározott feladatok anyagszükségletét biztosítsa, ha az az utalási rendben nem oldható meg (például műszaki harcanyag). Hasonló megoldást javaslok a légvédelmi parancsnokság csapatainak ellátásával kapcsolatban is, amit még az is indokol, hogy ott olyan speciális biztosítási területek vannak, amivel a hadtestek nem rendelkeznek.

A polgárvédelemmel, a határőrséggel, a rendőrséggel az együttműködés tartalma, lehetőségei még nem tisztázódtak. A polgári szervekkel történő együttműködéssel viszont a honvédelmi törvény megszületési után célszerű foglalkozni.

Fontosnak tartom, hogy a védelmi hadművelet újszerű megoldásainak kidolgozásával szinkronban, tovább vizsgáljuk, kutassuk az anyagi-technikai biztosítás részterületeit.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Kőszegvári Tibor

Új kihívások

Ami a tábori hadsereg védelmi hadműveletének problémáit illeti, teljesen másképp kell gondolkoznunk. Ennek a gondolkodásnak egyik területe a szárazföldi csapatok tevékenysége és azon belül a védelmi hadművelet feladatainak megoldása.

A NATO állam- és kormányfői 1991 novemberében Rómában értékelték a NATO-t fenyegető veszélyeket, új kihívásokat. Úgy értékelték, hogy a nagyméretű, elsősorban a Közép-Európa térségét érintő koalíciós támadást törölhetjük a szótárból, ilyenre nem kerül sor.

Bár a Szovjetunió szétbomlott tagköztársaságaiban továbbra is megmaradtak a nukleáris fegyverek és a méretekhez viszonyítva nagy veszélyt képviselő volt szovjet fegyveres erők részei Ukrajna, Oroszország és más köztársaságok területén. Az ország gazdasági és belpolitikai problémái azonban sokkal nagyobbak annál, mint hogy a vezérkar — legyen az FÁK, legyen az orosz vagy ukrán — kifelé irányuló támadási terveket szőjön. Ezért a NATO-nak és nekünk is olyan veszélyeket és fenyegetéseket kell figyelembe vennünk, amelyekkel korábban nem foglalkoztunk.

A Bosznia-ban, Hercegovinában zajló polgárháború, a volt szocialista Jugoszlávia szétesésével együtt járó konfliktus jelzi azt, hogy mi várható a volt Szovjetunió területén. Látni kell, hogy ez az ország olyan alapvető gazdasági és belpolitikai problémákkal küzd, amelyeket semmiféle nyugati segély nem tud megoldani. Figyelmük tehát — mármint a NATO figyelme — elsősorban a volt Szovjetunióra irányul és jóval kevesebbet törődnek velünk.

A szakértők és — ezt később igazolom — a kormányok is félnek attól, hogy a volt Szovjetunió belső köztársaságai között kitörő konfliktusok olyan óriási menekültáradatot idéznek elő, amelyet a határőrség erőivel nem lehet rendezni. Egy ilyen esetben nincs más megoldás, mint az, hogy a Magyar Honvédség erőit kell odaállítani, hogy kezelni tudjuk a menekültáradatot, hogy táborba tudjuk vinni, etetni tudjuk az emberek ezreit, orvosi és egyéb szükséges ellátásban tudjuk részesíteni őket.

Ez a migrációs kérdés tehát nemcsak jogi megrendezési kérdés, azt hiszem, ez egy kicsit rózsaszínben való látása a problémának. Ez a menekültáradat különösen veszélyessé válhat akkor, ha az iszlám fundamentalizmus és más szervezetek elhelyezik benne a saját felfegyverzett csoportjaikat.

Még néhány probléma! A világon kialakultak a kábítószér-, a fegyverkereskedelem, az embercsempészet útvonalai. Sajnos ebből hazánk nem esett ki, a Duna völgye nagyon jó irány Kelet—Nyugat viszonylatában. Ezek a bandák már világszerte megszervezték a közlekedési vonalakat, az átadópontok fegyveres biztosítását, amely egyelőre még csak egyes terrorcselekményekben nyilvánul meg. Ennek fokozódása várható.

Van még egy probléma, amellyel nem nagyon foglalkozunk. Ez az ország ener-

giaellátása. Gondoljunk csak bele! Hazánk energiaszükségletét (gáz, olaj, elektromos energia) 60%-ban Keletről fedezzük. Ha az ország 40%-os ellátottságú lesz, mi következik be? A hadsereg összes aggregátorát be kell állítani az első napon, a harmadik napon viszont elfogy a gázolaj, és akkor hogyan fogjuk ellátni a lakosságot? A kórházakat? Ki fogja ezt elvégezni helyettünk? Ha ez ránk, a hadseregre hárul, akkor ez milyen feladatot jelent, hogyan oldjuk meg stb.? Ezzel számolni kell, erre is fel kell készülni.

Vannak világméretű konfliktusok, amelyek veszélyeztetik a föld békéjét. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a tagállamokhoz fordult, hogy vegyenek részt ezekben az akciókban. Mi még csak ott tartunk, hogy tervezzük, szervezzük az ENSZ-feladatokra felkészítő központot.

Úgy gondolom, hogy lépnünk kellene e téren is. Gyűjtsük össze a tapasztalatokat, mert amellet, hogy ennek a társaságnak — az ittlévőknek, kezdve az SZCSPK-tól a legkisebb szervezeti egység parancsnokáig — mesteri fokon kell érteni a tábori hadsereg, a gépesített hadtest, a dandár, a zászlóalj, a század védelmének megszervezéséhez, annak minden részletét ismernie kell, meg kell követelni a beosztottaktól ezek ismeretét és gyakorlati végrehajtását.

Tudom, hogy az általam felsorolt feladatok kissé távol esnek a „hagyományos” értelemben vett hadműveleti teendőktől, de ezekre is fel kell készülni. Lehet — sőt valószínű —, hogy a parlamenti képviselők is könnyebben elfogadnak egy olyan katonai költségvetést, amely a klasszikus katonai feladatok mellett az általam érintett teendőkre is gondol.

Lőrincz Kálmán

Az 1995 utáni haderőfejlesztés alapjai

A konferencián elhangzott gondolatok mindegyikéhez van véleményem. Van, amellyel nem is egészen egyező; van, eltérő, van, amit meg nagyon erősíteni tudnék. Szeretnék a meghatározott idő keretében maradni, ezért három témakört érintek.

1.) A konferencia jelentőségét egy folyamatban látom, amely nem most kezdődött el.

A honvédség átalakításának meghatározott szakaszaiban kiemelt szerepe van az ilyen és ehhez hasonló jellegű konferenciáknak. Miért? Mert már 1992—1995 között fontos, hogy tudatosuljon a tisztikarban az, ami velünk történik.

A folyamatkezelés mellett a hadseregnek működnie kell, a kihívásoknak nap mint nap meg kell felelnie! Igen is *le kell rakni, meg kell teremteni az 1995 utáni haderőfejlesztés alapjait!* Milyen alapok ezek,

Meg kell teremteni a személyi alapjait. Nem megyek a részletekbe, tudnám sorolni: mit jelent ez a külföldi képzésben, a nyelvtanulásban, a hazai tisztképzés teljes reformjának végrehajtásában, a beosztásba helyezés követelményrendszerében. *A személyi alapokat kell megteremteni!* Letelik az időnk, a következő generációnak pedig fel kell nőni azokhoz a feladatokhoz, amelyek elé állítja őket az élet.

2.) A jogi, a törvényi és az elméleti alapok megteremtése, az évtized második felének hadseregfejlesztéséhez. Ebbe a képbe nagyon pontosan beleillik ez a konferencia.

Képesek vagyunk-e világosan számot vetni a helyzetünkkel, *honnan jöttünk, hol tartunk, és ki tudjuk-e jelölni, hogy merre halad előre ez a hadsereg*, mondjuk az évtized második felében. Ha erre képesek vagyunk, akkor ez nagyon jó dolog. Ám nincs előttünk kitaposott út, nincs minta, nincs másolás és még azt a segítséget sem kapjuk meg, amit egyébként nagy hanggal hirdetnek minden irányból. Elégge kitaposatlan az az út, az az ösvény amin járunk, ez arra figyelmeztet bennünket, hogy kontrollra van szükségünk. Önmagunk kontrolljára. Nem közömbös ugyanis számunkra, hogy milyen tévedések árán kell átalakulnia ennek az országnak, honvédségünknek.

Ebben látom a meghatározott célokon túl a dolgok tulajdonképpeni jelentőségét.

Nagyon örülök annak, hogy először a magyar katonai gondolkodásban születt meg a válságmegelőzés, a válságkezelés és a preventív katonai tevékenységek kezelésének gondolata és elsőként tettünk ebben gyakorlati lépéseket. Nálunk jelentek meg olyan kérdések, hogy mit jelent az: deeszkalatív tevékenységet kell folytatni, hogyan kell katonai preventív lépésekkel válságokat kezelni.

Ezt nem mástól tanultuk, ezt mi mondtuk el más katonai konferenciákon.

3.) A változások figyelembevételével nagyon fontos annak ismételt újrakérdése: jól gondolkodunk-e. Jól gondolkodunk-e a hadsereget érintő kérdésekben, jól gondolkodunk-e abban, hogy a hadsereg átalakulása hogyan legyen szinkronban a társadalmi változásokkal.

A hadseregben végbemenő változások mértéke és üteme nem szándék kérdése. Mert gondolkodni mi is tudunk, lépni is tudnánk, akaratunk is van, mindennek azonban rendkívül komoly mértékben határt szab mindaz, ami ebben az országban történik és az, amit ez az ország gazdaságilag, anyagilag elbír.

Felvetődött az, hogy hasonló konferenciákat megrendezhetnénk a vezérkarnál, a különböző tudományos műhelyekben. A hadseregnél, a szárazföldi csapatok parancsnokságán ez a téma most kerül alapvetően rendezésre: az elmúlt években nem előzhette meg az elmélet a gyakorlatot, a kettő nagyon gyakran egy műhelyben munkálódott.

A kérdéseket az élet itt tette fel. A tévedéseinket is itt követtük el. Eredményeink egy részét is, azok gyökerét is itt találhatjuk meg. Logikus tehát, hogy az összegzések is ott történjenek, ahol a gyakorlat és az elmélet nagyon komolyan találkozik, ahol átfogja, átfonja egymást, és ahol egymásból táplálkoznak.

Végül a Gyuricza úr által elmondottakhoz néhány gondolatot: azt a megfontolt reagálást és készenlétet, valamint azt a határozott és elszánt védelmi küzdelmet, amelyet mi bemutatunk a hadműveleti feladatokban, a tisztek egy része gyakran ellentmondásként éli meg. Miért kell óvatoskodni a kezdet kezdetén, ha utána úgyis elszántan kell verekedni? A dolgokat csak nagyon röviden, nagyon plasztikusan tudom bemutatni; a folyamat igen jól tükrözi a honvédelmi alapelvekben meghatározott követelményeket: elkerülni, távortartani, megelőzni kell a konfliktust.

Ugyanakkor a honvédelmi követelmények kitérnek arra, hogy a haditevékenységek, az ország védelme sérülésének esetén elszánt küzdelmet kell folytatni az ország működésének fenntartásáért, területi épségéért, szuverenitásáért.

Úgy tűnik, hogy az értelmes és felelős feladatokat a tisztikar átéli, megérzi, ráhangolódik és tudja a kötelességét teljesíteni.

Gyuricza Béla

A katonai gondolkodás önállósága

Szeretném a szárazföldi csapatokkal szorosan együttműködő légvédelmi parancsnokságnak és a Határőrség országos parancsnokságának itt megköszönni mindazt az alkotótevékenységet, amelynek eredményeként tulajdonképpen eljuthattunk ide. Megköszönöm a munkáját a Magyar Honvédség parancsnokságának, a vezérkarnak, a tanintézeteknek, ezek között is a Zrínyi Akadémiának (amely számos hadijátékon, parancsnoki törzsvezetési gyakorlaton velünk együtt vett részt).

Az élet, a gyakorlat ránk szabott feladatokat, amelyeket meg kellett oldani. Nagyon rövid idő alatt kellett a szovjet csapatkivonást biztosítani, a Varsói Szerződés teljes széthullását követően egy délszláv válsággal szemben vagy hallgatni, vagy nézni, vagy cselekedni kellett. Nem vitás, hogy az utóbbit tettük. A szárazföldi csapatok ebben a konfliktuskezelésben és a feladatok végrehajtásában, amelyről a vezérezredes úr szólt, több mint ezer emberrel vettek részt. Nem egy időben, de olyan körülmények között, amikor a legmagasabb operatív csoportparancsnoktól a legkisebbig ott volt a tűzparancsadási jog.

Többen említették, hogy a fegyveres erőknél újfajta kihívással kell szembenézni. Sajnos ez a legnehezebb, mert itt kezdetben önállóan kell cselekedni és gyorsan, mert aki ezt nem teszi meg, keresztülszaladnak rajta. Nemzetközi garanciákhoz is igazodni kell, mert az attól való eltérést nem veszik jó néven.

Nem olyan hagyományos intenzitású védelmi hadműveletekről van szó, amiket a nagykönyvben annak idején tanultunk, tanítottak.

El kell szakadni a tömeghadseregre épített koalíciós védelmi elvektől, de a semleges országoktól korábban átvett védelmi koncepciót — mint például a magas belépődíj elve — szintén felül kell vizsgálnunk.

Elemezni kell azokat a veszélyforrásokat, amelyeket e konferencián is sokoldalúan megvilágítottak, s az azokból levonható következtetések alapján önállóan kell kidolgozni védelmi elveinket.

Kővágó Pál

A honvédelmi dandár harcászati gyakorlatának tapasztalatairól

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei és a Magyar Honvédség ezzel szoros összhangban lévő fejlesztésére kialakított elgondolások olyan igényt fogalmaztak meg, hogy az ország megbízható védelme érdekében a reguláris haderő mellett állítsunk fel területvédelmi elv alapján szervezett honvédelmi csapatokat azzal a céllal, hogy adott esetben a gépesített hadtest védelmi hadműveletében — a határőrséggel és más szervekkel szoros együttműködésben — legyenek készen

aktív védelmi harc megvívására, az államhatár biztosításában való részvételle, a saját terület, a szűkebb értelemben vett város, falu védelmére.

A múlt év novemberében kísérleti jelleggel mozgósítási, összekovácsolási harcászati gyakorlatot vezettünk le. A harcászati gyakorlat tárgya volt a mozgósítás és az M összekovácsolás végrehajtását követően a honvédelmi dandár harctevékenységeinek megtervezése, megszervezése és végrehajtása a védelem biztosítási övében.

A hadműveleti-harcászati helyzet beállításánál két alapvető tény vizsgáltunk. Az egyik a honvédelmi dandár konkrét harci lehetőségeinek a figyelembevétele (tűzképesség, manőverezőképeség), a másik milyen mértékben tud eleget tenni a dandár sajátos szervezésénél fogva a biztosítási övben alkalmazásra kerülő erőkre háruló feladatoknak.

A követelmények és a lehetőségek összevetése annak megállapításához vezetett, hogy a honvédelmi dandár sávjában jelentős, a gépesített hadtest állományából kikülönített erők alkalmazása szükséges.

Ennek a mozzanatnak a tapasztalatai többirányúak, érintik egyrészt a honvédelmi dandár biztosítási övben való alkalmazásának elvi kérdéseit, másrészt rámutatnak a dandár jelenlegi szervezeti felépítésében a gyakorlat során kiütközött hiányosságaira.

A honvédelmi dandár biztosítási övben való alkalmazásának harci lehetőségei ismeretében szükség van a dandár harcának az előljáró eszközeivel — légierővel, páncéltörő és helikopter-alegységekkel — való támogatására, továbbá szükséges, különösen az egyes ellenállási terepszakaszokra való visszavonás időszakában, a honvédelmi alegységek légvédelmi oltalmazásának biztosítása stb.

A gyakorlat rámutatott néhány, a honvédelmi dandár szervezetét, technikai felszereltségét érintő lényeges problémára, amelyek közül a legfontosabbak:

- a dandár felderítő-alegységei igen minimális figyelési, felderítési eszközzel rendelkeznek;
- az alegységek valós távolságra történő települése esetén nehezen biztosítható a híradás, lényegében még az adott megerősítéssel (hír. z.) sem volt biztosítva az alegységek megbízható összeköttetése, vezetése;
- a dandár légvédelmi ütege — kis tűzhatáskörzete miatt — a harcrendi elemek közül csak egy-két fontosabbnak az oltalmazására képes.

Egri József

A honvédelmi dandár kiképzése

A gyakorlat megszervezése során a gyakorlat vezetője az alábbi célok megvalósítását határozta meg.

Felkészíteni a honvédelmi dandár és a honvédelmi híradóászlóalj személyi állományát az eddig kevésbé vagy egyáltalán nem gyakorolt, de az ország minden talpalatnyi földje megtartása érdekében alkalmazandó harceljárásokra, mint például a halogató harc, a vadászharc, a települések és a fontos körletek szilárd megtartása.

Kutatni azokat a módszereket, amelyek alkalmazásával a lehető legkisebb erő- és eszközráfordítás mellett a feladat-végrehajtást maximális hatékonysággal lehet megoldani az ilyen és hasonló kötelekek felkészítésében.

Gyakorlati tapasztalatokat szerezni a felkészítés folyamatában (amelybe a mozgósítástól a leszerelésig tartó teljes feladatkomplexum beletartozik) a legcélszerűbb, leghatékonyabban alkalmazható eljárásokra, tevékenységi formákra és módszerekre.

A gyakorlat előkészítése során a tevékenység fő irányát a gyakorlat átgondolt megtervezése, körültekintő megszervezése és annak mindenoldalú biztosítása érdekében végzett munka képezte. Nehezítette a munkát az a tény, hogy ilyen kötelekek felállítása és az azokkal végrehajtandó gyakorlatok tervezése, szervezése terén sem elméleti ismeretekkel, legfőképpen gyakorlati tapasztalatokkal nem rendelkezünk.

A gyakorlatra való felkészülés egyik sajátossága, hogy a különböző vezetési szintek tervező-szervező munkája közel egy időben került végrehajtásra.

A kidolgozott okmányok köre kibővült az alegységek összekovácsolási kiképzésének terveivel, amely alegység- és szakcsoportbontásban tartalmazta a honvédelmi alegységek általános és szakkiképzését, a kiképzési követelményeket. A terv kidolgozásánál az érvényben lévő intézkedések figyelembevételével azt a célt tűztük ki — amelyet végül is a végrehajtás igazolt —, hogy a tartalékos parancsnoki állomány felkészítését követően a személyi állomány általános katonai kiképzésére két kiképzési napot, a szakkiképzésére pedig négy kiképzési napot fordítva összekovácsoljuk a rajokat, a szakaszokat, a századokat, az ütegeket, a zászlóaljakat és az osztályokat.

A tervszerűség érdekében szükséges volt elosztani a rendelkezésre álló kiképzési bázisokat olyan számvetéssel, hogy az biztosítsa az alegységek zökkenőmentes kiképzését.

A kiképzés első két napján az általános katonai kiképzés foglalkozásai kerültek végrehajtásra hasonló ütemezéssel, mint a parancsnoki állomány általános katonai kiképzése. A kiképzés harmadik napjától az alegységek az általános katonai kiképzés során elsajátítottakra alapozva áttértek a szakkiképzésre, amelynek során kiemelt jelentőséggel bírtak a honvédelmi zászlóalj által a megfelelő imitációval és jelzői alájátszással végrehajtott, komplex raj-, szakasz-, század-összekovácsolási foglalkozások. Ezek folyamán a katonák és az alegységek begyakorolták a védelmi harc során végrehajtandó tevékenységeket, a honvédelmi alegységek alkalmazásával kapcsolatos sajátosságokkal együtt.

A honvédelmi alegységek összekovácsolásával egy időben a fegyvernemi és a szakalegységek a fegyvernemi szakkiképzés foglalkozásait hajtották végre, amelynek befejeztével a honvédelmi dandárközvetlen-alegységek és a honvédelmi híradózászlóalj áttelepült Hajdúhadházra, ahol az összekovácsolási kiképzés 6. napján a honvédelmi zászlóalj harcászati-alaki foglalkozásán vettek részt, részeikkel annak megerősítőjeként, a többiek pedig együttműködőként.

Mezei Gábor

A honvédelmi dandár harcának műszaki biztosítása

A honvédelmi dandár műszaki biztosítási feladatai a következők lehetnek: a harctevékenységi körzet műszaki felderítése, a csapatok műszaki tevékenysége, műszaki rendszabályai, a terep, az objektumok, a lakott területek műszaki felderítése, a harctevékenységi körzet erősítési berendezése, a műszaki zárrendszer létrehozása, valamint a dandár mozgásának, manővereinek műszaki biztosítása.

A műszaki-technikai szolgálat részére komoly és sokrétű szervezési feladatot jelentett a honvédelmi dandár ellátása műszaki anyagokkal, valamint a kiadott anyagok karbantartása és a kiadó alakulathoz való visszajuttatása, elszámolása.

Tanulság, hogy a jövőben, műszaki anyagokat lehetőleg egy alakulat készletéből célszerű biztosítani, valamint a gyakorlat időbeosztását úgy tervezni, hogy a tartalékos állomány a karbantartásra is bevonható legyen.

Miben adott a honvédelmi dandár harcászati gyakorlata újat, milyen tapasztalatokkal szolgált a műszaki főnökség részére? A hadművelet műszaki biztosításában az eddig kevésbé értékelt területek kimunkálása során, különösen az együttműködés megszervezése területén.

A honvédelmi dandár a műszaki biztosítási feladatait a gépesített hadtest támogatása esetén képes végrehajtani, amely támogatás a műszaki szakállományban és műszaki harcanyagban nyilvánul meg.

A műszaki kiképzés előkészítését és végrehajtását a jövőben célszerű hivatásos állománnyal elvégeztetni, vagy a tartalékos állomány felkészítésére több időt biztosítani.

A csapatok szakkiképzésében — elsősorban a gyakorlaton részt vevő döntnöki állományt érintően — több területen jelentős fejlődés tapasztalható.

Dobó Péter

Az anyagi-technikai biztosítás

Az anyagi-technikai biztosítás — amely 1989. december 1-jével két, majd több szolgálati ág integrálásából alakult ki — sem elveiben, sem gyakorlati eljárásaiban nem tekintheti magát kiforrottnak. Változatlanul az ágazati biztosítási rendszer működik, miközben a vezetési rész integráltan valósul meg.

Elhangzott, hogy a klasszikus tömeghadsereggel vívott fegyveres küzdelmet nyilván meg fogja előzni válságkezelés, konfliktuskezelés — amely korlátozott katonai tevékenységgel egy eszkalációs folyamat után alakulhat ki. Ennek megfelelően az anyagi-technikai biztosítás szakfeladatai várhatóan az eszkaláció ütemében szélesednek, természetesen fenntartva annak lehetőségét, hogy adott esetben a teljes hadseregre kiterjedő biztosítási rendszert is azonnal tudják működtetni.

A konfliktus éleződése várhatóan olyan intervallummal kezdődik, amikor előreláthatólag van — vagy lehet — mód arra, hogy az ország fegyveres védelme ér-

dekében szükséges anyagi javakat beszerezzük, legyártassuk, decentralizáljuk és az ellátást megszervezzük.

Szükségleteinkhez viszonyítva anyagi-technikai eszközökről differenciáltan rendelkezünk készletekkel. Ez átlagos harcnaphoz viszonyított készletmennyiséget jelent. Ehhez az igazodást a készletképzés alapvének kell tekinteni, és ezt a legpontosabban kell megtervezni. Mert egy meghatározott időszakban ezek pótlására nagy valószínűséggel nem kerülhet sor, ezért — a zsargonnal élve — raktárháborúra kell felkészülni. Ami készletünk van, azt tudjunk felhasználni a harcoló csapatok érdekében.

Azokat az anyagokat, amelyeket kizárólag a Magyar Honvédség vagy a fegyveres erők állománya használ fel, a szükséglet 100%-áig célszerű és kell készletezni.

Bár a készletek összességében kielégítik a Magyar Honvédség igényeit, a hadművelati követelményeket, a nemzetgazdasági kapacitások jelenleg viszont elég bizonytalanok és állandóan változásban vannak, melynek konszolidálását csak az új honvédelmi törvény alapján lehet majd elérni vagy megvalósítani. Ugyanakkor az anyagi eszközök minősége már messze nem felel meg azoknak a hadművelati követelményeknek, amelyekért felelőssé tesszük a parancsnokokat egy-egy harcfelelő sikeres végrehajtása érdekében.

Feszültségeink vannak a légvédelmi, a páncéltörő rakétáknál, a műszaki harcanyagoknál, a vegyvédelmi felszereltségnél a fődarabok és az alkatrészek tekintetében, a ruházatnál és még lehetne sorolni. Ezek biztosítása rendkívül költségigényes, a jelenlegi készletek pedig eléggé differenciált minőségben állnak rendelkezésünkre.

Mivel nincs vagy kevés lehetőség van az utánpótlásra, ebben a felelősség megoszlik a katonai és a politikai vezetés között. Hiszen csak olyan követelményt lehet támasztani, aminek a feltételei megvannak anyagban, eszközben, szervezetben.

Miben látom a legfontosabb feladatokat? Az első ilyen feladat, hogy a honvédség alkalmazásának körülményei alapján a szükségleteket differenciáltan határozzuk meg.

Szó volt róla, hogy a konfliktuskezelés, a válságkezelés, a megalakulás, a huzamosabb ideig körletben való tartózkodás, a felvonulás, majd a hadművelati tevékenység időben egyelőre még nem határozható meg, ezért az ellátáshoz szükséges anyagi készleteket differenciáltan kell kialakítani és felhalmozni. A készletképzés szintjét átfogóan felül kell vizsgálni, megfontoltan kell meghatározni, figyelembe véve a nemzetgazdaság és a Magyar Honvédség teherbíró képességét.

A szükséges költségvetés biztosításával az anyagi készleteket közelíteni kell a harcolókhöz, azok önállóságának minél nagyobb biztosítása érdekében.

A működtetés szervezeti kereteinek természetes korrekcióját a rendelkezésre álló anyagok és technikai eszközök alapvetően meghatározzák. Az ezek fenntartásához mindenképpen szükséges szervezetet és pénzfedezetet biztosítani kell.

Az anyagi-technikai biztosításban részt vevő állományt fel kell készíteni, hasonlóan mint ahogy az összefegyvernemi csapatokat is.

Végül, de nem utolsósorban hangsúlyozom: csak olyan feladatot és követelményt szabad támasztani a végrehajtókkal szemben, aminek megvan az anyagi és a szervezeti háttere.

Óvári Attila

Elektronikai harc a védelemben

A szakterület szervezeti struktúrájában történt lényegi változtatások megkövetelik tőlünk az elektronikai harc fogalmának pontosítását, valamint a védelmi hadműveletben elfoglalt helyéről, alkalmazási elveiről korábban rögzített elképzelések felülvizsgálatát és újragondolását.

Ennek értelmében az elektronikai harc (EHC) fogalmát az alábbiak szerint rögzítettük: az elektronikai harc a csapatoknál foganatosítandó cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt olyan rendszabályok és tevékenységek összessége, amely az ellenség vezetésének, fegyverei és harceszközei irányítási rendszereinek felderítésére, működésük zavarásával történő akadályozására, bénítására, illetve a saját csapatok hasonló elektronikus rendszerei megbízható működésének biztosítására és veszteségeik elektronikai védelmi rendszabályok által történő csökkentésére irányulnak.

Az EHC a hadműveleti biztosítás fontos fajtája, amely magába foglalja: az elektronikai felderítést, az elektronikai zavarást, lefogást és az elektronikai védelmet.

Az elektronikai harcot a hadművelet, a harc minden fajtájában, annak minden időszakára célszerű megszervezni és végrehajtani a szárazföldi haderőnem csapatainál.

Az elektronikai felderítés és az elektronikai zavarás, lefogás a hadsereg hadműveleteiben elsősorban az EHC szakcsapatainak feladatát képezi, míg az elektronikai védelem szervezése és folytatása a haderőnem, valamennyi fegyvernemi és szakcsapat alapvető érdeke és feladata.

Véleményünk szerint a szakcsapatok által végzendő elektronikai felderítés feladata már békeidőszakban (veszélyeztetési időszakban) kettős: *egyrészt* felderíteni az agresszor üzemelő csapatvezetési és fegyverirányító rendszerei, elektronikai objektumai szervezeti hovatartozását, települési körzeteit, a rendszerekben üzemeltetett elektronikus eszközök technikai jellemzőit, a kisugárzások információtartalmát, s ezzel adatokat szolgáltatni a parancsnoknak és törzsének, a felderítőfőnökségnek a hadművelet megtervezéséhez, megszervezéséhez és vezetéséhez; *másrészt* megalapozni és folyamatosan biztosítani az elektronikai felderítés által nyert adatokkal a zavaró-, lefogótevékenység céltudatosságát és eredményességét.

Az elektronikai zavarás és lefogás az agresszor felderítő, csapatvezetési és fegyverirányító rendszerei megbontásának szerves része, melyet a hadsereg pusztítóeszközeinek és csapatainak az ellenséges elektronikai objektumokra mért csapásaival szoros összhangban célszerű tervezni és folytatni. Az elektronikai zavarás, lefogás az ellenség technikai felderítő, vezetési és fegyverirányító rendszerei működésének aktív és passzív zavarokkal történő szándékos megakadályozására vagy megnehezítésére irányul. Az aktív zavarás megvalósítható rádióval és rádiótechnikai, valamint elektrooptikai zavarással, tömeges és váratlan, feladatorientált módon.

Az elektronikai védelem mindazon szervezési és technikai rendszabályok, valamint tevékenységek összessége, amelynek célja: *egyrészt* akadályozni vagy korlátozni az agresszort abban, hogy technikai felderítőeszközeivel adatokat szerezhes-

sen a hadsereg hadműveletében részt vevő csapatainkról, vezetési pontjainkról, harceszközeinkről és szándékainkról; csökkentjük vezérelt vagy önrávezető fegyverei és szándékos zavarása hatékony alkalmazását; *másrészt* biztosítjuk saját felderítő, csapatvezetési és fegyverirányító rendszereink, elektronikus eszközeink megbízható, rendeltetésszerű működését.

Az elektronikai védelem rendszabályait a fegyvernemre, szakcsapatra jellemző sajátosságok figyelembevételével célszerű megtervezni. A tábori hadsereg védelmi hadműveletében az elektronikai harc céljait az alábbiakban határozhatjuk meg:

- a szemben álló fél szárazföldi összefegyvernemi csapatainak vezetési, légierije, légvédelme, tüzérsége, valamint az elektronikai harc erői által működtetett vezetési és fegyverirányító rendszerei elektronikai kisugárzóinak felderítése;
- az értékelt felderítési adatok folyamatos biztosítása a felderítőfőnökségek részére;
- az ellenség csapatvezetési és fegyvervezérlő rendszereinek megbontása a csapatok és a pusztítóeszközök csapásaival összehangolt zavarással, lefogással;
- az ellenség szárazföldi csapatai és légierije együttműködésének akadályozása; technikai felderítőeszközei és irányított fegyverei hatékonyságának csökkentése az elektronikai védelem rendszabályainak betartásával;
- a hadsereg csapatai és fegyverrendszerei vezetését biztosító elektronikai eszközök megbízható működésének fenntartása.

Ezen követelményeket figyelembe véve a hadsereg elektronikus harcrendjét a következők szerint célszerű felépíteni.

Az elektronikai harc-ezredet a hadsereg hadműveleti felépítésének első lépcsőjében, a védelem fő erő kifejtése irányában célszerű alkalmazni.

A védelmi hadműveletre hozott elhatározásnak megfelelő területi, illetve feladatmanőverekkel a védelem felderítési készenlétének idejére új harcrendben fogja elérni a készenlétet.

Az RH-zavarócsoportjaival az agresszor főcsapásának várható irányában bontakozzon szét.

A rádiótechnikai zavarózászlóalját egyben vagy századonként megosztva, általában a hadsereg harcálláspontján, illetve fontos védelmi létesítmények, harcrendi elemek, objektumok célzott bombavetés elleni oltalmazására tervezzük alkalmazni.

Feladatait az oltalmazandó hadműveleti (harcrendi) elem körzetében kijelölt állásokból — a légvédelmi csapatokkal szoros együttműködésben — végezheti eredményesen.

A gépesített hadtestek elektronikai harc-századai a veszélyeztetettség időszakában az egységes felderítési rendszer részeként a határszakasz körzetében települnek és szolgáltatnak harcászati szintű felderítési adatokat.

Összességében véleményünk szerint az elektronikai harcot végrehajtó csapatok legcélszerűbb csoportosításban végzett tevékenységével, az elektronikai védelem szabályainak minden csapat részéről történő betartásával biztosítható a hadsereg védelmi hadműveletének meghatározott célok szerinti sikeres megvívása.

Fricz Sándor

Felderítés a védelmi hadműveletben

Mindazok a tényezők, melyek meghatározzák a védelmi hadművelet körülményeit, hatással vannak a felderítő rendszer feladataira és alkalmazásának lehetséges módjaira is.

A Magyar Köztársaság fegyveres erőinek sokkal korlátozottabbak a felderítő-erői és eszközei, ezzel együtt lehetőségei, mint a koalíciós hadseregnek volt, ugyanakkor feladatai nem csökkentek, ellenkezőleg: inkább növekedtek.

Megállapítható továbbá, hogy a harcászati sűrűség csökkenése a felderítő rendszerre is igaz, mivel a korábbi szélesség két-háromszorosát átfogó védősáv felderítésére lényegében azok az erők állnak rendelkezésre, mint korábban.

A felderítő rendszer tevékenységét két alapvető időszakra kell osztani. Az első: a veszélyeztetettség, a válság; a második: a védelmi hadművelet megvívásának időszaka.

Az első időszakban a felderítő rendszer a válság fokozódásának megfelelő ütemben bontakozik szét az államhatár mentén, az elektronikai harc erőivel együtt.

Mik ennek az időszaknak a jellemzői?

A hadtest-felelősségi sávokban ténykedő felderítőerők csak egyes fontos, vagy fontosnak tartott körzetek, irányok folyamatos figyelemmel kísérésére képesek, közvetlenül az államhatár mentén. Ennek mélységét a rádióelektronikai és rádiólokációs felderítéstől eltekintve a láthatóság hátsó határa képezi. Felderítési adatok ezenkívül még a foglyok, az átszököttek kihallgatásával szerezhetők. A megszerzett felderítési adatok szegényesek lesznek és nem képezik alapját a védelmi hadművelet megvívására hozandó elgondolásnak. A válság fokozódásával párhuzamosan a szemben álló fél katonai lépéseivel összhangban lehetőség nyílik adatok megszerzésére.

A felderítő rendszernek lehetősége még, hogy a majdani biztosítási övben felderítőszervek hátrahagyását előkészítse és a felderítőszervek átjuttatási helyeit felderítse.

A háború kitörését követően külön parancsra, esetleg azt megelőzően juttathatók csak ki felderítőszervek az ellenség harcászati, hadműveleti mélységébe.

Felderítőszempontból a második nagy időszak a védelmi hadművelet megvívásának időszaka. Ennek jellemzői a következők. A nagy szélesség miatt a felderítőcsapatok nem képesek a teljes védősáv lefogására, tevékenységüket a legfontosabb körletekre és irányokra kell összpontosítani. Előtérbe kerül az összefegyvernemi alegységek által folytatott passzív és aktív felderítőtevékenység. A tábori hadsereg csapásmérő képességének csökkenésével párhuzamosan csökken a felderítés mélysége is. A felderítőszervek tevékenységére a felderítésen túl jellemző lesz a pusztítás is.

A szerkesztőség zárómegjegyzése

A tudományos konferencia ismertetett anyagaiból kitűnik, hogy az SZCSP az utóbbi években — az MK biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvei tükrében — intenzíven vizsgálta a védelmi hadművelettel kapcsolatos kérdéseket.

A tanácskozás alapján megállapítható, hogy — a védelmi hadművelet alapelveinek megfogalmazásán túl — a védelem előkészítésével és megvívásával kapcsolatos eljárások további kimunkálására irányuló vállalkozás eredményes volt. Ebben a parancsnokság törzse, a fegyvernemi és a szolgálatok főnökségei, valamint az alárendelt csapatok is részt vettek saját, elsősorban gyakorlati tapasztalataik közreadásával.

A konferenciával — mint ahogy erre többen is utaltak — nem zárult le a téma kutatása, hiszen a védelem számos részlete még további pontosításra, értelmezésre szorul. *Különösen fontos az alapkérdés egyértelmű tisztázása, többek között az, hogy a védelem fő célját: a támadás megállítását, a támadó erejének megtörését, s ezáltal a saját terület megtartását milyen módon lehet a leghatékonyabban elérni.* Erre a kérdésre adandó válasz esetén rajzolódik ugyanis ki az a keret, amelyben mozogva meghatározható a haderő nagysága, struktúrája, felszereltsége, felkészültsége, kiképzési rendszere és iránya, valamint vezetési és ellátási rendje. A kérdés ilyen összefüggéseinek vizsgálata esetén könnyű belátni, hogy a konferenciának a Magyar Honvédség egészére vonatkoztatható mondanivalója is van.

Bízunk benne, hogy a konferencia anyagának közreadása segíti a parancsnokok és a törzsek, valamint a témával foglalkozó kutatók munkáját. Kérjük az olvasókat és a témával foglalkozó szerzőket, hogy — kapcsolódva a konferencia anyagához — fogalmazzák meg a védelemre vonatkozó elképzeléseiket, véleményüket, és közlés céljából küldjék meg szerkesztőségünknek!

Király György

A rádióelektronikai harc fejlődése és jelenlegi helyzete

A rádióelektronikai harcra való szervezett felkészülés a Magyar Néphadseregben 1975-ben – késve, nem a legjobb feltételek és körülmények között – kezdődött, a közvetlen környezetünkben lévő hadseregek gyakorlatához képes mintegy 10–15 év késéssel.

Az első öt év az új szakterület megalakításával járó kezdeti nehézségek, gondok jegyében, de nagyon alapos elméleti előkészítő munkával telt el. A '80-as évektől igen erőteljes szervezeti és technikai fejlesztés következett, ami 1987-ben megtorpant, napjainkra pedig szinte teljesen leállt. A szerző a fenti megállapítások tükrében áttekinti a rádióelektronikai harc fejlesztésének történetét, majd megvonva a jelenlegi helyzet mérlegét, hangsúlyozza a rádióelektronikai harc fontosságát a korszerű harcban, mivel a vezetést és a fegyverek irányítását rádiótechnikai eszközök nélkül nem lehet megoldani.

A rádióelektronikai harcra történő szervezett felkészülés beindításakor az erre vonatkozó elmélet átalakulási folyamaton ment keresztül, ezért a néphadseregben először a korábbi elméletet rögzítették egy útmutatóban, majd 1984-ben jelent meg a ma is érvényben lévő szakutasítás, melynek alapján ezt a tevékenységet tervezik és szervezik.

A két alapvető szabályozó jól tükrözi azt a minőségi fejlődést, amely a helyi háborúk tapasztalatai nyomán kibontakozott. Az elméletben a rádióelektronikai harc fő célkitűzésének áthelyeződése hozta a gyökeres változást, miszerint a fegyveres küzdelemben az elektronikai hadviselés legfontosabb feladata a szemben álló felek vezetési és fegyverirányító rendszereinek megbontása a korábbi bénítás helyett.

A rádióelektronikai harc fogalma és jelentősége

A rádióelektronikai harc a fegyveres küzdelem szerves része, a hadműveleti (harc-) biztosítás eleme, olyan cél, hely és idő szerint egymással összehangolt rendszabályok és tevékenységek összessége, amely a szemben álló fél vezetésének és fegyverirányításának megbontására, illetve a saját csapatok és fegyverrendszerek elektronikai eszközei megbízható működésének biztosítására irányul.

A rádióelektronikai harc magába foglalja: a szemben álló fél vezetési pontjainak és rádióelektronikai objektumainak megsemmisítését (megrongálását, elfoglalását); a rádióelektronikai lefogatást; a rádióelektronikai védelmet a szemben álló fél zavarása, önrávezető fegyverei és a kölcsönös zavarok ellen; valamint a szemben álló fél technikai felderítése elleni tevékenységet.

Fő jellemzője: a természetes és a mesterséges energiakisugárzások észlelésének és az érzékelők zavarásának lehetőségén alapul. *Hatóköre* kiterjed valamennyi csapatra és harceszközre, a haditevékenységek minden formájára és időszakára, továbbá a felderítés, a vezetés, a fegyverirányítás és a csapatok harcképességének megőrzését biztosító tevékenységekre, eredményességére. Összességében a fegyveres küzdelem, a hadművelet, a harctevékenység és a harc kimenetelét jelentősen befolyásoló tényező.

További jellemzői, hogy a szemben álló felek igen széles frekvenciatartományban, állandóan, szinte észrevétlenül folytatják, majd a harctevékenységek (hadművelet) döntő pillanataiban, az aktív és passzív zavaróeszközök váratlanul tömeges és komplex alkalmazásával, sokszor kiszámíthatatlan módszerekkel és formában megragadják az elektronikai kezdeményezést, ezáltal bénítják a szemben álló fél vezetését, fegyverirányítását, ugyanakkor saját elektronikával biztosított nagy pontosságú fegyverekkel hatékonyan pusztítják a szemben álló erőket és eszközöket.

A rádióelektronikai harc elméletének fenti téziseiből rögzítették a csapatok és törzsek feladatait, a rádióelektronikai harc megvívásának alapvető és további módjait, a szakcsapatok célszerű csoportosításait, a tervezés-szervezés és a végrehajtás irányításának szabályait a haderőnemeknél támadó és védelmi hadműveletekben egyaránt.

A központilag kiadott szabályzatokon túl a katonai folyóiratokban megjelent cikkek (tankönyvek, jegyzetek és előadások) a rádióelektronikai harc elméletét a nemzetközi tapasztalatokkal lépést tartva állandóan fejlesztették, korszerű szinten tartották egy viszonylag szűk szakmai körben.

Összességében a rádióelektronikai harc elméletének hazai fejlődése összhangban volt és megfelelt az akkori szövetségi rendszerben elvárt színvonalnak. Pozitív vonásai mellett problémák mutatkoznak a fő célkitűzés meghatározásában, a tartalomban és az egész elmélet széles körű elfogadtatásában.

A célkitűzés felemás, mert egyik oldalról felvállalja a vezetés és a fegyverirányítás egészének megbontását, ugyanakkor a saját hasonló rendszereink esetében csak a rádióelektronikai eszközök védelmével foglalkozik. Ez dilemmát okoz az összetevők meghatározásában is. A tartalom – egyébként a céllal összhangban – a megsemmisítő funkciót úgymond túlvállalja. A védelmi funkcióból kiragadja a technikai felderítés elleni tevékenységet, mint külön funkciót, ugyanakkor nem vállalja fel az egész tevékenység alapjául szolgáló elektronikai felderítés funkcióját.

A cél és a tartalom problémái a rádióelektronikai harcnak, mint önálló funkciónak a széles körű elfogadtatása hiányából, még pontosabban a volt szovjet katonai elmélet és gyakorlat konzervativizmusából erednek, amely természetszerűen kisu-gárzódott, elterjedt a néphadseregben is. *A rádióelektronikai harc jelentőségét a hivatásos állomány – beleértve a vezetőket is – minden erőfeszítés ellenére inkább csak érzi, de nem érti.* Így igen gyakran ezt a tevékenységet szinte divatnak tekintik. Hozzászólásokban, cikkekben, dokumentumokban méltatják, sokszor külföldi példákra hivatkozva kiemelik a fontosságát, de a konkrét napi munka során, a döntésekben és cselekedetekben értéke, jelentősége alatt kezelik, sok esetben akadályozzák, talán nem is szándékosan, hanem más érdekek előbbre helyezése miatt. Ez viszont azt mutatja, hogy e tevékenység helyét és szerepét a hivatásos állomány legfontosabb köre igazán nem tudja vagy nem akarja elfogadni, ezért formálisan viselkedik a témával összefüggő kérdésekben.

Szervezeti, anyagi-technikai fejlesztés

A rádióelektronikai harcra való szervezett felkészülés megkezdésére vonatkozó döntés előkészítésekor a néphadsereg mindkét haderőneménél egy-egy alacsony feltöltöttségű zavarózáslőalj állt rendelkezésre mintegy 150–200 fős állományával, és az '50-es, '60-as évek már akkor elavult technikai eszközeivel.

1975-ben az új szolgálat ebből a két zászlóaljból, az újonnan létrehozott Rádióelektronikai Ellenőrző Központból, az akadémián kialakított rádióelektronikai tan-
székből és a különböző parancsnokságokon és a minisztériumban szervezett rádióelektronikai vezető szervekből (főnökség, osztályok, alosztályok) állt össze.

Az új szolgálat – élén a főnökség – rendeltetése a néphadsereg rádióelektronikai harccal kapcsolatos valamennyi feladatának tervezése, szervezése, irányítása és ellenőrzése volt. Ezt lebontva: a rádióelektronikai harc funkcionális területeinek, benne a szakszolgálatnak az irányítása tulajdonképpen a szolgálat hatáskörébe tartozott.

Rögtön a szolgálat megalakulásának évében – 1975-ben – a korábbi koncepcióval és az akkor hadművelleti követelményekkel összhangban kidolgozták a *Rádióelektronikai Szolgálat szerveinek és szakcsoportjainak rövid, közép- és hosszú távú fejlesztésére vonatkozó elgondolást*, valamint a koncepció megvalósítását biztosító ütemtervet.

Ezekhez a dokumentumokhoz még kapcsolódott néhány – a rádióelektronikai harc oktatásának bevezetésére, a szakemberképzésre és a vezető szervek funkcióira, működési rendjére irányuló – részterv, de összességében már az indulásnál leszűkítették a rádióelektronikai harc fejlesztését az új szolgálat fejlesztésére. Nem volt elgondolás a rádióelektronikai védelem és a frekvenciagazdálkodás fejlesztésére. Igaz, ezeket az akkori ismeretek és körülmények között nehéz lett volna kidolgozni és még nehezebb lett volna elfogadtatni, de e hiányok ténye rányomja bélyegét a további fejlesztési koncepciók filozófiájára.

Bár az új szolgálat fejlesztésére irányuló tervek valós feladatokra (igényre) épültek, a megvalósíthatóság terén – főként a technikai eszközök beszerzési lehetőségei hiányában – nehézségekbe ütköztek, ezért többször sajnos csak *korrigálták az elgondolásokat*.

A szervezeti és az anyagi-technikai fejlesztést alapvetően a szaktechnikai eszközök beszerzési lehetőségei és az utóbbi 5–7 évben már a szűkös létszámgazdálkodás határozta meg. Bár a szervezet és a technikai eszközrendszer szoros összefüggésben van, a téma részleteinek vizsgálata szempontjából – kisebb kitérőktől eltekintve – először a technikai rendszer fejlesztésével kapcsolatos kérdéseket célszerű áttekinteni.

A *technikai eszközök beszerzése*, illetve kifejlesztése a szolgálat megalakításától kezdve óriási gondot jelentett, mivel a szolgálat soha nem rendelkezett anyagi-technikai biztosítással, illetve fejlesztéssel foglalkozó szervezettel. Ezért az anyag-
felelősi funkciókat – a szaktechnikai eszközök jellegétől függően – négy-öt másik szolgálatnak kellett volna ellátni. Ezek azonban a rádióelektronikai szakszükszerek és az új szolgálat fejlesztésében nem voltak érdekelték. A rádióelektronikai szolgálat – ilyen feladatokra nem kiképzett állománnyal – kénytelen volt tehát az anyag-
felelősi funkciókat is elvégeztetni más feladatok rovására.

Mindezek ellenére az elmúlt 15 évben jelentős mennyiségű technikai eszközt sikerült beszerezni speciális importból és hazai fejlesztések útján.

A speciális import szinte teljes egészében a volt Szovjetunióból származott, csak kevés eszközt szereztünk be a volt NDK-ból főként hazai fejlesztések kivitelezéséhez. A szovjet ipar a saját igényeket sem tudta kielégíteni, így a magyar fél a szövetségi sorrendben utoljára – mintegy 10–15 év múlva – jutott mennyiségileg kevés, erkölcsileg már elavult technikához, amelynek a javításhoz szükséges alkatrész-utánpótlását sem tudták biztosítani.

Az elmúlt 15 évben közel 50 db komplex állomást szereztünk be importból, ezek 70%-át az 1981–85 közötti időszakban. Minimális volt az importbeszerzés az 1976–80 és az 1986–90-es időszakokban, bár az utolsó öt évben nagy értékű páncélozott járművekbe és helikopterbe épített eszközöket szereztek be, amelyek költségei a csúcsidezők összegét is meghaladták.

Az importbeszerzésben igen kis arányt képviselnek a harci-technikai eszközök tartozékaként szereplő elektronikai önvédelmi eszközök. Tulajdonképpen csak azt szerezték be, ami néhány harcirepülő-eszközön és a korszerűbb harcokocsiknál az alapeszközbe be volt építve. Ennek az az oka, hogy a harci technikát beszerző más szolgálatok a költségek csökkentése, így a megvásárolható eszközök mennyiségének növelése érdekében a harceszközhöz ajánlott kiegészítő felszereléseket és berendezéseket nem rendelték meg. Összességében a rádióelektronikai védelem technikai feltételei nem fejlődtek.

Fenti problémán kívül a beszerzett eszközök – bár minőségben felülmúlták az azt megelőző generációt – nem feleltek meg az adott időszak nemzetközi, illetve szövetségi rendszeren belüli színvonalnak. Üzemeltetésük és fenntartásuk javító alkatrész hiányában nem volt biztosítva, ezért a hadrafoghatóság alacsony színvonal miatt a lehetséges elméleti képességet még 50%-ban sem lehetett kihasználni. Mindezt súlyosbította az is, hogy a szovjet fél javító technikusok és műszerészek képzését nem vállalta, sajnos hazai képzési rendszerünkben sem pótoltuk a javítószakember-hiányt.

A hazai fejlesztés igényét az importbeszerzési lehetőségek korlátai kényszerítették ki. Több kísérlet történt zavaróeszközök gyártásának megszervezésére szovjet licenc alapján, de a hazai elektronikai ipar színvonala – alapvetően az adástechnika és a magasabb frekvenciájú impulzusüzemű technológiák hiánya miatt – ezt nem tette lehetővé.

A hazai ipar képességeinek, lehetőségeinek felmérése eredményeként olyan döntés született, hogy a vételtechnika fejlettségét és a számítástechnika gyors fejlődését kihasználva – hazai bázison – elsősorban a rádióelektronikai ellenőrzés fejlesztését és az új szolgálat vezetési rendszereinek korszerűsítését kell megalapozni.

A döntésnek megfelelően a hazai fejlesztéseket csak az utóbbi 10 évben – 1981–91 között – realizálták, minek eredményeként összesen 40–45 db komplett állomás és néhány, kiképzést támogató eszköz került a rendszerbe. A hazai fejlesztéssel – vagy beépítéssel – létrehozott eszközök 20%-a 1981–85 között, 80%-a pedig 1986–91 között került a rendszerbe. Az összes eszköz 50%-a a rádióelektronikai ellenőrzés, 33%-a a rádióelektronikai vezetési rendszerek és 17%-a a zavaró rendszerek fejlesztését szolgálta.

A hazai fejlesztések nem hozták meg a hozzájuk fűzött reményeket. A fejlesztések időben elhúzódtak, a kész eszköz nem felelt meg az eredeti követelmények-

nek, megbízhatóságuk enyhén szólva nagyon gyenge, és mindehhez viszonyítva túlzottan nagy költséggel járt. Természetesen ezt az eredményt az ipar és a megrendelő közösen produkálta. A megrendelő pontatlan és alacsony követelményeket szabott meg, ezt tette a produktum átvételekor is, az ipar pedig konkurens hiányában nem volt érdekelt a minőségi munkában és a költségek csökkentésében.

Igen hátrányos helyzetet jelentett, hogy egy-egy eszközből csak egyedi példányokat vagy néhány darabot rendeltek meg, így a gyártási és értékesítési folyamatban a fejlesztési költségek nem térültek meg. Ezen a helyzeten a megrendelő, a HM enyhíthetett volna, ha az egyes szolgálatok fejlesztéseit összehangolja. A különböző szolgálatok ugyanis párhuzamos fejlesztéseket rendeltek meg ugyanazon vállalatoknál különböző „fedőnéven”. Így a vállalat ugyanazon fejlesztésért – illetve kisebb kiegészítésekkel – tulajdonképpen kétszer nyújtotta be a számlát a HM-hez.

A rádióelektronikai harc szaktechnikai eszközeinek hazai fejlesztésében sok gondot okozott az is, hogy a fejlesztések – talán a sok és sürgető feladat miatt – nem voltak igazán és alaposan előkészítve, s így azok elhúzódása miatt a követelményeket módosítani kellett, ezért végeredményben az eredeti elgondolástól alacsonyabb színvonalú eszközök kerültek a rendszerbe.

A hazai fejlesztésből származó eszközök csökkentették az importból beszerzendő eszközök mennyiségét a rádióelektronikai ellenőrzés és a vezetéstechnika területén, átmenetet képeztek az előző generációk és a korszerű eszközök között, pótolták a kiképzéshez szükséges olyan eszközöket, amelyeket importból nem lehetett beszerezni.

A szolgálat szervezeti fejlesztését a technikai eszközrendszer megteremtésével és a szakemberképzési igényekkel összhangban végezték. A szolgálat megalakulásának első öt évében csak a vezető szervek, a ZMKA rádióelektronikai tanszéke, a Rádióelektronikai Ellenőrző Központ és a Híradó Kiképző Központ állományában egy rádióelektronikai tanszékcsoportot létesítettek, valamint átdiszkálását követően bővítették a két meglévő zászlóalj szervezetét. 1980 végére a szolgálat létszáma duplájára nőtt és a meglévő hivatásos állomány 75%-os feltöltöttséget biztosított.

Jelentősebb szervezeti fejlesztésre 1981–87 között került sor, amikor a szakemberigény égetővé vált és közel 100 db új technikai eszköz került a rendszerbe. Új szervezeti elemek jöttek létre:

- a szárazföldi csapatoknál egy új zavarózászlóalj, egy vezetési szakasz, hadosztály-, illetve hadtest-rádióelektronikai alosztályok és zavarószázadok;
- a csapatrepülőknél először egy zavarószakasz, majd abból egy -század, valamint egy légi rádióelektronikai ellenőrző raj;
- a tanintézetek bázisán a ZMKMF rádióelektronikai tanszék, a KGYRMF és az LKK állományában rádióelektronikai tanszékcsoportok;
- a főnökség közvetlen alárendeltségében a frekvenciagazdálkodást végző rádióelektronikai osztály.

1987-ben a szolgálat létszáma háromszorosa volt a kezdetinek, a 300 fős hivatásos állomány 75%-os feltöltöttséget biztosított. A béke- és a havi létszamarányok 30%-ról 55%-os feltöltöttségre növekedtek.

A szervezeti fejlesztés mindig a létszámgazdálkodás korlátaiba ütközött. Ezt igazolja az a tény, hogy amíg az alapvető technikai eszközök mennyisége 4,5-sze-

resére növekedett, ezt a létszámfejlesztés csak háromszoros növekedéssel támogatta. Az egy technikai eszközre jutó létszám az utolsó tíz évben a 45%-ra csökkent. Ezek az adatok még nem tartalmazzák az úgynevezett „haderőreform” és a megelőző létszámcsökkenések kapcsán kialakult helyzetet.

Összegezve: A szervezeti, az anyagi-technikai fejlesztést elemezve megállapítható, hogy a szolgálat megalakulásának időszakában fennálló lehetőségeket és körülményeket eléggé jól kihasználva, igen intenzív fejlődés következett be.

A tíz év alatt a rádióelektronikai harc elméletének és gyakorlatának tanulásához, műveléséhez rendelkezésre álló speciális erőket és eszközöket három-ötszörösére növelték, amely biztosította a néphadsereg nagyságrendjével, technikai színvonalával megegyező rádióelektronikai lefogást és az ellenőrzési feladatok végrehajtását.

A szervezeti és az anyagi-technikai fejlesztés kevésbé segítette a rádióelektronikai védelem és a felderítés megszilárdulását, arányai kissé eltolódtak a rádióelektronikai ellenőrzés javára. A mennyiségi szemlélet – szervezetben és technikában egyaránt – a minőség és a hadrafoghatóság háttérbe szorulásához vezetett.

A felkészítés és a kiképzés fejlődése

A rádióelektronikai harcra való szervezett felkészülést megelőző időszakban – 1959–60-tól – a hivatásos állomány ismereteinek bővítése külföldi tanfolyamokon és a hazai katonai akadémián történt. 1975-ig 100–150 fő fegyvernemi hadművelési tiszt végzett 3–10 hónapos tanfolyamot, a ZMKA minden fegyvernemi osztályában – igaz, csak néhány órában – oktatták a rádióelektronikai harc elméleti alapjait.

1976-ban intézkedtek a felkészítés feladataira: a rádióelektronikai harc oktatásának általános bevezetésére az egész néphadseregben; a szakkaderek képzésének beindítására; a csapatok és a törzsek felkészítésére a rádióelektronikai harcra és a tanintézeti szakképzéssel kapcsolatos teendőkre.

A rádióelektronikai szakcsapatokat 1980-tól már a központilag kiadott összkövetelményi program és normagyűjtemény alapján képezték ki. Az alapidokumentumokat az új technikai eszközök rendszerbe állításával párhuzamosan kiegészítették, illetve átdolgozták. A szakkiképzés színvonala 1989-ig folyamatosan javult, de a napi kiképzés folytatásához szükséges feltételek romlásával együtt ez a tendencia megtört.

A rádióelektronikai szolgálat és szakcsapatai vezetését illetően ki kell emelni: talán ez az egyetlen olyan szolgálat, amely mind a hadművelési tervezéshez, mind a végrehajtás irányításához széleskörűen alkalmazta a vezetés automatizálásának eszközeit, a számítógépeket.

A rádióelektronikai szolgálat jelenlegi vezetési rendszerei – a fejlődés és az alapvető szaktechnikai eszközök automatizáltsági fokának különbözősége miatt – jól tükrözik az eddig megtett utat. Ugyanakkor eléggé kaotikus állapotot mutatnak, mivel megtalálható bennük – az első kísérletek eredményéből származó kezdetleges információs rendszerektől a korszerű automatikus vezérlő rendszerig – a számítástechnika több változata és több alkalmazási területe is.

Amennyire hátrányosnak tűnik ez a helyzet, legalább annyi vagy több előnyt

jelent a szolgálat számára a rádióelektronikai harc átalakítása során nélkülözhetetlen elektronizálási, automatizálási programok kidolgozásához, megvalósításához.

Összegezve a felkészítés és kiképzés fejlődését, megállapítható, hogy az új szolgálatnak önmaga építése közben sikerült a rádióelektronikai harc elméleti alapjait az egész néphadseregben, annak kiképzési, oktatási rendszerében meghonosítani, a szakemberigényeket folyamatosan biztosítani és ebben a munkában jelentős gyakorlati tapasztalatokat felhalmozni.

Ami a felkészítés és kiképzés hatékonyságát illeti, arról eltérő vélemények alakultak ki, főként a parancsnokok és törzsek felkészítésével és a tanintézeti oktatással kapcsolatban. Az elsőnél a rádióelektronikai harcismeretek elmélyítésének fokát, a másodiknál pedig a gyakorlati felkészültséget hiányolják. Ezek eredendő okát a tanintézeti képzés tartalmának hiányosságaiban kell keresnünk.

A jelenlegi helyzet értékelése és a továbblépés irányai

A hadsereg anyagi lehetőségeinek szűkülése következtében 1987–88-tól lelassult a technikai fejlesztés, a létszámcsökkentések pedig szervezeti összevonásokhoz vezettek. A rádióelektronikai szolgálat anyagi és létszámfeltételei is lényegesen csökkentek, a szervezetek egy része leépült. Végeredményben a szárazföldi haderőnemenél egy szakcsapat, a két tanintézetnél egy-egy szaktanszék maradt, a légvédelmi-repülő haderőnemenél lévő szervezetek pedig teljesen megszűntek. A Rádióelektronikai Ellenőrző Központ a főnökség alárendeltségében maradt.

A szolgálat békelétszáma visszaesett az 1980-as szintre, összességében 34,5%-kal csökkent. Az egy technikai eszközre jutó létszám 60%-ára való csökkenése miatt jelentős mennyiségű eszközt kellett zárolni.

Az úgynevezett „haderőreform” átgondoltabb előkészítése és szervezett végrehajtása esetén kedvezőbben alakulhatott volna a helyzet. Hiszen egy új haderőstruktúrában is biztosítani kell a csapatok és a fegyverek hatékonyságának, ütőképességének növelését, de legalább azok megőrzését. Ezeket a szempontokat azonban csak úgy lehet érvényre juttatni, ha a haderőcsökkentés folyamatában mindvégig maradéktalanul megőrzik azokat a korszerű elemeket, amelyek bázisán a hatékonyság növelhető.

Ilyenek az elektronikai – benne a rádióelektronikai – eszközök, melyek szerepe a perspektivikus fegyverrendszerekben kiemelkedő. Ahhoz, hogy a fejlettség egy magasabb fokára eljussunk, először az elektronikai rendszerek általános és széles körű fejlesztését kell megvalósítani. De ez leépítésekkel nem érhető el. Ezért nem volt helyes a viszonylag „arányos csökkentések” elmélete. Arról nem is beszélve, hogy a honvédelmi alapelvek, a katonai-technikai követelmények hiányában azt sem tudhatta senki, hogy hová akarunk egyáltalán eljutni.

Nagyon hátrányosan érintette a rádióelektronikai szolgálatot az, hogy szinte az egész fennállását végigkísérő rivalizálások az „átmentési küzdelmek” részévé váltak. Ilyenek voltak az anyagi-technikai integráció és a rádióelektronikai – rádiófelderítő szolgálatok összevonásával kapcsolatos kérdések.

Az anyagi-technikai integráció néhány szempontból nagyon előnyös, ha azonban túlzottan nagy szervezetté válik, akkor önmaga nehézsége mellett más szerve-

zeteket is működésképtelenségre kárhoztat. A korábbi elektronikai szolgálatokat nagyon szerencsétlen időpontban – a létszámcsökkentések időszakával egyszerre – az integráció kedvéért kettévágták, így a honvédség különböző szintjein mindenképp kettő lett, bonyolítva ezzel az egyébként is egyre nehezebb feladatmegoldást.

Az elektronikai szolgálatok anyagi-technikai részének leválasztása helyett ezeket a szolgálatokat kellett volna integrálni – a rivalizálások, a párhuzamos szervezetek és fejlesztések megszüntetése, általában a hadsereg elektronikai biztosításának egységesítése érdekében.

A rádióelektronikai szolgálat az anyagi-technikai biztosítással kapcsolatos feladatait korábban is három-négy anyagnemfelelős főnökség útján kényszerült véghezvinni. Az integrálással ez az együttműködési kör duplázódott, mert az integrációban is külön-külön ágon dolgoztak ezek a szervezetek. A létszámcsökkentésen túl minden szinten még néhány szakemberünket elnyelte az integráció. Az így legyengült szakmai vezető szervek már nem tudtak foglalkozni a fejlesztés és a fenntartás kérdéseivel, az integrált szervezetek néhány szakembere pedig elveszett a hierarchiában.

Bízni kell abban, hogy a haderő átalakítása – ezen belül a logisztikai biztosítás kialakítása – helyére teszi az összetartozó dolgokat.

A rádióelektronikai és rádiófelderítő csapatok, szervek összevonásának gondolata is többször felmerült már, hol a rádióelektronika, hol a felderítőszolgálatok alárendeltségében.

Tulajdonképpen mindig az alárendeltségen folyt a vita. Itt is a rádióelektronikai harc elméletének befogadása, helyének, szerepének elismerése körül volt az alapvető hiba.

Ha a honvédség fejlesztésnek ezt az igen lényeges problémáját jól akarjuk megoldani, csak körül kell néznünk, akár a közvetlen szomszédságban, akár a világban, és nekünk is célszerű ugyanúgy tenni, ha nem akarunk végképp lemaradni az elektronizálás terén kibontakozó versenyben, a fegyverrendszerek és a vezetés hatékonyságának szakadatlan növelésében.

*

Összegezve a jelenlegi helyzetet: örömmel konstatálhatjuk, hogy – a rádióelektronikai szolgálat leépülésének sajnálatos eseményei ellenére – a rádióelektronikai harc átalakításához legszükségesebb feltételeket, elsősorban a hivatásos állomány jelentős részét, az oktatást végző tanszékek egy részét és a technikai eszközöket, ez idáig sikerült átmenteni.

Nem nehéz belátni, hogy korszerű viszonyok között a fegyveres küzdelmet – a vezetést és a fegyverek irányítását – rádióelektronikai eszközök nélkül, egyszerűen nem lehet megoldani. Ezért a korszerű hadseregek az elektronikában meglévő előnyöket kívánják kihasználni, illetve állandóan növelni az alkalmazott frekvenciasávban, reagálási időben, a pontosság terén, a kisugárzott energia nagyságában, és nem utolsósorban az automatizáltság fokában.

Ezt a tendenciát figyelembe véve, a térségünkben lévő valamennyi hadseregben az elektronikai hadviseléssel szemben – a közeli és távolabbi perspektívában egyaránt – feltehetően egyre magasabb követelményeket támasztanak. Ez elsősor-

ban az elektronikai hadviselés általános, széles körű fejlesztésének igényében jelentkezik, mert csak egy ilyen folyamat révén teljesülhet az igény, hogy az elektronika és az elektronikai hadviselés eszközei teljesen beépüljenek a harceszközökbe, a fegyverrendszerekbe és a harcéljárásokba, ezáltal növeljék a csapatok hatékonyságát, harcképességük megőrzésének és a harctevékenységük sikerének esélyeit.

Felhasznált irodalom

1. A rádióelektronikai harc fejlesztése tárgyában kiadott HM-, VKF-parancsok és utasítások, valamint a szolgálat főnökségének elgondolásai, összefoglaló jelentései és szakutasításai
2. A rádióelektronikai harc kialakulása és fejlődése; Honvédelem 1984/1. sz., 41–57 old.
3. Az USA hadsereg REH eszközeinek helyzete és fejlesztésének iránya; V. Afinov: Zarubezsnoje vojennoe obozrenije, 1989. 2. sz.
4. Rádióelektronikai harc a korszerű háborúban; Honvédelem, 1989/6. sz., 12 old.
5. Haderőcsökkentés és a rádióelektronikai harc; Honvédelem, 1990/1. sz., 17 old.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (62 leütés, 30 sor) gépeltessék, másfeles sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20–22 gépelt oldalnyi terjedelmet.

A felsorolt téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10–12 soros annotációt, amely tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelt lapon vagy a cikk, tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közvetlenül a *Hadtudomány szerkesztőbizottság* címére (1581 Budapest, Hungária krt. 9–11. Pf.: 15.) küldjék meg.

A kézirat közlési ideje — a cikk elfogadása esetén — 3–6 hónap, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a beküldött munkák rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Pintér István

A vezetés információs rendszeréről (egy felmérés tapasztalatai)

A múlt év közepén a szerző részvételével megvizsgálták az információsrendszer működésével és a vezetői döntés összefüggéseivel kapcsolatos kérdéseket. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy a valóság jelentősen eltér attól a racionalitástól, amit az elmélet feltételez a döntéshozatali folyamatról. A vezetés információs rendszere ugyanis képtelen betölteni azt a szerepet, amely a vezetés modellje alapján rá várna. Ezért az információk szélesebb közegbe, a kommunikáció keretei közé helyezése fontos tartalmi és módszertani feladat. A tapasztalatok, amelyeket a szerző cikkében rendszerbe foglal, az elmélet és a gyakorlat számára több mint megfontolandók.

A vezetési folyamat központi eleme: a döntés. Különösen igaz ez a katonai vezetés területén, hiszen a vezetés folyamatosságának fenntartása nem más, mint állandó készenlét a döntések meghozatalára, illetve a szituációs (kontingenciális) tényezők függvényében reagálás a változásokra és a kitűzött cél elérésének ösztönzésére, szabályozására döntések sorozatán keresztül.

A vezetés folyamatosságának fenntartása, az új körülményekre és feltételekre történő azonnali reagálás a katonai vezetéselmélet központi kérdésévé tette a *parancsnoki munka rendjének modellszerű kidolgozását és alkalmazását* a maximális hatékonyság és a célszerűség követelményeinek megfelelően. A modell elemei között fontos szerepet kap:

- a parancsnok — mint felkészült, hozzáértő, dönteni képes személyiség,
- a diszkrecionális (eljárási szabályok szerint hozott) döntés,
- a parancs, mint döntés, amelynek végrehajtása kötelező minden alárendelt számára,
- a szervezet, amely biztosítja a döntéshozó számára a döntéshozatal feltételeit és szankcionálni képes hatalommal akár kényszer árán is eléri a vezetői döntés végrehajtását.

Bonyolult döntésekhez bonyolult elemzésre van szükség. Az összes elemet összetartozás, egymásra hatás és fontosság szerint rangsorolni kell, meg kell vizsgálni, hogy mi történik akkor, ha a modell egyes elemei változnak, és ennek megfelelően újra kell gondolni az egymásra hatást és a fontossági sorrendeket, mérlegelve a befektetett energiát, az elért eredményt és a kockázatot.

A racionális döntésen belül fontos szerepe van a mérésnek, az esély és a valószínűség vizsgálatának, valamint a hasznosság megítélésének. A helyes választás feltétele: hogy rendelkezünk minden információval; legyünk képesek látni és meglátni a bennük, mögöttük rejlő lehetőséget; tudjunk elvonatkoztatni saját attitűdjeinktől; felfogó- és feldolgozóképeségünk maximális hatékonysággal és folyamatosan magas szinten legyen képes funkcionálni; a munkatársaink részére delegált problémákat, elemzéseket legyünk képesek elfogadni, ám ők is legyenek képesek a vezetői gondolkodás szerint tevékenykedni.

A katonai szervezet döntéshozatali rendszere, illetve felfogása közel áll a klasszikus iskola racionális felfogásához. Tovább gazdagodott a döntéselméleti irányzat, az operációkutatás, a rendszerelmélet racionális, matematikai modellekben gondolkodni kész felfogásával, majd az egyre nagyobb teljesítményű számítógépek megjelenésével — szakértelem képzésével — hatalmi pozíciót nyert a katonai praxeológia területén más döntési módszerek rovására.

1. Az információs rendszer változása

A katonai szervezet információs alrendszerének megfelelő működése a hadrafoghatóság és eredményes feladat-végrehajtás egyik biztosítója. Az információs rendszer zavarai kihatnak a vezetés egészére, de hozzájárulnak olyan pszichés állapotok kialakulásához is, amelyek akadályozzák a döntéshozatalt, a feladatok végrehajtását és elbizonytalanítják az embereket. Történelmi példák sora bizonyítja, hogy az információs rendszer zavarai erős, hadrafogható és egyébként harcra kész egységeket, hadseregeket tettek agyaglábú óriássá.

A vezetés információs rendszere a döntések bizonytalanságát csökkentő adatokat továbbítja a döntéshozókhoz. Ebben az értelemben az adatok pontossága, megbízhatósága, gyorsasága és a továbbító csatornák megbízható működése — mint technikai szempont — meghatározó fontosságú.

A Magyar Honvédségben (korábban Néphadseregben) — néhány éve — több önálló információs rendszer élt egymás mellett. A parancsnok mellett a pártpolitikai és a mozgalmi szervek is működtették a maguk rendszereit és egységszinten akár 5 is funkcionálhatott. Bár információs rendszerről beszéltünk, ez sok vonatkozásban megfelelt a kommunikációs rendszer követelményeinek, amennyiben: a benne részt vevők bizonyos szimbólumok (jelek, gesztusok, beszéd, írott anyagok) segítségével információk (feladatok, helyzet, gondolatok) közös értelmezésére törekedtek és ennek során beteljesedtek a kommunikáció funkciói is (érzelmei, motivációs, információs és ellenőrzési).

Napjainkban ez a rendszer egysátozásra szűkült, megmaradt a vezetés információs rendszere — a maga funkcióival és módszereivel — és nem történt meg a szükséges lépések a Magyar Honvédség kommunikációs rendszerének a kiépítésére. Jóllehet kommunikáció nélkül a szervezet tagjai korlátozott mértékben képesek közös cél érdekében tevékenykedni.

A kutatások egyértelműen bizonyították, hogy gondok vannak a vezetés információs rendszerével, és ez végső soron meghatározza a döntések hatékonyságát is.

A mintáról röviden

Az elemzés a ZMKA szociológia tanszéke által végzett kérdőíves felmérésre épül, amely 3 dandárnál került végrehajtásra (honi légvédelmi tüzér, gépesített lövész és

harckocsizó) és 381 kérdőív adatait tartalmazza. A minta kiválasztása véletlenszerűen történt. A válaszolók 61,1%-a a légierő, 38,9%-a a szárazföldi haderőnemhez tartozik. Tiszthelyettes 38,8%, tiszt 61,2%, főtörzsőrmester 11,5%, zászlós 4,1%, törzszászlós 1,1%, alhadnagy 0,3%, hadnagy 23,0%, főhadnagy 18,6%, százados 11,2%, őrnagy 6,8%, alezredes 1,4%. Beosztás szerint: szakaszszintű 30,7%; század-, üteg-szintű 35,4%; zászlóalj-, osztályszintű 14,9%; dandárszintű 19,0%.

A minta az alegységekre jellemző adatok elemzését biztosítja.

2. Az információk áramlása

Az információs csatornák működése alapjaiban határozza meg az információs rendszer hatékonyságát. Erre vonatkozóan a következő kérdést tettük fel.

Hogyan jellemezhetné alakulatánál az információ áramlását,
illetve csatornáit a következő állítások mentén?

(Igaz — nem igaz válasszal. A táblázat csak az igaz válaszokat tartalmazza.)

	Igaz %	Szárazföldi	Légvédelmi
1. Fentről lefelé jól terjed	36,7	42,6	33,8
2. Lentől felfelé jól terjed	48,4	47,5	49,5
3. Azonos szintek között jól terjed	77,7	82,5	74,6
4. A hivatalos információk rendszertelenek	63,9	59,9	66,7
5. A hivatalos információk megbízhatatlanok	33,5	27,1	37,0
6. A nem hivatalos információknak jelentős szerepük van	65,8	63,1	68,0
7. A szükséges információk általában rendelkezésre állnak	35,8	44,4	30,4
8. Az információk a küldőktől a felhasználókig sokat torzulnak	65,2	60,3	69,4

Az első két kérdésre adott válasz egyértelműen mutatja, hogy a megkérdezettek szerint az információk terjesztésével mindkét irányban baj van, hiszen az ötven százalékot sem érték el a terjedés minőségére utaló választások. Az azonos szintek között a 77,7% jóra minősített terjedés részben összefügg az érdekezéssel, a hasonló vagy összefonódó feladatokkal, az együttműködés közös felelősségével, de a hiányzó 22,3% arra is utal, hogy az azonos szintek között is létezik az információ-visszatartás — az „információ = hatalom” elv alapján a csoportpozíciók erősítése.

A hivatalos információk rendszertelensége (63,9%) és megbízhatatlansága (33,5%) arra utal, a terjedés problémája és valódisága elsősorban a rendszertelenségre vezethető vissza, mert ezzel közel azonos megítélés alá esik a 7-es kérdésre adott válasz, mármint az, hogy a szükséges információk általában rendelkezésre állnak (35,8%). A nem hivatalos információk felértékelése 65,8% fakad abból is, amit eddig leírtunk, de hozzájárul az információk torzulása is, mely nagyon magasra (65,2%) értékelődött.

3. Az információk forrása

Ezzel kapcsolatban azt kérdeztük, hogy:

Honnan szerzi be a munkájához leginkább szükséges információkat?

(A legjellemzőbb hármat 1—3. számozással rangsorolva jelölje!)

	%	Szárazföldi	Légvédelmi
1. Közvetlen előljárójától	80,3	87,3	88,5
2. Munkatársaktól összegyűjti	60,1	65,8	69,0
3. Beosztottai hivatalos jelentéseiből	24,4	34,9	22,3
4. Munkatársai családtagjaitól	2,1	4,76	1,0
5. Az alakulat vezetésétől	51,4	53,9	59,5
6. A beosztottak „elmondásaiból”	12,3	13,4	14,2
7. Baráttól megkérdezi	13,9	15,0	15,7
8. Más előljáró szerveknél dolgozóktól begyűjti	25,4	22,2	36,1

A táblázat azt mutatja, hogy a megkapott és az előzőekben már jellemzett (kevés, torz stb.) információk forrásaként egyértelműen az előljárók — a közvetlen 80,3%; az alakulat vezetése 51,4% — jönnek számításba, és a többi információ is arányosan — a munkával és a lehetőségekkel összhangban — jelenik meg. *A közvetlen előljáró — mint információforrás (80,3%)* betölti vezető szerepét és eleget tesz ilyen irányú feladatainak. Meglehetősen alulértékelt *a beosztottak hivatalos jelentése 24,4%*, ami több okra vezethető vissza, de úgy tűnik, az egyének is tartanak vissza információkat, illetve a „hivatalos jelentés”, mint szervezeti feladat ilyen alacsony hatékonysággal jelenik meg. Az informális viszonyokra utal *a barátok mint információforrás (13,9%)* megjelenése, és *a beosztottak „elmondása” 12,3%*, mert ez utóbbi az informális befolyásolás, akaratervényesítés egyik módszereként is funkcionál.

4. Az információ-visszatartás

A tudatos információ-visszatartás mindössze 13,7% jelenik meg az értékelésben. Itt olyan információkról van szó, amelyekre másoknak szüksége lenne, mert a kérdés így került megfogalmazásra:

Tart-e vissza információt (amelyre másnak szüksége lenne)?

	Össz.%	Szárazföldi	Légvédelmi
1. Nem, csak szelektálok, hogy mi szükséges az előljáró, illetve a beosztottak munkájához, ill. saját magam számára.	86,3	85,9	86,5
2. Igen, mert			
a. az információ hatalom, és én élek is vele	1,1	1,4	0,9
b. mások is azt csinálják	1,4	0,7	1,8
c. az előljáró nem igényli a túl sok információt	3,8	6,3	2,2
d. sokszor volt az információ adásából károm	7,4	5,6	8,5

A 13,7%-os információ-visszatartás akár elhanyagolható is lehetne, ám ez más munkáját nehezíti, és tudatosan „bevitt zajt” jelent a rendszer működésében, így káros volta különösen nagy. Ennek kiküszöbölése jelentős energiájába kerül a szervezetnek. Annál inkább, mert itt olyan információkról van (lehet) szó, amelyek más csatornákon nem jelennek meg, így alacsony a visszatartás rizikófaktorára.

Elgondolkodtató a „szükség szerinti szelekció”, mert ennek egy része növeli a 13,7%-os „bizonytalanságot”. Aki nem meri vállalni a tudatos visszatartás egyéb következményeit, az szelektál...

A szelekció mint projekció a szelektáló személyiségét, gondolatiságát, feltételezéseit tükrözi, egyáltalán nem biztos, hogy ez megfelel a célszemély szükségleteinek. Előfordul a kényelmesség és a rutin alapján történő válogatás is, ami ugyan csak megnehezíti a problémahelyzet tisztázását.

Az előző arányok sajátos megvilágításba kerülnek, ha a jelentési kötelezettségek tudatos elmulasztásával vetjük össze, amely 46,5%-ot reprezentál.

Az erre vonatkozó kérdés:

A szabályzatok szerint a jelentési kötelezettség elmulasztása felelősségre vonással jár.

Eleget tesz-e ön mindenkor előírt jelentési kötelezettségeinek?

	Össz. %	Szárazföldi	Légvédelmi
1. Igen	53,4	58,1	50,5
2. Nem, mert			
a. a szabályzatok előírásait nem lehet betartani	10,7	10,9	10,6
b. az alakulatnál ezt nem veszik olyan szigorúan	5,9	7,0	5,3
c. a gyakorlatban érvényesülő normák szerint kisebb baj, ha nem jelentek	16,3	13,2	18,3
d. a bolhából is elefántot csinálnak	13,6	10,9	15,4

Az egyéni felelősség megjelenésével nő az információ-visszatartás és ha ennek az okait keressük, akkor a 2. b., c., d. választások alapján 35,8%-ban helyi vezetési problémákból adódóan. Ez azt mutatja, hogy a beosztottak meglehetősen pontosan ismerik előljáróik lehetséges reakcióját, és inkább választják az információ-visszatartást, mint a jelentést.

Az okok is „kézenfekvők”, hiszen az idő múlásával csökken a rekonstruálhatóság, az egyéni felelősség megállapíthatóságának a mértéke. Új problémák születnek, és az aktualitások elfedik a múltat. Konkrét eseteket vizsgálva nagyon sokszor találkozunk ismételt előfordulással, illetve hasonló normasértő eseményekkel, amelyekben mások aszisztenciája is tetten érhető. Az információ-visszatartás a problémák inkubálódását — egy sajátos konfliktuskezelési (kerülési) módszert — is jelenti.

5. Az információs rendszer megítélése

A vizsgált szinten működő vezetési információs rendszer sok hiányossággal és ellentmondással jellemezhető. Az információs csatornák működése alacsony hatékonyságú, a hivatalos jelentési rendszer formálisan képes betölteni a funkcióját. Jelen van az információ-visszatartás, amely az egyéni felelősség arányában nő, hiányzik a

visszacsatolás, és felértékelődnek a nem hivatalos információs források. A vezetés információs rendszere túlterhelt.

Az információk jelentős része informális jellegű, és korlátozottan képes a tájékoztatásra, még kevésbé az érzelmi, motivációs és ellenőrzési funkció betöltésére.

A parancsnok, a közvetlen munkahelyi vezető felértékelése összefügg azzal, hogy kapcsolataival szélesebb információs bázissal rendelkezik, és az ő kezében van az első számú megmértetés és minősítés lehetősége, így a reális önvédelem is a közvetlen vezető felé fordulást követeli meg. A beosztottakban a vezetői rendszer központosítottságának, ezzel együtt autokratikusabbá válásának érzése fokozódik, melyet a kérdések, interjúk során több alakulatnál meg is fogalmaztak.

6. A katonai döntéshozatal fogyatékoságai

A döntés, mint a vezetési folyamat meghatározó eleme, mindig a kutatások közép-pontjában volt és sokféle módon elemezhető attól függően, hogy milyen alapállásból végezzük.

A normatív iskola képviselői azt állítják, hogy valamennyi információ birtokában lehetőség van racionális döntésre. A döntési helyzetet matematikai és logikai eszközökkel írják le.

A leíró iskola a döntési folyamatot, magát az eljárást vizsgálja. A katonai szervezet a normatív iskola döntéshozatali felfogása alapján viszonyul a döntésekhez.

A katonai szervezet döntéshozatali rendszerének komoly fogyatékosága, hogy kevés figyelmet fordított a békevezetés kérdéseire, illetve a békevezetést is a háborús modell alapjain képzelel el. Ráadásul túlságosan középpontba helyezte a parancsnokot, annak egyszemélyi jellemzőit és ehhez kötődő felelősségét eltúlozta.

A parancsnok önállósága erősen korlátozott, mert tartania kell magát a szabályokhoz, formalizációhoz, és főleg előjárója elgondolásához. Az a formula, hogy „...elhatároztam, hogy...” valójában legtöbbször az előjáró elgondolása és célmegjelölése, így a parancsnok leginkább szervezési jellegű döntéseket hajt végre, annak megfelelően, hogy „...jusson ki, érje el” stb.

A delegálás — azaz a hatáskörök és felelősség leadása — meglehetősen korlátozottan működő intézmény azért is, mert a szabályozás pontosan rögzíti a felelősségi és hatásköri kereteket, így nagyon gyakori, hogy az első számú vezetők nagyon leterheltek, és elaprózzák magukat, azért is, mert az új intézkedések felelősségi címzettjei többnyire szintén ők.

A katonai vezető számára a legtöbb probléma azonos értékűvé válhat. A jól és a rosszul strukturált feladatok között ritkán tesz különbséget és ugyanolyan alapos-sággal foglalkozik mindennel. A mindennapok konfliktushelyzetei gyakran kerülnek az első számú vezető asztalára, mert a hatalmi játékok, a közbeni koordinációs mechanizmusok a már jelzett túldimenzionált pozíció is kikényszeríti azokat.

A szervezetben felmerülő döntési helyzetek két nagy csoportra oszthatók. A jól strukturált, könnyen átlátható, ismétlődő, rutinfeladatok esetében — programozott, míg rosszul strukturált, nehezen áttekinthető, összetett, bonyolult, egyedi feladatok esetében — programozatlan döntésekről beszélünk.

A programozott döntések ismétlődésük miatt hamar a szervezeti szabályozás részévé tehetők, és a hatáskörök delegálásával olyan szintre adhatók le, ahol még biz-

tonsággal kezelhetők. Ezzel kapcsolatban két probléma merülhet fel, az egyik az, hogy ezeknek a szabályoknak a hatálya rendszeres felülvizsgálatra szorul, mert egy idő múltán akadályozhatják a folyamatos ügymenetet; a másik az, hogy alulról felfelé is működik a felelősségáthárítás intézménye, ezért azok újra és újra magasabb szintre kerülnek.

A programozatlan strukturált feladatok megoldása más természetű problémákat vet fel. Felelősség és hatáskör esetleges megsértése miatt — de ismeretlenség okán is — azok a lágy döntés-előkészítő, problémafeltáró rendszerek, módszerek, amelyek oly nagy mértékben elterjedtek a vezetés más területén, szinte elő sem fordulnak a hadseregben. A csoportos problémamegoldás újszerű műveletei is meglehetősen távol állnak a katonai gondolkodástól. A „jelentés” hagyományos felfogású értelmezése, működésének hatékonysága messze elmarad a korszerű döntéshozatali módszerektől. Ha ide is behelyettesítjük azokat a kutatási eredményeket, amelyeket már említettem, úgy könnyen belátható, hogy tarthatatlan helyzetről van szó. A parancsnokok ugyanis nagyrészt tudatában vannak a leírt hiányosságoknak és tét esetén nagyon sok időt fordítanak az informálódásra. A katonai tevékenységek ugyanakkor versenyfutást jelentenek az időért.

A felvázolt folyamat „eredménye”, hogy a vezetők leterheltek, amit csak növel az egyéni felelősségi rendszer, illetve annak sajátos kiterjesztése. A vezető ki van szolgáltatva a döntés-előkészítést végzőknek, akik természetesen saját csoportjuk érdekeit is beépítik a döntésekbe, így lehetőség lesz arra, hogy bizonyos csoportérdekek szervezeti érdekként jelenjenek meg.

Valóságos probléma az is, hogy a sok feladattal bombázott vezető felszínessé válik, és a szervezetben az intuitív, az egységes értékrendbe nehezen elhelyezhető minőségi rendszer uralkodik el, és teljessé válik az autokrácia. A vezető szempontjából ez kényelmes alapállás, mert a felelősség teljes áthárításán alapszik, ugyanakkor kiváló az önvédelemhez is, mert önmagában hordja az igazolás lehetőségét: a „figyelmeztetésem, vagy intézkedésem ellenére” formula érvényesítését. Az sem mellékes, hogy az autokrata vezető a legkönnyebben manipulálható személyiség.

7. A parancsnok döntése

A beosztott vezető döntése individuális tevékenység marad. Az egyéni (egyszemélyi) felelősség csak a döntés-előkészítés folyamatában képes csoportos jellegű módszertani elemeket alkalmazni. Felelőssége is sajátos értelmet kap, mert az előljáró döntésével kész helyzet elé van állítva, ráadásul annak hibái elől sem térhet ki, mert a végrehajtásban, a parancson keresztül már személyhez(ekhez) kötődő, egymásra felfűzött felelősségi lánc érvényesül (más döntéséért is).

A vezető önállósága: mítosz! A valóságban inkább szervezési jellegű, hiszen a kapott feladathoz [ami saját (?) döntésévé válik] hozzárendeli szervezeti képességeit (mármint egységének, alegységének anyagi-technikai, személyi feltételeit). Ugyanakkor ezek is sokszor „pántlikázottak”, mert a kapott és a meglévő forrásait meghatározott módon, és kijelölt feladatokra kell fordítania. Ezt igazolták vissza a kutatási eredmények is.

Az alábbi válaszokat kaptuk arra a felszólításra, hogy

Jellemezze elöljárója döntési mechanizmusát!

	Össz.%	Szárazföldi	Légvédelmi
a. Teljesen önállóan dönt	20,1	19,4	20,5
b. Részben önállóan dönt	46,3	44,6	47,3
c. Beosztottai döntenek helyette	1,9	1,4	2,2
d. Aláveti magát a többségi akaratnak	2,4	3,6	1,8
e. Megosztja a döntés felelősségét	12,7	17,3	10,3
f. Egy szűk csoport érdekeinek megfelelően dönt	16,5	13,7	17,9

A teljes önállóság 20,1%-os és a részben önállóan dönt 46,3%-os megjelenése megerősíti a korlátozott önállóságról szóló feltételezést. Meglehetősen magas az a vélemény, hogy szűk csoport érdekeinek megfelelően dönt. Ez megkérdőjelezi objektivitását és racionalitását is, de előrevetíti azt a feltételezést, hogy döntéseinek előnyeit, illetve hátrányait konzekvensen osztja el beosztottjai között. Mármint lesz, aki inkább csak az egyiket kapja. A döntési felelősség megosztása (12,7%) az előző tényezőknek megfelelő arányban jelenik meg és harmonizál azzal a válaszsorral, amely a kezdeményezések fogadásával kapcsolatosan került megfogalmazásra, de részben alkalmas a döntés-előkészítés hagyományos módszereinek a minősítésére.

Hogyan fogadja közvetlen vezetője a kezdeményezéseket?

	Össz.%	Szárazföldi	Légvédelmi
a. Elzárkózik a kezdeményezések elől	3,6	4,1	3,1
b. Meghallgatja, de nem érvényesíti	13,5	8,9	16,2
c. Kisajátítja a kezdeményezéseket	3,4	1,6	3,8
d. Támogatja a kezdeményezéseket	20,4	27,6	16,7
e. Fél a kezdeményezésektől	3,6	1,6	4,8
f. Nyitott a kezdeményezésekre, de az utolsó szó mindig az övé	19,5	9,8	15,2
g. Nyitott és a végrehajtásban is igényli az önállóságot	22,8	27,6	20,2
h. Az elöljáróra figyel	13,2	9,8	15,2

Végeredményben nagy kreativitásra, túl sok kezdeményezésre a katonai szervezet békeműködési mechanizmusa az alegységekben nem ad lehetőséget. A kutatás során többször megfogalmazódott az a vélemény, hogy a kiképzés ciklikussága, a feladatok minimális változtatásokkal történő ismétlődése automatizmusokhoz, rutinizott tevékenységhez vezet az alegységeknél. Ez olyan önállósodást hozhat létre, melynél a formák a hangsúlyosak, kiemelték. Ragyogó kiképzési tervek, amelyek szinte láthatatlan gépezetként gyúrik maguk alá az esetleg ésszerűségeire apelláló kritikát gyakorlókat.

8. A döntéshozatal egyéb problémái

A problémák részbeni elemzése után ki kell emelni az alakulatok parancsnokságának, parancsnokának mai speciális helyzetét. A szabályzók bizonytalansága, a szervezet átalakítását kísérő folyamatok (szervezeti alrendszerek kiesése, feladatainak szétosztása, az erőforrások csökkenése, a szociális problémák növekedése, a személyes felelősség kiszélesedése, az új feladatok és konfliktusok megjelenése) különösen a döntési hatáskörrel és felelősséggel rendelkezők terheit növelte meg. A vezetői feladatok olyan mértékben bővültek, hogy a szervezet valós, beavatkozást igénylő folyamatainak áttekintésére is csak minimális idejük maradt és sok esetben már csak drasztikus beavatkozásra képesek.

A beosztottak joggal érzik, illetve élik át ezt a helyzetet úgy, hogy *megerősödtek a vezetés autokrata vonásai*. A szervezeti folyamatok kikényszerítik az informális problémamegoldási konstrukciókat, ami a leértékelődött, illetve a feladatait korlátozottan betöltő információs rendszer és a nagymértékben rutintevékenység természetes következménye.

Az így létrejövő intuitív döntés — a napi élet során — több mint veszélyes. Egyrészt az ezt megalapozó élettapasztalatok korábbi időhöz kötődnek, a közben eltelt idő megváltoztatta a döntéshozatal körülményeit és alapjait is. Ugyanakkor hiányzik belőle a módszeresség, az alaposság, az oksági összefüggések rendszeres vizsgálata, az értékek, előnyök-hátrányok mérlegelése. A szervezeti értékrendszerben az egyéni érték válik dominánssá, amely veszélyeztetheti az összműködés racionalitását. Szélsőséges esetekben a korlátozott racionalitás is nehezen értelmezhető, nemhogy az a fajta, amelyet a hadsereg — mint bürokratikus szervezet — elvár döntéshozóitól.

Az autoriter magatartásnak komoly gyökerei vannak, és sokan ezt azonosítják a katonai vezetés lényegével. Kielezett helyzetben valóban nincs is más lehetősége a parancsnoknak, mert döntenie kell. Ám a békekiképzés „üzemmenete” jobban hasonlít a gazdálkodó szervezetek tevékenységéhez, mint a klasszikus katonai szervezeti képhez. A felmerült problémák, döntési helyzetek jelentős része is inkább gazdasági, anyagi-technikai indíttatású, mint a kiképzés folyamataiból származtatható.

A napi konfliktusok nagy hányada igazgatási jellegű vezetői (szakértői) magatartást feltételez, hiszen széles körű jogi és más szabályozási, eljárási folyamat betartását várják el a parancsnokoktól. Az előzőeket színesítik a humánproblémák, amelyek megoldásához alapos pedagógiai, pszichológiai ismeretekre van szükség. Ez sokkal szélesebb mezőt jelent, mint a katonai vezető „gondoskodási” kötelezettsége.

Összefoglalva megállapítható, hogy a katonai vezető döntése szabályok és korlátok közé van szorítva, elsősorban szervezési irányultságú, amely a megnövekedett feladatok és az egyszemélyi felelősség érvényesítése miatt az elmúlt időszakban — a rendelkezésre álló idő csökkenése miatt — *intuitív elemekkel* gazdagodott. A döntések alapjául szolgáló gazdasági, jogi, igazgatási, pedagógiai, pszichológiai ismereteket elsősorban a gyakorlatban sajátították el, ehhez kevés segítséget adott részükre a tanintézeti képzés. Az öröklött és a munkában begyakorolt, megtanult vezetési módszerek inkább nevezhetők a helybenjárásnak, mint a kornak megfelelő, modern vezetési stílusnak.

A vezetés információsrendszere a leírtak alapján képtelen betölteni azt a szerepet, amely a katonai vezetés modellje alapján rá várna. Így a döntések bizonyossága több mint kétséges. A valóságban az informális információk kiegészítik a meglevő információs rendszerek hiányosságait, rövidre zárnak folyamatokat, utakat, így sajátosan járulnak hozzá a vezetés sikeréhez. A katonai vezetéselmélet számára — megújulása során — tartalmi és módszertani feladat az információt szélesebb közegbe, a kommunikáció keretei közé helyezni. A vezetésstudomány túljutott ezen az állapoton, és mert a katonai vezetés elmélete a hadtudomány részeként interdiszciplináris tudomány, így a jelzett irányba a tudomány immanens szükségletei alapján is tovább kell fejlődnie.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr. Móricz Lajos ezds.—dr. Bokor Imre mk. alez.: A parancsnoki munkastílus. A parancsnok munkájának megszervezése; Tanulmánygyűjtemény: A katonai vezetés időszzerű kérdései (Zrínyi K. K. 1975. 7—13.)
2. Dr. Damó László vörög.: A vezetői tevékenység stílusáról; Honvédelem 1981/5. 26—31.
3. Dr. Berki Mihály vörög.: A vezetési módszer (stílus) megválasztásáról; Honvédelem 1981/10. 27—36.
4. Oláh István vezds.: A katonai vezetés javításának, tökéletesítésének útjai; Honvédelem 1982/8. 3—12.
5. Dr. Mórocz Lajos altbgy.: Az élenjáró módszerek alkalmazásával emeljük a vezetés színvonalát! Honvédelem 1982/10. 30—37.
6. Papp Albert nyá. ezds.: A tudományos munkaszervezés elveinek és gyakorlatának alkalmazása a katonai vezetésben; Honvédelem 1983/1. 51—61.
7. Torgersen, P.—Weinstock, I.: A vezetés integrált felfogásban; KJK, 1979. 29—90.
8. Simon, H. A.: A vezetői döntés új tudománya; Statisztikai Kiadó 1982. 43—78.
9. Nemény Vilmos: A döntéshozatal alapjai; MKKE egyetemi jegyzet
10. Simon, H. A.: Korlátozott racionalitás; KJK, 1982. 7—58., 120—147.
11. Andics Jenő—Rozgonyi Tamás: Konfliktusok és harmónia.
12. Kockázat és társadalom (szerk.: Vári Anna); Akadémia K., 1987. 13—24. o.
13. Guiot, J. M.: Szervezetek és magatartásuk; KJK, 1984. 27—41.
14. Ackoff, R. L.: Operációkutatás és vállalati tervezés; KJK, 1974. 63—91.
15. Hax, H.: Döntések koordinálása; KJK, 1968.
16. Laký Teréz: Érdekviszonyok a vállalati döntésekben; KJK, 1982.
17. A katonai vezetés időszzerű kérdései, I—IV.; Zrínyi K. K. 1975.

Gáspár Tibor

A válságkezelési feladatok anyagi-technikai biztosítása

A csapatok békeállományával béke időszakában végrehajtott anyagi-technikai biztosítási feladatokat különlegeseeknek nevezhetjük, amelyeknek meghatározó része átmenetet képez a békekiképzés és egy esetleges háborús alkalmazás között. A szerző az anyagi-technikai főnökségek békeszervezetének megfelelő rendben foglalkozik a válságkezelési feladatok anyagi-technikai biztosításával. Részletesen kitér: a feladat sajátosságaira; a haditechnikai — ezen belül a lőszerellátás, a technikai, a páncélos- és gépjármű-technikai, a műszaki, a vegyivédelmi és az elektrotechnikai — biztosítás kérdéseire; a hadtáp-, az egészségügyi és a közlekedési biztosítás feladataira.

A hazánkban potenciálisan fenyegető veszélyek jellegéből és bekövetkezésük valószínűségéből kiindulva, a Magyar Honvédségnek elsősorban a szomszédos országokban lehetséges fegyveres konfliktusok országunkat érintő következményeinek felszámolására, másodsorban egy korlátozott célú és erejű támadás elhárítására, valamint a végső — legkevesbé valószínűsíthető, de nem kizárható — esetben az állami lét és szuverenitás fegyveres védelmére kell felkészülni. Térségünkben vannak akut és újragerjesztett veszélyforrások is. Ilyenek: az egyes országokban észlelhető alacsony stabilitás, valamilyen válság veszélye, az ennek nyomán kialakuló politikai, gazdasági zűrzavar, a polgárháborús jelenségek, az azt kísérő tömeges migráció. Ebben az esetben valószínű a határövezeti bizonytalanság, az incidensek, a regionális blokádok, a kényszerintézkedések, a fegyveresek koncentrációja, a légi tevékenység, a határforgalom korlátozása és az illegális határmozgás növekedése, az „átcsapások”, a terrorizmus megjelenése, a fegyvercsempészet és így tovább.

A Magyar Honvédség szárazföldi csapatai a válsághelyzetek megoldásában — a meglévő békeállománnyal és eszközökkel — az alábbi feladatok végrehajtásában vehetnek részt:

- a felderítési tevékenység fokozásában;
- az ügyeletes alegységek, a harcászati ügyeletes alegységek működtetésében;
- harccsoportok kijelölésében és működtetésében;
- diverziós csoportok felszámolásában;
- a katasztrófák, természeti csapások következményeinek felszámolásában.

A csapatok békére rendszeresített állományával békeidőszakban végrehajtott ilyen feladatokat

különleges feladatoknak nevezhetjük. E feladatok meghatározó része átmenetet képez a békekiképzés és egy esetleges háborús alkalmazás között.

A különleges feladatokat végző csapatok anyagi-technikai biztosítási feladatainak végrehajtását döntően befolyásolja az a tény, hogy a hadsereg és az alakulatok anyagi-technikai szakcsapatai, illetve szakalegységei nem tartoznak a feltöltött csapatokhoz.

Ezt a gondot némileg enyhíti az a tény, hogy a különleges feladatokat egyidejűleg nem az egész hadsereg, hanem annak csak kis része (néhány század, zászlóalj) hajtja végre. Így lehetőség van arra, hogy a feladatban részt nem vevő alakulatok terhére az anyagi-technikai biztosításhoz szükséges erőket átcsoportosítsuk. Ez azonban nem könnyű és nem egyszerű feladat, csak alapos helyzetismerettel, szervezőkészséggel, pontos feladatmeghatározással, segítő és követelménytámasztó ellenőrzéssel lehet megszervezni, irányítani és végrehajtani.

Az anyagi-technikai biztosítás fő feladatainak meghatározásakor figyelembe kell venni az alábbi körülményeket:

- az adott egység, alegység tevékenységének jellegét. A harcérték szempontjából ugyanis nem mindegy, hogy teljes állománnyal vagy csak részeivel vesz részt a feladat végrehajtásában;
- a feladat végrehajtásának helyét, a helyszín kapcsolhatóságát az ellátási és kiszolgálási objektumokhoz és szervezetekhez;
- a terep, az időjárás, az év- és a napszak hatását a feladat végrehajtására;
- a készenlétig rendelkezésre álló időt, amely alapvetően meghatározza a feladatok mérvét, fontosságát;
- a szükséges megerősítés biztosításának lehetőségeit.

Tekintettel arra, hogy a különleges feladatok anyagi-technikai biztosítását békeidőszakban és békeszervezettel kell végrehajtani, ezért a teendők csoportosítását az anyagi-technikai főnökségek, szolgálatok békeszervezetének megfelelő rendben fogalmazom meg.

1. Haditechnikai biztosítás

A haditechnikai biztosítás a harcanyag- és a technikai biztosításból áll. A technikai biztosításban a haditechnikai eszközök alkalmazásra történő előkészítése, helyreállítása és a fenntartási anyagellátás valósul meg. Ez magában foglalja a technikai előkészítést és kiszolgálást; a technika alkalmazását (üzemeltetés, működés stb.); a meghibásodott, sérült technikai eszközök helyreállítási folyamatában a felderítést, a vontatást (szállítást), a javítást és a csapathoz történő visszajuttatást; a fenntartási anyagi készletek létrehozását, tárolását és a felhasználtak pótlását. A különleges feladatokat végrehajtó alegységeknek, egységeknek biztosítani kell mindazon anyagokat, amelyeket a tevékenységük során felhasználnak. Ez elsősorban az előljáró parancsnokságok feladata.

A haditechnikai biztosítás feladatai — a haditechnikai főnök koordinálásával — *szolgálati áganként* valósulnak meg.

A fegyverzettechnikai biztosítás feladatai:

a) A lőszerellátás területén meghatározó, hogy a különleges feladatokat végrehajtó alegységek, egységek az esetek többségében személyi fegyvereikkel, egyes esetekben kollektív fegyvereikkel, teljes anyagi készleteikkel kerülnek alkalmazásra. Ez a körülmény, a békekiképzéstől eltérően, lényegesen nagyobb tömegű lőszer kezelését teszi szükségessé.

A szükséges lőszer mennyiségét általában a feladatot elrendelő parancsnok határozza meg. Ez az utóbbi évek tapasztalati alapján minden fegyvernél egységesen egy javadalmazás, ami nem mindig esik egybe az adott alegységnél meglévő (előírt) lőszer mennyiségével, a fegyverekhez rendszeresített táruk, rakaszok befogadóképességével és a rendelkezésre álló szállítókapaacitással.

A megadott feladatnak megfelelően a fegyverzettechnikai szolgálatnak biztosítani kell a meghatározott lőszereket. Ez alapvetően a kiképzési készletből, annak elégtelensége esetén a harcászati készletből történik. A lőszer kezelésére — az előzőekben már említett feltöltetlenség miatt — ideiglenes szervezetet, lőszerellátó rajt kell létrehozni, amelynek feladata a lőszer előkészítése, tárazása, hevederezése, meghatározott formában (harcjárműbe, lőszerszállító gépkocsikra, zárható, pecsételhető ládákbá) történő málházáshoz való csoportosítása, illetve málházása.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a lőszer előkészítése nagy gondot okoz a fegyvertechnikai szolgálatnak, mivel a lőszerrel kapcsolatos munkálatok általában a szolgálat állományával valósulnak meg. Az *összfegyvernemi alegységek* ezeket a feladatokat (hevederezés, tárazás) csak ritkán gyakorolják, a rendkívüli eseményektől való félelem pedig túlzott óvatosságot okoz.

A szükséges táruk és rakaszok (ha 1 javadalmazást akarunk előkészíteni) más alegységektől vagy a dandár tartalék készletéből átcsoportosíthatók. Nagyon fontos az előírt okmányok (utalvány, kimutatás a lőszerokról, málházási jegy stb.) pontos elkészítése, kiadása az alegységeknek. Laktanyai készenlét esetén (ügyeletes alegység) *gondoskodni kell az előkészített lőszer megbízható őrzéséről*. Ez a feladattól és a málházás módjától függően történhet külön őrral, őrséggel vagy a lőszerraktár területén történő elhelyezéssel.

Amennyiben az előírt lőszermennyiség vagy lőszerfajta csak a harcászati készletből volt biztosítható, azonnal *igényelni kell a készlet feltöltését*. Az eljáró szervek ezeket az igényeket összesítik, megszervezik a kérdéses lőszerből az ellátást. Kiszállítást (vételeztetést) viszont csak indokolt esetben (ha fennáll a lőszerfelhasználás valószínűsége) kell végrehajtani.

Azon alegységek részére, amelyek nem saját laktanyájukban látják el különleges feladatukat, nagyon jó módszer a *bázislaktanya kijelölése* az alkalmazási területükön. Ebben az esetben az alegységnek el kell magával szállítani a meghatározott lőszerkészletet. Kiemelt figyelmet kell fordítani az útba indításnál a lőszerkészletek málházására, ellenőrzésére, az okmányok meglétére. A fogadó alakulat (bázisalakulat) fegyverzettechnikai szolgálata köteles a beérkező alegységek anyagi készleteit, különösen a lőszereket és a fegyvereket átvinni, ellenőrizni és megszervezni azok megbízható tárolását, őrzését.

Ha a kijelölt alegységek, egységek olyan harci feladatot hajtanak végre, minek

során lőszert használnak fel, akkor az előjáró fegyverzettechnikai szolgálatoknak azonnal intézkedniük kell a lőszerellátásra és meg kell kezdeni az utánpótlást.

A várható felhasználási adatokból kiindulva, a feladatokat célszerű előre megtervezni és a szükséges pillanatban azonnal beindítani a lőszerellátási mechanizmust. Ez történhet lőszerkiszállítással központi raktárból, KKP-ság raktárából; alakulatok közötti lőszer-átcsoportosítással; a bázislaktanya készletéből; vételezéssel különböző raktárakból. Fő követelménynek kell tekinteni, hogy a harccselekmény megkezdését követően legalább négy órán belül biztosítani kell a lőszerutánpótlást.

A sikeres lőszerutánpótlás érdekében fontos a feladat megszervezésekor — a várható változásokat is figyelembe véve — azon helyek kijelölése, ahol a lőszerkészletek átadhatók az alegységeknek, átvehetők az előjáró tagozat lőszerraktárából, illetve ahonnan a lőszeres gépkocsik rendeltetési helyre történő bevezetése megtörténik. Harc során a szükséges lőszer pótlását csak kellő információ birtokában lehet szervezeten és időben megoldani. Ezért meg kell szervezni és ki kell alakítani az alegységeknél a lőszerfelhasználás jelentési rendszerét.

A feszültségi időszak befejezésével, illetve a feladat végrehajtása után az érintett alegységektől be kell venni a kiadott lőszereket, végre kell hajtani azok ellenőrzését. A mozgósítási készletből betárazott, behevederezett lőszereket célszerű áttenni kiképzési készletbe (mivel légcserementes csomagolásuk megbomlott, hevederezéskor, tárazáskor az állagmegóvás biztosító korrózióvédő bevonat sérült). Ezen lőszerek helyett biztosítani kell a szükséges mennyiséget az MK készletbe.

b) A technikai biztosítás a fegyverzettechnikai biztosítás fontos területe. A feladat végrehajtására kijelölt alegységek, egységek fegyvereit elő kell készíteni alkalmazáshoz, ennek legjobb módja az előírt technikai kiszolgálási fokozatok végrehajtása (2, 3. TK.).

A technikai kiszolgálásoknál az alábbi sajátosságokat kell figyelembe venni:

- a technikai kiszolgálás végrehajtásában az alegységek állományán kívül egy vegyes fegyverzeti javítócsoporthoz is részt kell vennie, mivel az alegységeket rendszerint megerősítik, kiegészítik olyan eszközökkel is, amik szervezetszerűen nincsenek a részükre biztosítva (pl. nappali és éjszakai felderítőeszközök);
- a készenlét eléréséig terjedő idő alapvetően meghatározza az egyes fegyvertípusok technikai kiszolgálását;
- fegyvertípusonként 1—1 kezelőt fel kell készíteni az egyes fegyverek leggyakrabban előforduló hibáinak gyors felismerésére, illetve szakszerű kijavítására;
- időhiány esetén az üzemképtelen, javítást igénylő eszközöket ki kell cserélni.

Különös figyelmet kell fordítani az időjárási viszonyok hatásaira. A téli feladat-végrehajtásra kedvezőtlen hatást gyakorol a vastag hótakaró, az esős éjszakai lehűlés. A sorozatlövő és az egyéni lőfegyverek alkatrészei — a kenőanyag megdermedése következtében — ideiglenesen működésképtelenné válhatnak. A lövegek, aknavetők és páncéltörő fegyverek surlódó alkatrészein levő kenőanyag megdermed, a víz, a pára a fegyveren lévő hornyokban megfagyhat. A fegyver csak részleges vagy teljes szétszerelése, esetén felmelegítése után válik használhatóvá.

Az optikai műszerek bepárasodnak. Az akkumulátorról működő elektromos berendezések működési ideje és hatásfoka csökken. Az akkumulátorokat gyakrabban kell cserélni a fegyvereknél.

Éjszakai feladat-végrehajtásra való felkészülésnél az éjszakai irányzékokat és figyelőműszereket a sötétedés beálltaig a kezelőállománynak és a szakjavító állománynak ellenőriznie kell és be kell szabályozni; végre kell hajtani a tartalék tápáramforrások ellenőrzését, és szükség szerint cserekészletet kell biztosítani.

A feladat-végrehajtás közbeni *gyors hibaelhárítás* érdekében a különböző szinteken (dandár-, bázislaktanya-, magasabb szintű javítószervek) készenléti javítószolgálatot célszerű működtetni. A készenléti javítószolgálat csak akkor működik eredményesen, ha a szükséges szakértelem biztosítható.

A feladatok eredményes végrehajtása érdekében a javítószerveknél a meghatározó eszközökből (felderítő- és figyelőműszerek, felderítőlokátor, páncéltörő és légvédelmi eszközök stb.) célszerű *cserekészletet* kialakítani és cserés javítási módot alkalmazni.

Fel kell készíteni a magasabb szintű javítószervek speciális javítócsoportjait a gyors *helyszíni javításokra* is. Gondoskodni kell arról, hogy megfelelő számú és típusú vontatóeszköz legyen készenlétben a meghibásodott, esetleg megsérült eszközök vontatásához.

A katasztrófák, természeti csapások következményei felszámolásának fegyverzettechnikai biztosítása viszonylag egyszerű feladat. Fegyverre, lőszerre csak meghatározott objektumok, területek lezárásánál van szükség. Ezen feladatok az őrség feladataival megegyezők, a fegyverzettechnikai biztosításnál az őrségre vonatkozó előírásokat kell foganatosítani.

c) *A páncélos és gépjárműtechnikai biztosítás területén* az alábbi kérdésekre kell a fő figyelmet fordítani:

- a feladatban részt vevő eszközök kiválasztására, az alkalmazáshoz történő előkészítésükre,
- a szükséges konzervált eszközök esetleges üzembe helyezésére,
- a fenntartási anyagok — különös tekintettel az akkumulátorokra — biztosítására,
- a javítószervek felkészítésére, a technikai kiszolgálások, javítások, vontatások, mentések végrehajtására.

A katasztrófák, természeti csapások következményeinek felszámolásánál előtérbe kerülnek a speciális eszközök (harckocsivontató, darus gépkocsi stb.) Sor kerülhet nagyobb mennyiségű szállító gépkocsi alkalmazására is. Ezekben az esetekben a fő figyelmet az eszközök előkészítésére, a feladat végrehajtása közbeni technikai biztosítás megszervezésére kell fordítani.

Hóakadályok esetén, mentési munkálatoknál nagyon jól alkalmazhatók a láncaltapas harcjárművek (BMP, harckocsivontató stb.).

d) *A műszaki-technikai biztosítás* a harctevékenységgel kapcsolatos különleges feladatok esetén két fő részből áll: a műszaki gépek előkészítéséből és technikai biztosításából, valamint a harcanyagellátásból.

A műszaki munkák elvégzéséhez szükséges *műszaki gépeket* ki kell jelölni, fel kell készíteni az alkalmazásra, gondoskodni kell a fenntartási anyagokkal való el-

látásáról, a javítás megszervezéséről, ki kell jelölni a tartalék eszközöket. Külön figyelmet kell fordítani a műszaki felderítőeszközök működőképességére és fenntartási anyagokkal való feltöltöttségére (pl. film).

A feladat végrehajtásához szükséges *műszaki harcanyagot* a kiképzési, annak elégtelensége esetén a harckészültségi készletből kell biztosítani.

Természeti katasztrófák esetén lényegesen bonyolultabb feladatok hárulnak a műszaki-technikai szolgálatokra. Elsődleges feladat a felderítés, amiben műszaki-technikai szakembernek is részt kell vennie. A felderítés alapján meg kell határozni, hogy milyen eszközök szükségesek a feladat végrehajtásához. *Katasztrófák*, természeti csapások esetén nincs idő az eszközök hosszas előkészítésére, tehát nagyon fontos, hogy megfelelő információ álljon rendelkezésre a szükséges eszköztípusok állapotáról. Ilyen esetben arra van csak lehetőség, hogy a legalkalmasabb eszközöket válasszák ki, amivel egyidejűleg meg kell kezdeni a csereeszközök felkészítését, az eszközök javításának, alkalmazás közbeni technikai biztosításának megszervezését.

e) *A vegyivédelmi-technikai biztosításnál* a fő figyelmet a vegyivédelmi felderítőeszközök működőképességének ellenőrzésére, valamint a vegyivédelmi védőeszközök meglétére és használhatóságára kell fordítani. Az egyéni védőeszközökből 2–10%-os tartalék készletet kell biztosítani. A vegyivédelmi szakcsapatoknak készenlétben kell állniuk esetleges mentesítési feladatok végrehajtására, ehhez biztosítani kell a szükséges anyagokat.

Katasztrófák következményeinek felszámolásánál — különösen amelyek a *vegyipari komplexumokat és atomerőműveket* érintenek — jelentős szerep hárul a vegyivédelmi-technikai szolgálatokra.

A legfontosabb feladat a *felderítő- és mérőműszerek* hiteles működésének biztosítása. Ennek érdekében biztosítani kell a szükséges műszereket, azok folyamatos ellenőrzését, a tápforrások (akkumulátorok) feltöltését, cseréjét.

A következmények felszámolásánál jelentős mennyiségű *mentesítőanyag*-felhasználással lehet számolni. A végrehajtott sugármentesítés tapasztalataiból (pl. Csernobil) megállapítható, hogy a rendszeresített sugármentesítő eszközök és -oldatok, mentesítési eljárások alkalmazhatók. A tapasztalatok azonban azt is bizonyítják, hogy a szennyezett technikai eszközök mentesítéséhez szükséges oldat mennyiségét (a kialakult normákhoz képest) a duplájára kell emelni.

Az utóbbi évek ipari katasztrófáinak tapasztalatai bizonyították: nem elég a lelkesedés, az ilyen feladatokra az eredményesség érdekében szakmailag is fel kell készülni. Ezért a vegyivédelmi-technikai szolgálatoknak — az alkalmazó vegyivédelmi szolgálattal együttműködve — számba kell venniük a vegyiüzemek, az atomerőmű esetleges üzemzavarai által előfordulható szennyeződések mértékét, fajtáját. Elő kell készíteni és állandóan készenlétben tartani a felderítéshez szükséges műszereket és a mentesítéshez szükséges eszközöket és anyagokat.

f) *Az elektronikai biztosítás* megszervezésénél számításba kell venni, hogy a békeidőszakban végrehajtandó különleges harc feladatoknál *előtérbe kerül a vezetékes híradás* igénye, a rádióhíradás csak tartalékként szerepel. Ezért a fő figyelmet — a rendszeresített és kijelölt híradástechnikai eszközök felkészítésén túl — a vezetékes híradás anyagi és technikai feltételeinek biztosítására kell fordítani. Szükséges a rejtjelző eszközök, a titkosítóberendezések előkészítése, alkalmazáshoz kész helyzetben tartása is.

Katasztrófahelyzetekben óriási jelentősége van a híradás biztosításának. A meglévő hírendszerek egy robbanás, természeti csapás következtében megsérülhetnek. Ilyen esetben *rádiók gyors telepítése és üzembe helyezése révén* biztosítható csak a következmények felszámolását irányító csoport és a végrehajtó alegységek között a megbízható összeköttetés.

A feladatok végrehajtása érdekében a híradó-technikai biztosítás területén a fő figyelmet az eszközök üzembe helyezésére, a működés biztosítására, a javítás és a fenntartási anyagellátás megszervezésére kell fordítani.

A különleges feladatok *haditechnikai biztosításának* tervezésénél, szervezésénél és végrehajtásánál a harci alkalmazáshoz közeli esetekben a fegyverzettechnikai biztosításra, a katasztrófák következményeinek felszámolásánál pedig a műszaki és vegyvédelmi-technikai biztosításra kell fordítani a fő figyelmet. A páncélos- és a gépjármű-technikai, valamint elektronikai (főleg a híradó-technikai) biztosítás kérdései viszont mindkét alkalmazási esetben közel azonos súllyal merülnek fel.

2.) Hadtápbiztosítás

Az alegységek, az egységek hadtápbiztosításával kapcsolatos rendszabályok komplexumában kiemelkedően fontos a különleges feladatra felkészülés. Ennek terjedelme, határideje és rendje mindenkor az alegység, az egység feladatának jellegétől, a készenlét idejétől, a feladat helyszínétől, az időjárástól, a hadtáperők és -eszközök meglététől, állapotától és egyéb más tényezőktől függ.

A hadtáp felkészítése a harcfeladat előzetes intézkedésének kézhezvételével kezdődik. Amíg a kijelölt kötelék (század, zászlóalj) felkészül a feladat végrehajtására, addig a hadtápnak az alábbi feladatokat kell teljesítenie:

- a hadtápagegységek személyi állománnyal, szaktechnikai eszközökkel és különböző anyagokkal való kiegészítése;
- kiegészítő készleteket kell létrehozni — a feladat jellegének megfelelően — élelemből, ruházati anyagokból, üzemanyagból, vízből;
- a hadtápbiztosítás megszervezése, az ellátási források kijelölése (bázislaktanyák, körzeti raktárak);
- a feladat végrehajtására kijelölt helyszín, objektum szemrevételezése, az ellátás, biztosítás megszervezése;
- a menet (szállítás) hadtápbiztosításának megszervezése.

A különleges feladatokat végrehajtó alegységeket, egységeket készenléti (üzyeleti) helyzetben, illetve a laktanyaközei feladat-végrehajtás esetén lényegében bázislaktanyákból látják el. Így a hadtápellátás alapvetően a békeellátási rendszerben valósul meg. A kijelölt alegységek élelmezési, ruházati és üzemanyag-ellátása jelentős többletfeladatot ró a bázislaktanya ellátó rendszerére. Ezért adott esetben szükséges lehet az ellátóállomány (szakácsok) kiegészítése.

Az alegységek zavartalan ellátása érdekében a bázislaktanyákban kiegészítő, tartalék készleteket kell létrehozni (pl. ruházati anyagokból).

Amennyiben a kijelölt alegységek harcfeladatot hajtanak végre, a hadtápszerveknek — létszám-átcsoportosítással feltöltve őket — *a háborús működésnek megfelelően* kell biztosítaniuk az alegységek harcát. Kiemelt figyelmet kell fordítani a fel-

használt hadtápanyagok időbeni pótlására, a hadtápbiztosítás és -ellátás folyamatos fenntartására.

Katasztrófafhelyzetekben a *ruházati szolgálatnak* fel kell készülni sátrak telepítésére (hajléktalanok elhelyezése), takarók biztosítására. Az élelmezési szolgálat biztosítja a kimentettek ellátását (tea, meleg étel), az *üzemanyag-szolgálat* pedig a mentésben rész vevő technikai eszközök üzemanyag-ellátását. Esetenként előfordulhat más szervezetek (mentők, tűzoltók, rendőrség stb.) eszközeinek ellátása is üzemanyaggal utólagos elszámolással. Fontos követelmény, hogy a különleges feladatok hadtápbiztosítása érdekében felhasznált anyagok mindenkor pontosan nyilván legyenek tartva. A biztonsági fegyelmet — a körülményekhez képest — biztosítani kell.

3.) Egészségügyi biztosítás

A különleges feladatra kijelölt csapatok felkészülésével egy időben ki kell jelölni az egészségügyi állományt és eszközöket. Ez azért is fontos, mivel az alegységek egészségügyi állománya békében nincs feltöltve (zászlóalj-segélyhelyek).

A feladat megkezdéséig a *személyi állomány készleteit ki kell egészíteni* kötszerekkel, sebesültkötöző csomagokkal, gyógyszerekkel, vízfertőtlenítő tablettákkal.

Az egészségügyi biztosítás rendszabályainak szervezésénél figyelembe kell venni, hogy *vannak-e a feladat-végrehajtás körzetében kórházak*, ahová a sérülteket és betegeket elszállíthatják. Az alkalmazásnál a bázisként szolgáló laktanya egészségügyi szolgálatát meg kell erősíteni.

Harci alkalmazás esetén a sérülteket és a betegeket — elsősegély- az első orvosi segélynyújtás után — *az ezredek, a dandárok és a hadtest sebesültszállító eszközeivel* — a kijelölt polgári vagy katonai kórházakba kell szállítani. Ha a közelben nincsenek kórházak, egészségügyi intézetek, akkor a csapatsegélyhelyek állományából *ideiglenes segélyhelyeket* célszerű telepíteni az alkalmazási körletben. Az ideiglenes segélyhelyek feladata a sérültek és a betegek átvétele és első orvosi segélyben való részesítése.

A második világháborúban a szovjet csapatok elesettjeinek mintegy 10%-a azért vesztette életét, mert nem tudták őket időben megfelelő segélyben részesíteni. Az első beavatkozás ezekben az esetekben kizárólag vérzéscsillapítás lett volna. A sérültek tehát azért haltak meg, mert elvéreztek. Ez is bizonyítja a közvetlen egészségügyi biztosítás jelentőségét, amely döntően meghatározza az alegység, egység sérültjeinek és betegeinek további sorsát. Ezért az ideiglenes segélyhelyeket orvossal kell megerősíteni.

Tömeges katasztrófák következményeinek egészségügyi felszámolásakor az alábbi alapvető feladatokat kell megoldani:

- a gyógyító-kiürítő biztosítás megszervezése;
- a közegészségügyi-járványügyi helyzet stabilizálása;
- az egészségügyi ellátás feltételeinek folyamatos biztosítása (eü. anyagellátás, vezetés, mindenoldali ellátás).

Az egészségügyi szolgálat tevékenységét, az ellátás szervezési formáit, módszereit, tartalmát nagymértékben befolyásolják a katasztrófát előidéző okok, tényezők, a geológiai, a földrajzi és az időjárási viszonyok, az érintett terület népsűrűsége,

egészségügyi ellátottsága, az infrastruktúra kiépítettsége. Meghatározó az egészségügyi szolgálat felkészültsége és anyagi-technikai lehetősége is.

A bekövetkezett katasztrófa jellegéből, a pusztulás méreteitől függően az egészségügyi ellátási feladatok tervezése, szervezése, végrehajtása során alkalmazott módszerek rendkívül sokrétűek lehetnek.

Katasztrófa bekövetkeztekor általában egyszerre sokan sérülhetnek meg. Az előidéző ok jellegétől függően különböző sérülttípusok, megbetegedések, illetve azok kombinációi fordulnak elő. Alapvető sérüléstípusoknak tekintjük a különböző testtájakat érintő traumás, valamint égési és fagyási sérüléseket, a mérgezések különböző fajtáit, a sugársérüléseket. A térségben esetleg megtalálható vegyiüzemek, atomreaktorok rongálódása következtében várhatóak ugyanazon sérülttípusok és kombinációik, amelyek háborúban tömegpusztító fegyverek alkalmazásakor keletkezhetnek.

A sérültek részére az állapotuknak megfelelő segélynyújtás szükséges feltételei általában csak a pusztulási góctól bizonyos távolságra alakíthatók ki, de az *életmentő elsősegélyt*, szaksegélyt már a sérülés helyén, illetve annak közvetlen közelében szükséges biztosítani. Meg kell oldani a sérültek, betegek szállíthatóvá tételét, akár szükségeszközök alkalmazásával is. Ennek érdekében a mentést, romeltakarítást végző osztagokba az elsősegélynyújtásra, a sérültek szakszerű hordására kiképzett egészségügyi szakszemélyzeteket is be kell osztani.

A sérültek, a betegek kihordása, további hátraszállítása érdekében a legkíméletesebb és *leggyorsabb kiürítési eszközöket* kell alkalmazni. A sérülések súlyosságától, a szállítás távolságától, az alkalmazható eszközöktől függően kell a szállítás eszközt, a sérült helyzetét, a szállítás alatt végzendő beavatkozásokat meghatározni. Szállítóeszközként légi, vízi, vasúti, illetve közúti vagy terepjáró, általános rendeltetésű gépjárműveket, sebesültszállító gépjárműveket, illetve sebesültvivő párokat, a helyi sajátosságoknak megfelelő egyéb szállítóeszközöket (fogatok, kézi targoncák stb.) lehet számításba venni. A legkíméletesebb eszközökkel, a légi szállítóeszközökkel általában azokat a súlyos sebesülteket, betegeket kell szállítani, akik más eszközökkel nem szállíthatók. A szállítással kapcsolatos osztályozást minden esetben orvosnak kell végeznie.

Biztosítani kell, hogy a sérültek ellátásához szükséges *egészségügyi szakanyag* (gyógyszerek, kötszerek, infúziós oldatok, oxigén, kéziműszerek stb.), illetve szaktechnikai eszköz (kötözőgépkocsik, műtőkonténerek, sebesültszállító eszközök) megfelelő mennyiségben, időben és helyen álljon rendelkezésre. Fontos a meghibásodott eszközök javításának a megszervezése is. A megfelelő anyagi készletek, eszközök hiánya esetén a legképzettebb specialista sem képes színvonalas ellátást nyújtani.

Az egészségügyi anyagok biztosításához a kezdeti időszakban elsősorban a *helyszínen lévő gyógyszerárakban*, egészségügyi intézetekben, raktárakban meglévő és használható készletekkel célszerű számolni. A későbbiekben kerülhet sor anyagi készletek helyszínre szállítására olyan számvetéssel, hogy minden ellátást végző segélyhely személyi állományával együtt kell érkezni az anyagi készleteinek is.

A felhasznált anyagok utánpótlása erre a célra kialakított raktárakból történhet. A készletek összeállításánál a sérültek számának meghatározásán alapuló, a hadseregben kidolgozott és elfogadott normákkal célszerű számolni.

Rendkívül fontos a segélynyújtást végző szakszemélyzet munkaképességének

hosszabb távú megóvása, a munka és a pihenés optimális arányának kialakítása. Ezek be nem tartása veszélyezteti az ellátás minőségét, eredményességét.

Összefoglalva megállapítható, hogy a feladatok végrehajtása jelentős egészségügyi erő- és eszköz-összpontosítást, komoly szervezőmunkát igényel, miközben a tervezésre, szervezésre, végrehajtásra csekély idő áll rendelkezésre. Emiatt felmerül annak szükségessége, hogy az egészségügyi szolgálat rendelkezzen olyan mobilizálható egészségügyi anyagi-technikai készletekkel, amelyeket a katasztrófa sújtotta területre szállítva, megfelelően képzett egészségügyi szakállomány bevonásával biztosítható, hogy rövid időn belül megkezdődjön a segélynyújtás.

4.) Közlekedési biztosítás

A különleges feladatok végrehajtásánál szinte minden esetben felmerül a nagy tömegű anyagok, csapatok viszonylag gyors, embert és technikát kímélő helyváltoztatásának az igénye. Ezt leginkább *vasúti szállítással* lehet végrehajtani. Az ország közlekedési rendszerén belül jelenleg is a vasút a meghatározó és a magyar közlekedés gerincét várhatóan a továbbiakban is ez fogja képezni. A vasúti szállítás előnye: nagy mennyiségű haditechnikai eszközöket, anyagokat rövid idő alatt, nagy távolságra, időjárástól viszonylag függetlenül szállít, továbbá hogy a vasúton szállított csapatok pihenten, a technikai eszközök hadrafogható állapotban érkeznek meg a kijelölt körletbe.

A megfelelő vasúti gördülőanyag igénylésénél — az idő rövidsége miatt — el kell térni az előírt módszertől. Az igénylést (biztosítást) a feladatot elrendelőnek kell végezni és meg kell határozni a csapatoknak a berakás és a kirakás helyét és idejét.

A különleges feladatok végrehajtásánál jelentős szerepet kaphat a *légi utánszállítás* is. A katonai szállítórepülők feladata lehet a légimozgékonyaságú alegységek, különféle anyagi készletek szállítása. Módszereik között találunk olyat is, amely akár harc közben is alkalmas anyagutánpótlásra, lőszerellátásra.

A feladat nagyságától függően, célszerű meghatározott közúti szállítókapacitást kijelölni és készenlétben tartani arra az esetre, ha váratlan szállítási feladatok jelentkeznek. Ilyenek lehetnek: a készletek (lőszer, robbanóanyag, egészségügyi, ruházati anyagok) meghatározott szintre emelése; a felhasznált, a megsemmisült készletek pótlása, a készletek átcsoportosítása stb.

Katasztrófák következményeinek felszámolásánál szintén szükséges megfelelő szállítókapacitás gyors létrehozása. Ezzel gyorsan biztosítható a mentéshez, a sérültek és a betegek ellátásához szükséges anyagok eszközök helyszínre szállítása.

Nagyobb kiterjedésű katasztrófák vagy hóakadályok esetén végre kell hajtani a helyzet felderítését és értékelését közlekedési szempontból. Ennek alapján kell intézkedéseket foganatosítani a közlekedés biztosításának megteremtése érdekében (megkerülő utak biztosítása, romeltakarítás, különleges szállítóeszközök biztosítása stb.).

A különleges feladatok anyagi-technikai biztosításának meghatározó sajátossága, hogy csak a békére rendszeresített hivatásos, sorállomány és polgári alkalmazottak állnak rendelkezésre. Még a magas feltöltöttséggel rendelkező alegységek (gl., hk.z., tü.o.) kiszolgáló szakaszai sincsenek feltöltve 60—70%-nál jobban. Ez a körülmény jelentősen nehezíti az anyagi-technikai biztosítás szervezését. A feltöltetlenség miatt a különleges feladatot végrehajtó alegységeket az anyagi-technikai biztosítás szempontjából nem lehet önál-

lónak, autonómnak tekinteni, ezért az előjáró szerveknek nagyobb gondot kell fordítaniuk a biztosítási feladatokra. Általában a felkészülésre rendelkezésre álló idő is kevés, ez szintén az előjáró biztosítási feladatait növeli, mivel az alegység állományát az alkalmazásra való felkészülés köti le, így alegységszinten nincs mód az anyagi-technikai biztosítás feladatainak végrehajtására. A feladatok jelentős részét (technikai eszközök felkészítése, az anyagi készletek előkészítése, a szakállomány felkészítése) minden ilyen esetben az egység, a magasabbegység erőivel, eszközeivel kell végrehajtani.

A parancsnokság anyagi-technikai főnökségeinek (szolgálatainak) időben fel kell készülniük a különleges feladatok anyagi-technikai biztosítására. Az eredményes felkészülés érdekében az alábbiakat javaslom:

- feladattípusonként ki kell jelölni operatív csoportokat, melyek időben felkészülnek az adott feladat anyagi-technikai biztosítása több változatának végrehajtására;
- a továbbképzések rendszerében ezen csoportok tevékenységét be kell gyakorolni;
- el kell készíteni mindazon segédleteket, adattárakat, mintaokmányokat, amelyek az operatív munka eredményes végzéséhez szükségesek;
- olyan információs rendszert kell kidolgozni és működtetni, amely a feladat végrehajtásához szükséges adatokat szolgáltatja;
- a lehetőségek függvényében, speciális tartalék készleteket kell kialakítani az anyagi biztosítás eredményesebb megvalósítása érdekében.

A történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy a csapatok anyagi-technikai biztosításával foglalkozó szervek kezében van az az alap, amelyre a hadsereg hadrafoghatósága épül. Ki lehet dolgozni akármilyen sokat ígérő alkalmazási elgondolást, ha nem veszik figyelembe az anyagi-technikai lehetőségeket, akkor az a papíron marad, az életben nem valósul meg.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Barna Géza mk. alez.: Csernobil tanulságai a katonai felkészítésben; Honvédségi Szemle 1987/2.
2. Juhász József Gábor szds.: A fegyverzeti biztosítás néhány sajátossága védelemben; Honvédségi Szemle 1980/6.
3. Juhász József Gábor szds.: Fegyverzeti biztosítás különleges viszonyok között; Honvédségi Szemle 1980/12.
4. Dr. Kazinczy István ny. alez.: Lőszerellátás harcban; Honvédségi Szemle 1984/6.
5. Dr. Kántor Raimund ny. mk. alez.: A vegyi állóképesség fejlesztésének kérdései veszélyes vegyipari üzemek körzetében; Honvédelem 1988/2.
6. Magyar Rezső ezds.: A csapatok felkészítése katasztrófaelhárításra; Honvédségi Szemle 1990/3.
7. Németh Ernő alez.: A vasúti szállítás lehetőségei háborúban; Honvédségi Szemle 1990/4.
8. Padányi József: A műszaki csapatok alkalmazási lehetőségei és feladatai a katasztrófák következményeinek felszámolásában; Új Honvédségi Szemle 1991/11.
9. Dr. Pataky Iván ny.ezds.: A katasztrófák elleni küzdelem ma; Honvédségi Szemle 1990/5.
10. Dr. Szolnoki László o.örgy.: Az egészségügyi szolgálat tevékenysége katasztrófa helyzetben; Honvédségi Szemle 1990/3.
11. Szternák György Mihály: Jugoszlávia válsága; Hadtudomány 1991/2.
12. Dr. Szűcs László ezds.: A közlekedésbiztosítás helye, szerepe az integrált szervezetben; Honvédségi Szemle 1990/5.

Turák János

A katonai gazdálkodás néhány aktuális kérdése

A szerző egyrészt az irodalomban és a szolgálati életben használt, a katonai gazdaság, a katonai gazdálkodás körét jelölő fogalmak felett medítál, alapvetően azonban az MH komplex, mindenirányú és szintű gazdasági tevékenységéről, annak szervezeti és működési rendjéről fejt ki véleményét. Az új védelmi koncepció és a hadseregfejlesztés programja alapján szól a katonai gazdálkodás vezetési rendjének továbbfejlesztéséről, az integráció befejezésének szükségességéről, a katonai gazdálkodás folyamatának módszerbeli, szervezési és hatásköri átrendeződéséről.

Bevallom, kényszerítettem magam a fenti „konszolidált” cím megkonstruálására — tisztelve ezzel a folyóirat jellegének és elismertségének. Gondolataimhoz ugyanis olyan címek jobban illenek, mint: „Mi lesz veled, hogyishívják?”, esetleg „Integrált ATB — vagy amit akartok”, netán „Rendszerváltás — módszerváltás,” stb. Úgy vélem, a változatként felkínált címek részben jelzik is azt a témakört, amelyben mondanivalómat — a megmérettetés megtisztelő lehetőségét vállalva — a kedves olvasó elé kínálom tární. Mindenekelőtt:

Minek nevezzetek...?

A kérdés utáni pontok helyére egy főnév illene, ami mindössze a további tárgyalás tartalmi körét kellene, hogy kifejezze, azonban éppen ennek megfogalmazása okoz számomra alapvető gondot. Jó volna tudni ugyanis, hogy az általam jónak tartott szó alatt azonos értelmezés alakul-e ki a cikkíró és az olvasó között. Nem az olvasó képességeiben kételkedem, a hiba bennem van. Nekem ugyanis egyetlenegy ma használatos kifejezés sem felel meg a vizsgálandó témakör lefedésére.

Írhatnám, hogy: *anyagi-technikai biztosítás*. Ez talán kerek, elfogadott, behatárolt szervezeti és tevékenységi fogalom már. De ez itt kevés, részemre legalább a pénzügyi biztosításra is kiterjedő fogalom kellene, bár ez sem elegendő, mivel én a Magyar Honvédség komplex, mindenirányú és -szintű gazdasági tevékenységéről és annak szervezeti, működési rendjéről kívánok beszélni. A címben a „katonai gazdálkodás” kifejezést használtam erre, ám bevallom: csak azért, mert azt közismertebbnek tartom, mint a „katonai gazdaság” megjelölést, amit szívem szerint ajánlanék széles körben elfogadtatni.

Esetleg megnevezhetném „modernebben” is témámat, mondjuk: „katonai logisztiká”-nak, ha tudnám pontosan, hogy itt és ma mit is kell érteni ezen kifejezés alatt.

Szóval minek is nevezzetek?

Ha *anyag-technikai biztosításról* beszélünk: a Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnem Harcshabályzata¹ szerint: „Az anyag-technikai biztosítás a mindenoldalú biztosítás része ... az alábbi alapvető feladatok és tevékenységek összehangolása útján valósul meg:

- a harc fenntartási és ellátási anyagokkal való ellátása, szállítás tervezése, szervezése és végrehajtása;
- a technikai eszközök biztosítása, üzemeltetése, üzemben tartása és helyreállítása;
- a hadtest katonai gépkocsiutak, a dandár szállítási utak és a vontatási utak fenntartása és üzemeltetése;
- az anyag-technikai biztosító szervezetek, a megerősítő és a támogató ellátó-, javító-, egészségügyi és közlekedési erők és eszközök felépítése, csoportosítása és elhelyezése, telepítése és tevékenységük koordinálása;”
- az anyag-technikai biztosító szervezetek, objektumok, közlekedési rendszerek élet-, működő- és teljesítőképességének biztosítása;
- az anyag-technikai vezetés megszervezése és fenntartása.”

Ha a Magyar Honvédség napjainkban érvényes szervezeti és hatásköri utasításaira, illetve gazdasági és egyéb szabályozóira utalunk, akkor

- részben egy meghatározott (volt fegyverzettechnikai, illetve hadtáp) ágazatok integrációjából előállt vertikális katonai szervezetre;
- részben az előbbi szervezet hatáskörébe utalt tevékenységekörökre gondolunk, melyek tartalmukban jóval szélesebbek (gondoljunk például a pénzügyi, beszerzési, ellenőrzési, értékesítési, valamint az ATB szervezetek nem gazdasági, hadművelleti, kiképzési, vezetési, személyügyi feladataira) mint a Harcshabályzat által megfogalmazottak.

Ha közgazdasági tartalom felől közelítjük az ATB fogalmát, akkor pedig úgy gondolkozhatunk, hogy az alapvetően az MH állóeszköz- és készletgazdálkodási folyamatait foglalja magában (kivéve vagy beleértve az ingatlanokat és az elhelyezési anyaggazdálkodást) — de nem zárhatók ki innen a mindehhez tartozó költségvetési gazdálkodási, gazdasági szabályozó-ellenőrző, munkaerő-gazdálkodási stb. közgazdasági folyamatok sem!

Tehát akkor mi mit is értünk ATB alatt? Ne keressük most a pontos választ erre — nem is ez a cikk témája —, de rögzítsük: az ATB nem szinonímája egy, valamennyi gazdasági tevékenységet átfogó fogalomkörnek, annak több irányban (és különböző módon) behatárolt részét fogja csak át, ugyanakkor jó néhány nem gazdasági feladatkört is magában foglaló, alapvetően hadművelleti és szervezeti kategóriának minősíthető.

Menjünk tovább, bővítsük az ATB fogalmát: beszéljünk anyag-technikai és pénzügyi biztosításról!

Ez a kifejezés már komplexebben fedi a gazdasági feladatok jelentős körét, mivel a pénzügyi biztosítás — legalábbis az én értelmezésem szerint — magában fog-

lalja a költségvetési gazdálkodás, az illetmény- és bérgazdálkodás, a pénzfolyósítás és elszámolás, a számviteli-információs rend, a gazdasági ellenőrzés, valamint mindezen tevékenységekre kiterjedő szabályozó-szervező-ellenőrző és értékelő gazdasági (vezetési) feladatköröket. Amennyiben az (AT+PB) összetett fogalomkör értékeljük, megállapítható, hogy egy ilyen (különben sajnálatosan nem használatos) fogalom a végrehajtási szinteken csaknem teljes egészében átfogja a gazdasági tevékenységeket. (Szakadjunk el a jelenlegi szervezeti megoldásoktól: a közlekedési és egészségügyi, az építési és elhelyezési, a vezetékes állandó híradás stb. és a nem integrált szervezetek gazdálkodását is értsük kétkedés nélkül ide.)

Nem elegendő azonban bármely összetételű *biztosítási* fogalomkör a közvetlen honvédelmi kiadásokkal való gazdálkodás olyan feladataira, amelyek — például a hadseregfejlesztés tervezése, a gazdaságmozgósítási követelmények kialakítása, a haditechnikai külkereskedelem stratégiájának megválasztása, vagy a személyi állomány komplex szociálpolitikai ellátása — a tárcaszintű gazdálkodás kérdéseiként merülnek fel. Pedig valahol itt kezdődik a honvédelmi kiadásokkal való gazdálkodás!

Tehát akkor: a katonai gazdálkodás a témakör legkomplexebb megszervezése?

Lehetséges, mert — legalábbis a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint — a „gazdálkodás” szó értelmezhető „gazdasági rendszer”-ként is.² A közgazdasági értelmezés azonban a gazdálkodás szó alatt általában cselekménysorra gondol (gazdasági jellegű tevékenységek, műveletek összessége)³.

Így végül is szerencsésebbnek tartom a *katonai gazdaság* kifejezést alkalmazni valamennyi katonai szervezet, beleértve az államigazgatás részét képező Honvédelmi Minisztérium gazdasági tevékenysége, szervezete átfogására. A két fogalom viszonyát az jellemezheti, hogy a katonai gazdaság rendszerének⁴ egyik összetevője a gazdálkodás folyamata.

Katonai logisztika — katonai logisztikai rendszer?

A kérdőjel arra céloz, hogy a szóhasználat javasolt módja sem ismeretes előttem, de egyértelmű, hogy mindkét forma (a „rendszer” szót nélkülöző rövidebb kifejezés is) rendszerfogalmat takar.⁵

Problémát jelenleg annak meghatározásában látok, hogy e ma divatos kifejezés javasolt magyar katonai értelmezése mely tevékenység körökre, mely és milyen szintű katonai szervezetekre terjed ki.

Napjainkra a logisztika közgazdasági értelmezése is változott, korábban a logisztika ugyanis a termékáramlás korszerű gazdaságmatematikai eszközökkel támogatott módszertanaként volt elismert⁶.

Ugyanakkor ma már azt az eszköz- és anyaggazdálkodás valamennyi kapcsolódó területét átfogó, komplex megközelítést igénylő módszerként értelmezik, ami a (termelési vagy felhasználási) szükségletek reális megállapításától, az értékesítés, a piackutatás és a reklámtevékenységtől⁷ a gyártási folyamatokon keresztül⁸ jut el a klasszikus logisztika termékelosztási (szállítás, raktározás, anyagmozgatás, készletgazdálkodás) folyamatáig, de ma már kiterjed azok nyilvántartására, információs folyamataira is.

Ennél nagyobb a bizonytalanság a logisztika katonai értelmezésével kapcsolat-

ban. Dr. Szenes Zoltán ezredes nyomán ismert, hogy elsőként Bíborban született Bölcs Leo bizánci császártól maradt fenn utalás a katonai logisztikára, mikor is a császár parancsára az ember- és az eszköz-anyag szükségletet előre *kiszámítva* be kellett mutatni a hadjáratra vonatkozó döntések meghozatalára. Ismertebb a katonai logisztika fogalmának újabkori alkalmazása a napóleoni haderőtől kezdődően napjainkig az USA-haderőben, illetve NATO vezetésében.⁹

Egyértelmű, hogy a szó minden újkori alkalmazásban mind tevékenységi, mind szervezeti körre utal (s így rendszer-kategória), országunként eltér azonban mindkét értelmezési kör nagyságrendje.

Megtalálható a magyar anyagi-technikai biztosítást közelítő fogalomalkalmazás (olasz hadsereg), a bővítettebb anyag-technikai-pénzügyi fogalomkört lefedő alkalmazás (Bundeswehr), vagy az ennél is szélesebb, a „humán erőforrás-gazdálkodás”-t is magában foglaló értelmezés is (USA-gyakorlat)¹⁰.

A fogalom magyar katonai bevezetésén dolgozó HM Logisztikai Programiroda szintén a logisztika széles értelmű biztosítást átfogó értelmezését javasolja¹¹ (a humán „erőforrás-gazdálkodás”-hoz például a kiképzést is besorolva). Így messze nem azonosítható az eddig használt ATB vagy katonai gazdálkodás fogalmainkkal!

Minek nevezzetek tehát? Ezt a kérdést most nem a megoldás igényével vetetem fel. Mindössze arra szeretnék rámutatni: ahhoz, hogy tudjuk, hogy mit akarunk valamivel tenni, mindenekelőtt tisztázni szükséges, miről is beszélünk. Miután a Magyar Honvédség — engedtessek meg, hogy a javasolt megfogalmazással éljek — *gazdasági rendszere* jelenleg is szervezési és működési változások tárgya és minden valószínűséggel további elvi jelentőségű módosulások elébe is néz (lásd: a logisztikai propagandairóda alapfeladata, vagy az MH gazdálkodásának az államháztartási törvényhez történő adekvát újraszabályozása), *aktuális gazdálkodási kérdés* önmagában a vizsgált tárgykör jól körüljárt behatárolása, az azt takaró fogalom precíz megfogalmazása és valamennyi érdekelt (vezető és végrehajtó) általi egyértelmű elfogadtatása.

Mi lesz veled?

A kérdést kíváncsian és nem kételkedően teszem fel. Időszerűségét több tényező is igazolhatja, hiszen katonai gazdaságunk hosszú idő óta permanens változtatások tárgya, és a közeljövő sem vélhető e szempontból nyugalmi időszaknak. A jövőre utaló kérdések a jelen helyzetből erednek, ezért célszerű megvizsgálni: melyek a változtatást igénylő okok és tényezők. Természetesen csak a fontosabbak.

A megváltozott védelmi alapelvek

A védelmi koncepció számunkra legfontosabb módosulása abban foglalható össze, hogy a szövetségi rendszerben történő, szektorálisan egyirányú, fél kontinentális méretű támadó feladat helyett lényegében az ország területén megvívandó, bármely irányban szervezett védelmi tevékenységre kell felkészíteni a Magyar Honvédséget.

Ide sorolandó további jelentős változás a bécsi és a párizsi egyezményekből adódó létszám- és fegyverzetcsökkentés, amelynek további belső indítéka az ország teherbíró képességének kedvezőtlen alakulása.

A védelmi koncepcióból adódó szervezeti és diszlokációs változások már lényegében lezajlottak, megtörtént a létszámcsökkentés (első lépcsője?), folyik a limiten felüli fegyverzet kivonása és megsemmisítése (vagy értékesítése).

A katonai gazdaság szempontjából további két fontos szempont: az új diszlokáció (és védelmi koncepció) biztosította *területi ellátás* lehetőségeinek teljes körű (béke- és háborús időszakra egyaránt kiterjedő) kihasználása, ezzel együtt a béke- és háborús (M) készleteknek (és egyéb kapacitásoknak) a várható hadműveleti feladatok és beszerzési (szolgáltatási) lehetőségek szerinti felülvizsgálata.

Ez a felülvizsgálat nemcsak az anyagok készletezésében, a tároló- és szállítókapa-
citás igényében, valamint ellátási módszereiben hozhat módosulást, de csökkentheti az elvonuló hadsereg biztosítására és a tömegpusztító fegyverek csapásai veszteségeinek pótlására méretezett szállító-, híradó, tábori javító-helyreállító, valamint egészségügyi kapacitásokat. Ez utóbbiaknál különösen fontos tényező a nemzetgazdaság *helyi erőforrásaira* történő támaszkodás valamennyi lehetőségének kihasználása, ami a katonai kapacitások csökkentésével párhuzamosan követeli meg az ország háborús felkészítésének, ezen belül is a gazdaságmozgósítás tervezési és irányítási rendjének törvényileg garantált, szoros újraszervezését. Egy ilyen irányú elmozdulás új hatás- és felelősségrend, eljárási és együttműködési rend, valamint megfelelő finanszírozási és ellenőrzési rend kialakítását igényli a tárcaszinttől a konkrét nemzetgazdasági együttműködésre kijelölt csapatgazdálkodási (ATB) szervezetekig.

Az erre irányuló kidolgozómunka a hadművész és a gazdasági szakemberek együttes feladatvégzését igényli. Az újraszabályozás jelentősen érintheti mind a katonai harcbiztosító-kiszolgáló szervezetek méreteit, mind az azok által végzett feladatok vezetési és végrehajtási rendjét.

A Magyar Honvédség hadseregfejlesztési programja

Az új védelmi koncepció, valamint az időtényező függvényében jelentkező erkölcsi és fizikai értékvesztés elengedhetetlenné teszi a hadsereg fegyverzeti, technikai eszközállományának célirányos megújítását. Amennyiben ilyen igényeink kielégítése egy nagyobb méretű, komplex *fegyverzet-korszerűsítési program* keretében nyerhet-
nek teljesülést, úgy annak vezérlése minőségileg új feladatok elé állítja a katonai gazdaság vezetési és végrehajtási szervezeteit is. A haditechnika tömeges korszerűsítése ugyanis nemcsak beszerzési és rendszerbe állítási kérdés, hanem megköveteli az új infrastrukturális feltételrendszer kiépítését, elhelyezési, energiaellátási, javítási és egyéb technikai kiszolgálási kapacitások biztosításától az új alkatrész- és fogyó-
anyagkészletek megalakításáig bezárólag.

Egy ilyen program végrehajtása a jelenleginél is jobb együttműködést tételez fel az anyagi és technikai szolgálatok között, illetve megkívánja a katonai gazdaság jelenleginél egyértelműbb, szilárdabb és egységesebb vezetését.

Így a haditechnikai korszerűsítési program bevezetése (de már a kidolgozása is!) szükségessé teszi a katonai gazdaságot is érintő olyan átgondolt (és új) tervezési rendszer meghonosítását, amely egy perspektivikusabb, 4–5 évenként pontosítandó *hosszú távú* (10–15 éves), egy közelebbi időszakra vonatkozó, 1–2 évenként pontosítandó *középtávú* (4–5 éves) és természetesen az adott költségvetési évre irány mutató (1–2 éves. a 2. év előterv) *rövid távú* tervek rendszerére épülne. A hosz-

szű távú, koncepció jellegű terveket egyeztetni szükséges a hasonló időtávban gondolkodni képes (v. kényszerülő) biztonságpolitikai és gazdaságpolitikai szervezetekkel, a középtávú tervet már kormányzati megerősítéssel célszerű kezelni, míg a rövid távú terv — alkotmányunk értelmében is — a törvényhozási döntés tárgyai.

Mindezt nem a tervgazdálkodás utáni nosztalgia veti fel, a NATO-országok hadseregeinél is gyakorlat a különböző időtávú tervek kidolgozása. A hadsereg-fejlesztési programok és az egyes haditechnikai fejlesztési projectek ezek nélkül csak légvárakra épülnek!

A katonai gazdaság vezetési rendjének továbbfejlesztése

Az előző gondolatsorból adódóan is igényként merült fel a katonai gazdaság vezetési rendjének további tökéletesítése. Ezt nemcsak a jövőbeli feladatok, hanem a *jelen szervezeti-vezetési rend hiányosságai is* indokolják.

Ezek közül lényegesebbek:

- a HM tárca összkiadásában az MH részesedése meghaladja a 90%-ot, ezért igen nagy jelentőségű a honvédség irányítása, elvi és módszertani feladatainak kimunkálása és érvényesítése, a HM és az MH parancsnoksága ez irányú kapcsolatainak rendezett működtetése;
- a legmagasabb szintű hadászati-hadművészeti katonai vezető szerv, a honvédezerkar, ahol a hadsereg fejlesztése, szervezése, alkalmazása és felkészítése vonatkozásában a katonai gazdaság alapfeladatait meghatározó döntés-előkészítés történik. Ezért is meghatározó jelentőségű kérdés a HVK ez irányú felkészültsége, megerősítése a ma még hiányzó gazdasági szakértői apparátussal;
- az előzőből eredően is nagyon hiányolható az egyszemélyi gazdasági felelősség kialakítása az MH parancsnokságon. Jelenleg ugyanis a gazdálkodás általános szabályozását és a költségvetési gazdálkodás összefogását az MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség műveli, ugyanakkor az eszköz- és anyaggazdálkodás (és az ehhez kapcsolódó részletes szabályozási, költségvetési és pénzügyi folyamatok) központi irányítását lényegében az MH Anyagi Technikai Főcsoportfőnökség és az MH Építési és Elhelyezési Főnökség látja el;
- a katonai gazdálkodás felsőszintű irányítására hivatott fegyvernemi és szolgálatiág-főnökségek (felsőszintű gazdálkodó szervek) létszáma az elmúlt évtizedben közel ötödére-tizedére zsugorodott. A működőképesség zavartalan fenntartása ezzel egyidejűleg átgondolt feladat- és felelősségátrendeződést, a gazdaságirányítás módszerbeli korszerűsítését és koncepcionális szervezeti egységesítést (integrálást) igényel. Ez a folyamat még ma sem zárult le. Az átalakulás iránya az ágazati szervezetből az elsődleges funkcionális szervezetek kialakulása felé mutat (lásd a beszerzés-értékesítés folyamatának az MH Gazdálkodási Hivatalhoz vagy a minőségi átvételnek a MITI-hez való rendelése), de ez az átalakulási folyamat túlságosan lassú és a koncepció hiánya is érzékelhető.

Az anyagi-technikai biztosítás integrációjának befejezése

Ezt az alkérdést az előbbi pontok közé is sorolhattam volna, azonban e téma jelentősége némileg hosszabb kifejtést igényel.

Ismeretes, hogy az integráció fő célja a mindjobban önállósodó ágazatok részben párhuzamosan kialakított készleteinek és kapacitásának (javító, tároló, szállító, nyilvántartó stb.) és mereven elkülönített személyi, anyagi és pénzügyi erőforrásaiknak, ágazati kötöttség nélküli rugalmasabb kezelését, a meglévő erőforrások és vagyoni értékek gazdaságosabb felhasználását, valamint az anyagi-technikai szolgálatok összefogottabb vezetését biztosító szervezeti és működési rend megteremtésére irányult.

Az ágazati érdekeket sértő ezen törekvés a kisebb ellenállást tanúsító csapattagozatban ma előrébb tart, mint a központi irányítás szintjén. Az egyszemélyi gazdasági vezetés még a csapatoknál sem alakult ki teljességében: a parancsnok anyagi-technikai helyettese még nem szakmai előljárója az elhelyezési, illetve a pénzügyi-számviteli szolgálatnak, de az anyagi-technikai szolgálatoknak már teljes felelősségű vezetője. Ennél lényegesebb eredmény az integráció szempontjából, hogy a csapatok anyagi-technikai szolgálatainál megalakultak azon nem ágazati jellegű szervezetek, amelyek az ágazatokat általában terhelő gazdasági feladatok átvételére, összevont végzésére hivatottak (csapatköltségvetés tervezése, előirányzat-gazdálkodás, nyilvántartási, számviteli, leltározási, ellenőrzési, értékesítési stb. feladatok), valamint egységessé vált a számviteli gazdasági információ rendje. Mindez ugyanis jelentős előrelépés a végcélként megkövetelt működési integráció kialakításában.

Ezzel szemben a gazdálkodás központi szintjén az integráció kevesebb eredménnyel járt, itt az ágazati különállás a felelősségi rend átalakításának hiányában továbbra is meghatározó, ami a megvalósuló csapatintegráció eredményességét is gátolja.

A jelenlegi ágazati rend, különösen annak magas szintje (MH főnökségi illetve szolgálat főnökségi jogállás) mindenképpen felülvizsgálatra szorul.

— A történelmileg (szovjet minta alapján) kialakított ágazati rend akut „profilgondokkal” küzd. Össze nem tartozó anyagféleségek összevont felelősségi rendszerei (pl. ruházat-irodaszer-kis számológépek) éppen úgy megtalálhatók, mint a beszerzés, ellátás, üzemeltetés és javítás, illetve alkalmazás szempontjából együtt kezelhető termékek elkülönült felelősségi rendje. (Csak példaképpen közlekedés-gépjármű-üzemanyag komplex rendszer, vagy a lo-kátor — rádiótechnika — számítógép termékkör külön kezelése stb.)

— A nyugati hadseregek ellátási körében egyre nyilvánvalóbb az ellátás két nagy objektuma: a *technikai eszközök*, illetve a *személyi állomány* ellátási szükségletei szerint elkülönülő gazdasági szerveződés.

A gazdasági felelősség (és szervezet) további tagolásának iránya az eszköz-, illetve az (javító és fogyó) anyagbiztosítási feladatkör — az előbbihez kapcsolódó meghatározó jelentőségű üzemeltetési, javítási-karbantartási (valamint kutatásfejlesztési és gyártási) főbb feladatok miatt.

— A rendszerszemléletű megközelítés — amely az egész érdekeit a részérdek-
kek felé emeli — megköveteli olyan vezetési, szervezeti rend kialakítását, amelynek a katonai gazdálkodás irányítása elsődlegesen a vezetés és a gaz-

dálkodás funkciói alapján szerveződik, és csak ezen belül tagozódik a szakmai jelleg szerint, az együtt kezelhető — a jelenleginél ésszerűbben kialakított — termékkörök alapján.

- Az előbbi indokokra is támaszkodva a „logisztikai” megnevezés alatt formálódó átszervezési javaslat is alapkövetelménynek tartja az anyagi-technikai biztosítás integrációjának befejezését a teljes körű szervezeti és folyamatintegráció végrehajtását igényelve.¹²

A nemzetgazdasági környezet megváltozása

A tervgazdálkodásból (szocialista piacgazdaságból) a szociális piacgazdaság rendjébe való átmenet során már eddig is számos olyan nemzetgazdasági tényező változott, amely szükségelteti a katonai gazdálkodás néhány folyamatának módszerbeli, ebből adódóan szervezeti és hatásköri átrendezését.

Ezek közül kiemelendők a következők.

— A piacgazdaság érvényesülése a haditechnikai kereskedelemben

A korábbi teljesen, majd részben államilag privilegizált honvédségi *megrendelési pozíció* lényegében megszűnt. Privilegiumunk ma már gazdasági alapokon nyugszik: beszerzéseink nagyságrendje alapján „nagy” vásárlónak minősülhetünk, mint államilag fix dotációval rendelkező szervezet *fizetőképese*k vagyunk, a haditechnika vonatkozásában pedig monopolvevőként szerepelhetünk.

Mindezek eredményeként válogathatunk potenciális szállítók közül — amennyiben politikai döntés nem korlátozza ez irányú tevékenységünket. Mindez felértékeli a piackutatás, az áralku, a versenyeztetés, a szerződéskötés, a jogi ügyintézés, a nemzetközi elszámolások és az egyéb marketingtevékenységek gazdasági jelentőségét, arra utalva, hogy az MH központi beszerzéseit arra speciálisan felkészített szervezet hatáskörébe központosítsuk. Ugyanez a kényszer indokolhatja az MH értékesítési tevékenységének összevonását is.

— A költségvetési gazdálkodás szemléletváltása

A korábbi rendszer gazdaságirányítása fokozatosan növelte a költségvetési szervezetek gazdasági önállóságát. Azok érdekeltségére számítva — részben tudatosan, az (soha nem) elégséges központi támogatás ellensúlyozását megengedően — ösztönözte a szervezetek maradványt és saját bevételt növelő tevékenységeit. Ennek gyakorlata azonban arra vezetett, hogy a pénzügyi kormányzat nem láthatta át teljesen az általa támogatott szervek gazdálkodását. Az új gazdaságpolitika ezért megszigorította a költségvetési szervezetek gazdálkodási feltételeit, megköveteli az általa nyújtott és szorosan kötött támogatások részletekbe menő nyomon követhetőségét és megszüntette az önállóbb tevékenységre módot adó gazdálkodási formákat (lásd költségvetési üzemek).

A fenti törekvéseket tükröző államháztartási törvény (ÁHT) így szellemében és konkrét intézkedéseiben is ellentmond a Magyar Honvédségben (Néphadseregben) közel 25 év óta érvényesülő, az új gazdaságirányítási rendszer 1968-as bevezetéséhez kapcsolódó azon törekvésnek, ami a „gazdálkodó hadsereg” ideálképeiben, a katonai szervezetek gazdálkodásának önállóságát, kezdeményezőkézségét növelte.

Amennyiben honvédségünk nem igyekszik, — vagy nem képes — élni az ÁHT-ban részünkre megfogalmazott külön kezelés lehetőségével¹³, és az ÁHT szellemével szemben nem védi meg a „gazdálkodó hadsereg” ideáját, úgy jelentős költségvetési, gazdálkodási, hatásköri, módszerbeli és szemléletbeli — természetesen a katonai-gazdasági képzésre és felkészítésre is kiható — változásokkal kell számolnunk. (Csak egy példát: a csapatok önálló költségvetési gazdálkodási lehetősége megszűnik, önálló katonai költségvetési szervezetnek csak az MH parancsnokság, vagy a seregtest, esetleg a katonai kerület minősülhet.)

— A korszerű számvitel bevezetése a Magyar Honvédségbe

A katonai gazdaság minőségi megújulását várhatnánk attól az eredménytől, hogy 1992. január elejétől a katonai gazdálkodó szerveknél is teljeskörűen alkalmazzák a kettős könyvviteli rendszert. (A nemzetgazdaságban ennek bevezetésére az 1978. évi II. számú törvény kötelezte a költségvetési szerveket is.) A kettős könyvvitel ugyanis lehetőséget adhat a közgazdaságtanilag valós költségszámításokra, objektíven bemutatva, hogy mely feladat végrehajtása mibe kerül.

A részletekbe is menő költséggazdálkodás előnyeivel, — a tervezés megalapozottságával, a katonai feladattervezés és követelménytámasztás realitásának növelésével, a gazdálkodó szervek és személyek ez irányú tevékenységének értékelhetőségével stb. — részletesebben hadd ne foglalkozzam, hiszen az külön tanulmány tárgya lehetne. Mindössze arra hívom fel a figyelmet, hogy mindez ma még csak lehetőség (azért fogalmaztam feltételes módon a bevezető mondatokat), a költségszámoláshoz szükséges számlaosztályok ugyanis ma még nincsenek kidolgozva. Így ez az egyébként nagy adminisztratív munkaigényű feladat csak az állami elszámolások előírt módját biztosítja, a gazdálkodás irányításának javításához szükséges költséginformációkkal ma még lényegében adós marad.

— A katonai gazdálkodás ellenőrzésének javítása

Úgy vélem, ennek szükségességét sem kell hosszabban bizonyítani. A bizonyítékokat nem abban kell keresnünk, hogy napjainkban a sajtó is mind nagyobb számban adhat képet a honvédségen belüli anyagi visszaélésekről. Ez tünet, ami elgondolkodtathat, de: az ellenőrzés mindenkor az egyik legfőbb eszköze a jó vezetésnek. Ez bizonyítja ugyanis azt az információ-visszacsatolást, ami a végrehajtás célszerűségéről, tervszerűségéről esetleges zavarairól tájékoztat, adatokat szolgáltat az operatív beavatkozáshoz, valamint a rendszer (vagy módszer) javításának szükségességéhez. Hogy mindemellett az anyag- és gazdálkodási fegyelem betartását biztosítja, ez rész cél és nem az ellenőrzés alapvető célja.

Ezért is minősíthető hátrányosan visszaütő kényszernek a gazdálkodó szervek ellenőrzési apparátusának létszám-takarékossági okokból történő, 10—15 évvel ezelőtti csökkentése.

A gazdasági ellenőrzés rendje felülvizsgálatának így belső kényszernek is kellene lennie — túl azon, hogy napjainkban erre kényszerítik mind a tárca, mind az MH vezetését a kormányzatnak a költségvetési szervek gazdasági ellenőrzését megszigorító intézkedései.¹⁴

Itt, írásom végén térek vissza az első bekezdésben felvetett lehetséges címvál-

tozatok egyikére: „Rendszerváltás — módszerváltás?” Igen, ez lehetséges következtetés, de látnunk kell: a katonai gazdaság szervezeti és működési rendjében nem politikai kényszerek váltják ki a módosítások szükségességét, hanem nagyon is kézzelfogható gazdasági racionalitások.

Öszintén sajnálom, hogy a változások megvalósítására konkrét javaslatokkal nem szolgálhatok. Úgy vélem, érthető ez, hiszen ha csupán kis része is elfogadható előbbi okfejtéseimnek, akkor látható: a felsorolt kérdések megválaszolása felelősségteljes, többirányú szakmai (katonai) felkészültséget igénylő, elmélyült elemző munkától várható csak el.

Úgy vélem, a katonai gazdaság ilyen igényű komplex felülvizsgálata időszerű feladat. Időszerűségét, jelentőségét hadd hasonlítsam ahhoz a helyzethez, amikor 1968-ban a HM-et is rákényszerítették gazdálkodási rendjének teljes felülvizsgálatára annak érdekében, hogy a népgazdaságban bevezetett új gazdaságirányítási rendhez a lehetőségeknek megfelelően legjobban igazodjon. Bízom abban, hogy a katonai gazdaságot napjainkban érő kihívásokra sem elkülönült, egyenkénti reakció, hanem a rendszer összérdekeit képviselő, a tennivalók összefüggő rendjét számba venni és megoldani képes törekvés érvényesül.

JEGYZETEK

- (1) Ált. 61./1993. 366. old.
- (2) Magyar Értelmező Kéziszótár; Akadémia Kiadó, 1973. 457. old.
- (3) Közgazdasági ABC; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 171. old.
- (4) A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem védelemgazdasági tanszéke úgy fogalmaz, hogy: „A katonai gazdaság a katonai szervezeteken belüli gazdasági folyamatok, az azokat megvalósító szervezetek, valamint azok gazdasági tevékenységének tárgyai (eszközök és készletek), továbbá a folyamatok vezetéséhez szükséges információk komplex rendszere.” (A katonai gazdaságtan főbb kérdései: Ideiglenes tansegédlet 1. rész, 1993. 10. old.)
- (5) Janza Károly: A Magyar Honvédség logisztikai rendszerének kialakításáról; Katonai Logisztika. MH ATFCsf-ségi kiadvány, 1993. 1. szám 5. old.
- (6) Közgazdasági Kislexikon; Kossuth Könyvkiadó, 1987. 325. old.
- (7) Bauer András—Berács József: Marketing; Aula Könyvkiadó, 1992. 204. old. András József
- (8) Chikán Attila: Vállalatgazdaságtan; Aula Könyvkiadó, 1992. 271. old.
- (9) Szűcs László: A katonai logisztika értelmezése és feladatai; Hadtudomány, 1993. 1. sz.
- (10) Szenes Zoltán: Néhány idegen hadsereg logisztikai rendszerének elemzése (tanulmány) ZMKA, 1990.
- (11) Janka Károly: i.m. 22. old.
- (12) Janza Károly: i. m. 14. old.
- (13) Államháztartási törvény 124. § d. bek.
- (14) Lásd: a Központi Számvevőszégi Hivatal felállítása az elmúlt évben.

Kiss Kálmán

A határőrség időszerű feladatai

Kiss Kálmán határőr vezérőrnagy, a Magyar Határőrség rendészeti főigazgatója részt vett és felszólalt azon a tudományos konferencián, amelyet a Magyar Honvédség szárazföldi csapatok parancsnoksága rendezett a védelmi hadműveletek aktuális kérdéseiről. A tudományos konferencia rövidített anyagát folyóiratunk jelen számában közöljük. Tekintettel arra, hogy a határőrség működésének belső kérdéseit olvasóink többsége bizonyára kevésbé ismeri, a felszólalást teljes terjedelemben adjuk közre.

A Magyar Köztársaság határőrségének cél- és feladatrendszerét, az ennek megfelelő szervezet kiépítését az ország érdekviszonyai határozzák meg, melyek közül a legfontosabbak: az állam belső jogrendszere; a szomszédos és más országokkal fennálló szerződésben meghatározott vagy a gyakorlat alapján kialakult jogi, gazdasági, politikai, kulturális és egyéb kapcsolatai; az ország külső veszélyeztetettsége, a biztonságot kívülről fenyegető jogellenes cselekmények megítélése; az elérendő külpolitikai célok és az azok érdekében vállalt kötelezettségek; a honi és a szomszédos terület lakosságának etnikai viszonyai; a földrajzi környezet; valamint a geopolitikai helyzet.

Ezen meghatározó elemek kiegészülhetnek helyi és egyéb speciális sajátosságokkal, melyek közül adott időszakban az egyik vagy a másik előtérbe kerülhet, illetve háttérbe szorulhat.

A 80-as évek közepétől olyan minőségi változások történtek környezetünkben, amelyek a határőrség cél- és feladatrendszerére, szervezetére hatottak és hatnak ma is. Ebben az időszakban, — több tényező hatására — merült fel az a gondolat, hogy a határőrség az államhatár őrizetét, a határforgalom ellenőrzését *hivatásos állomány*nal végezze. A teljes hivatásos állományra való áttérést indokolta a jogállamiság, az állampolgári jogok biztosítása, a demokrácia kiszélesedése, a nemzetközi és a hazai bűnözés fokozott megjelenése a zöldhatáron és a forgalom-ellenőrző pontokon egyaránt. A határőrség vezetői a nyugat-európai polgári demokráciák tapasztalatait is figyelembe véve, tiszta határrendészeti koncepcióban gondolkodtak, amelyben a feladatokat profi állomány oldja meg.

A 80-as évek végén nagyságrendileg változott a migránsok száma. A kelet-közép-európai régióban bekövetkezett változások miatt konfliktushelyzetek alakultak ki az államhatár mentén. A határőrség a 80-as évek közepéig évente mintegy 1500—2000 jogellenes átlépővel szemben járt el. Az elmúlt években a gazdasági kényszer hatására az ázsiai, az afrikai és részben az európai térségből érkező menekültek száma

évenként 25 000—30 000 főre emelkedett. Ezzel előre számolni nem lehetett. Ugyanakkor egyes szomszédos országokban lezajlott lényeges változás, az ebből fakadó számos konfliktus, illetve polgárháború alapvetően hatott a határőrség tevékenységére.

A felerősödő migrációs folyamat, a háborús térségből érkező menekülthullám, a szervezett bűnözés, valamint a környezetünkben kialakult konfliktushelyzetek a magyar kormányt a határőrség cél- és feladatrendszere ártértékelésre készítették. A kialakult helyzet alapján a határőrség alapvető célja, hogy sajátos feladatrendszerén keresztül erősítse az ország biztonságát egyrészt a jogellenes cselekmények államhatáron keresztül áthatolásának megakadályozásával, a határ mentén kialakult konfliktushelyzetek kezelésével, másrészt a törvényesség betartásával és betartatásával járuljon hozzá a jogállamiság erősítéséhez.

A határőrség külső és belső tényezők alapján kialakított célrendszere visszatükröződik a feladatok megfogalmazásában is. *A határőrség kettős feladatot hajt végre:*

- egyrészt rendvédelmit, amely magába foglalja azokat a tipikusan rendészeti tevékenységeket, amelyek hatósági eljárással is összefüggnek, valamint a szomszédos állam területén kialakult, a Magyar Köztársaság területeit érintő feszültségeknek, konfliktushelyzeteknek a kezelését;

- másrészt katonai védelmi tevékenységet, amelyet rendkívüli állapot időszakában, az országot ért agresszió esetén a Magyar Honvédséggel közösen folytat.

A rendészeti tevékenység alapvetően olyan védő- és szűrőháló kialakítását jelenti, amely biztosítja a hazai és a nemzetközi szervezett bűnözés felfedését, megszakítását és felszámolását, biztosítja a nemzetközi migrációs folyamat kezelését. Ebből fakadóan a határőrség rendészeti feladatai végrehajtása során őrzi az államhatárt, megakadályozza annak jogellenes átlépését, lebonyolítja a határforgalom-ellenőrzést, ellenőrzi a határrendet, igazgatásrendészeti, idegenrendészeti, az államhatár rendjével összefüggésben államigazgatási tevékenységet folytat, részt vesz a menekültügyi, a környezetvédelmi, a közrend és közbiztonsági, a nemzetközi feladatok végrehajtásában, elhárítja a határincidenseket, provokációkat, határkonfliktusokat, lefegyverzi, szükség esetén felszámolja a külföldről betört fegyveres csoportokat és átsodródott csapatokat.

A kialakult helyzet miatt az államhatáron olyan, alapvetően rendészeti feladatrendszer kialakítása vált szükségessé, amely egyrészt biztosítja az ország politikai, gazdasági érdekeinek megfelelő nyitottságot, másrészt megfelelő törvényes rendszabályok, korlátok beiktatásával megelőzi, megakadályozza az ország biztonságát veszélyeztető nemkívánatos tendenciák érvényesülését.

A feladatok rendkívül összetettek, tartalmuk meghatározása folyamatos elemzést igényel, amelynek során az alábbiakat kell figyelembe venni:

- melyek az államhatáron jelentkező jogellenes, nemkívánatos cselekmények jellemzői, milyen ezek intenzitása, veszélyességi foka, szervezettsége, melyek összefüggései, milyen a hazai és a nemzetközi megítélésük;
- milyen veszélyforrások jelentkeznek a forgalom-ellenőrző ponton, a zöldhatáron, melyek a közös vonások és mely specifikumok különböztetik meg a két területen folyó tevékenységet;
- milyen módszereket, intézkedéseket tesznek lehetővé vagy írnak elő a belső jogszabályok és a nemzetközi szerződések;

- milyen az elkövetők, az ország biztonságára veszélyt jelentő kategóriák összetétele;
- melyek az alkalmazott módszerek, a bevezetett intézkedések eredményei, illetve következményei az ország közvéleményében, a szomszédos országokban, Európában, illetve szélesebb értelemben a nemzetközi kapcsolatokban;
- milyen nagyságú, tartalmú hazai és nemzetközi együttműködést igényel a feladatok megoldása, milyen kereteket biztosítanak ehhez a nemzetközi együttműködést szabályozó szerződések;
- milyen szervezeti és technikai feltételek szükségesek a feladatok megoldásához.

A rendészeti feladatok végrehajtása során *előtérbe kerültek a bűnüldözési feladatok*, így különösen a kábítószer, a fegyver, a lőszer, a sugárzó anyagok csempészete, a lopott gépkocsik, az ember- és árucsempészet elleni küzdelem, valamint a veszélyes szállítmányok kiszűrése. A migrációs folyamat hatékony idegenrendészeti tevékenységet követel meg, amely részben a beutazási feltételek, a Magyarországon való tartózkodás szabályainak ellenőrzését, valamint a jogellenes átlépők elleni eljárást foglalja magába. A határforgalomban ki kellett alakítani az átjárhatóság, a bűnüldözés alapelveit, ugyanígy a migrációs folyamat kezelésének és a jogellenes cselekmények elleni fellépésnek a kritériumait a határőrizetben. A határforgalom ellenőrzésében a törvényesség, a szükséges és elégséges biztonság, a tömegkiszolgálás, a kulturált és a gyors lebonyolítás a követelmény. A zöldhatár őrizetében a kelet—nyugat irányú migrációs folyamat kezelése érdekében a kettős szűrőrendszer érvényesül, amely biztosítja az európai határok védelmét is.

A fentiek azt bizonyítják, hogy a határország feladatai is növekedtek: részben új feladatok jelentkeztek, másrészt egyes feladatok tartalma minőségében megváltozott. *A feladatok teljesítése során a határország jelenlegi jogosultságánál fogva államigazgatási, igazgatási, idegenrendészeti, bűnüldözési jogköröket gyakorol.* A rendészeti feladatok döntő része a határ őrzésén és a határforgalom ellenőrzésén keresztül valósul meg, minek során a határország feltartóztat, igazoltat, előállít, halaszthatatlan nyomozati cselekményeket, előzetes szabálysértési intézkedéseket hajt végre és az eljárásra jogosult hatóságok részére biztosítja a bizonyítékokat, egyes esetekben helyszíni bírságot szabhat ki. A határország vízumkiadó hatóság. Előszűri a menekültstátuszért folyamodókat, illetve az ideiglenes védelmet kérőket.

A határrend fenntartása érdekében testületünk államigazgatási, engedélyezési eljárásokat végez. Működési területén a feladatrendszer végrehajtása érdekében természetes és jogi személyek tevékenységét korlátozó, illetve könnyítő intézkedéseket, rendszabályokat vezet be. Információs rendszert működtet, amellyel az államhatáron vagy a határterületen bekövetkező jogellenes cselekmények elleni tevékenységben érintett, illetve hatáskörrel rendelkező hazai és külföldi hatóságok munkáját segíti.

Tevékenységünk a zöldhatáron és a határátkelőhelyeken realizálódik. A Határország szervezeti felépítése ennek megfelelően egymástól elkülönült végrehajtó alegységekre, határőrizeti és határforgalmi kirendeltségekre, valamint a bevetési csoportként alkalmazható rendészeti akciószázadokra, illetve vezető, irányító-, biztosító-, kiszolgáló- és szervezeti egységekre tagozódik.

A határország a hivatásos állományú szervezet és létszám kialakításánál a 80-as években bekövetkezett határeseeményeket vette figyelembe, mivel a Kelet-Közép-Euró-

pában lejátszódó folyamatokat viszonylag gyors lefolyásúnak értékelte, nem látható azt sem, hogy a régió biztonságpolitikai helyzete alapvetően megváltozik. A (több mint tízszeresére növekedett) határsértők elfogását azonban a 80-as évekre tervezett létszámmal hatékonyan végrehajtani nem lehet, a határainkon kialakult feszültségek és konfliktusok rendezése sem volt megoldható a tervezett szervezeti elemekkel.

Ebben az időben alakult ki az a koncepció, hogy mindkét, egy időben jelentkező feladat megoldására alkalmas szervezetet kell létrehozni, így kerültek megszervezésre a határrendészeti akciószázadok. Ezen századok békeidőszakban részt vesznek hivatásos járőrök alárendeltségében a migrációs folyamat kezelésében, a menekültügyi kérdések rendezésében, konfliktushelyzetek esetén a határ megerősítésében, szükség szerint a betört fegyveres csoportok lokalizálásában, lefegyverzésében, felszámolásában, illetve az országot ért agresszió esetén hatékony határvédelemmel a Magyar Honvédség csapataival közösen védik az ország szuverenitását.

A határőrség konfliktuskezelő és határvédelmi feladatai nem most alakultak ki, azok tartalma az elmúlt időszakban a környezetünkben beállt változások miatt azonban új minőséget kapott. Az elmúlt évtizedekben a határőrség részben tartalékos állománnyal hajtotta végre a védelmi feladatokat. Ezen erők felszereltségüknél és képzettségüknél fogva a hatékony védelmi feladatoknak nem felelhettek meg. A déli határainkon 1990-től kialakult, máig is ható feszültségek, konfliktusok a gyakorlatban is megjelentek, és újfajta kezelési rendet igényeltek a határőrségtől.

Napjainkban egyik fontos kérdés az, hogy mikor beszélünk védelmi tevékenységről, illetve a rendvédelmi feladatokhoz tartozó konfliktuskezelésről. Mi úgy gondoljuk, hogy mindaddig rendvédelmi, vagyis rendészeti tevékenységről kell beszélnünk, amíg a *határkonfliktus tartalma* bármely állam részéről korlátozott célú és nem a területi felségjog kiterjesztésére irányul. Ezekben az esetekben az elkövetők bűncselekményt követnek el, és belső jogi megítélésének a büntető törvénykönyv az alapja. A területi felségjog ideiglenes vagy végleges kiterjesztése céljából végrehajtott agresszió esetén a határőrség állománya határvédelmi, illetve védelmi tevékenységet folytat a Magyar Honvédség integrált védelmi rendszerében. Ez az a pont és tartalom, amely megkülönbözteti a rendvédelmi, a rendészeti és a katonai védelmi tevékenységet egymástól.

A határőrség konfliktuskezelési feladatai az új helyzet alapján két tartalmi tevékenységre koncentrálnak:

- az exodushelyzet kezelése, amelynek alapvető tartalma a menekültek tömegének fogadása, szűrése és szállítása;
- a konfliktushelyzetek kezelése, amely a szomszédos országokban keletkezett és hazánkra is ható veszélyhelyzetek elleni tevékenységet foglalja magába. Ebben az esetben a határőrség a kirendeltségek és a határrendészeti akciószázadok erejével megerősített határőrizetet hajt végre, határbiztosítási feladatokat lát el, és szükség esetén elhárítja az átsodródott vagy betört fegyveres csoportokat.

E két feladat a rendvédelmi tevékenység körébe sorolandó, amelyet a határőrség önállóan hajt végre, mivel ezek célja általában a lakosság élet- és vagyonbiztonságának megóvása, terrorveszélyeztetett objektumok, műtárgyak védelme, korlátozott célú határincidensek, provokációk és konfliktusok felszámolása. Hangsúlyozom, hogy megítélésünk szerint ezen cselekmények elkövetőivel szemben, mint bűncselekményt megkísérlő vagy végrehajtó személyekkel a belső jogrend alapján járunk el.

A határőrségnek a rendészeti tevékenységtől elkülönült feladata a katonai védelmi tevékenység. A hazánkat érő agresszió esetén a határőrség a Magyar Honvédség alárendeltségében védelmi feladatokat hajt végre. Konfliktushelyzet, illetve védelmi tevékenység esetén a veszélyeztetett határszakaszon összevontan kerülnek alkalmazásra az akciószázadok, mert csak így tudják feladataikat hatékonyan végrehajtani. A határrendészeti akciószázadok békeidőszaki, konfliktuskezelési és határvédelmi feladataik végrehajtására egyaránt megfelelő fegyverzettel rendelkeznek.

Az államhatárok őrizete véleményünk szerint bárhol Európában összetársadalmi érdek. Eredményes megoldásában nélkülözhetetlen a határközeli lakosság támogatása, valamint a határral összefüggő kérdésekben, a rendőrséggel, a vámőrséggel, a nemzetbiztonsági szervekkel, a Menekültügyi Hivatallal és más országos hatóságokkal, illetve a helyi önkormányzatokkal kialakított szervezett együttműködés.

Tekintettel arra, hogy a menekültügyi kérdések döntő többsége az államhatáron jelentkezik, a Menekültügyi Hivatal megbízásából, illetve vele együtt — meghatározott kizáró okokat tartalmazó szempontok alapján — a határőrség előzetes szűrést hajt végre.

Sajátos helyzetet teremtett a délszláv polgárháború, amelynek során a fegyveres harcok elől a túlsóoldali lakosság magyar területre menekült, és ideiglenes védelmet kért. Az ő befogadásuk humanitárius kötelességünk volt.

A rendőrséggel elsősorban bűnüldözés területén, illetve a határterület közrendjének és közbiztonságának erősítése érdekében folytatunk együttes szervezett tevékenységet. Ugyanakkor a rendőrség — a határőrség korlátozott jogköre miatt — részt vesz a jogellenes átlépőkkel szembeni hatósági eljárások, az idegenrendészeti feladatok végrehajtásában.

A vámőrséggel elsősorban a határforgalom hatékony lebonyolításában, valamint a külföldiek beutazásának feltételei és a bűnüldözési feladatok végrehajtásában szervezett az együttműködésünk.

A biztonsági szolgálatokkal a Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető cselekmények és személyek kiszűrésében van közös feladatunk. Természetesen a határőrség különböző irányú feladatai végrehajtása során más állami, társadalmi, gazdasági szervezetekkel is együttműködik.

A hazai együttműködés legfőbb jellemzője, hogy tartalma, a kapcsolattartás kerete, az információáramlás rendje együttes intézkedésekben, együttműködési megállapodásokban van szabályozva.

A Magyar Határőrség nemzetközi tevékenységének irányait és tartalmát az 1980-as évek végétől napjainkig kialakult helyzet, különösen a migráció és a szervezett nemzetközi bűnözés, valamint a velünk közvetlen szomszédos országokban bekövetkezett változások határozzák meg.

Alapvető céljaink, hogy az államhatáron normális viszonyok legyenek, valamint az, hogy a határforgalom lebonyolításában, az államhatár őrzetében, a migrációs folyamat kezelésében, a szervezett bűnözés megakadályozásában minél hatékonyabb együttműködés valósuljon meg. E célok érdekében az elmúlt 3 évben jelentősen szélesítettük és tartalmában megújítottuk *nemzetközi kapcsolatainkat*. Ehhez járultak hozzá azok a kormánymegállapodások, amelyek felhatalmazást adtak az együttműködésre, megfogalmazták az együttműködés főbb irányait, elveit és tar-

talmát. Természetesen fontos feltétel az együttműködő országok partnerszolgálatainak fogadóképessége, a közös érdekek felismerése, az együttes cselekvés gyakorlati eredményessége. Jelenleg több mint 40 olyan hatályos szerződés van, amelyek végrehajtása részben vagy egészében a határőrség feladata, illetve szorosan kapcsolódik a határőrség tevékenységéhez. A nemzetközi tevékenységünket meghatározó szerződések részben az államhatárral, annak megjelölésével, a határjelek felújításával, karbantartásával, részben az államhatár rendjével, a határőrizeti együttműködés szabályozásával, illetve a határforgalom lebonyolításával, annak ellenőrzésével foglalkoznak. Olyan országokkal is kialakultak kapcsolataink, amelyekkel nem vagyunk közvetlenül határosak, de érintettek a migráció és a szervezett bűnözés kérdéseiben.

A határainkon kialakult új államokkal együttműködésünk, kapcsolattartásunk tartalmaz. Egyik legfontosabb feladatunk jelenleg az államhatárral összefüggő nemzetközi szerződések kidolgozása. Eredményes és hatékony munkakapcsolat alakult ki a német, a bajor és a szlovén határőrséggel, különösen az embercsempész-szervezetek felszámolásában, a nagy értékű lopott gépjárművek felderítésében és a kábítószer-ellenes harc területén. Szükségesnek tartjuk a török, a bolgár határőrséggel kapcsolataink kialakítását, feladataink összehangolását, elsősorban a kábítószer-csempészet és a terrorizmus elleni harc tekintetében. Felvettük a kapcsolatot a francia határrendőrség munkatársaival is.

Hagyományosan jó kapcsolataink vannak a szomszédos országokkal, munkabizottságok működnek, munkánkat több területen összehangoljuk. Fontosnak tartjuk, hogy a jogellenes cselekmények megelőzése tekintetében tovább fejlődjön az információs rendszer, a határforgalom-ellenőrzés mechanizmusa, a végrehajtó szervek munkakapcsolata.

Nemzetközi kapcsolatrendszerünk — véleményünk szerint — jelenleg is biztosítja a határ menti normális viszonyok fenntartását. Fejlesztésére közös érdekek ösztönöznek bennünket. Szerintünk elengedhetetlenül szükséges és már napjainkban is megteremtődtek a feltételei annak, hogy az 1991. októberi berlini vagy az 1993. februári budapesti zárókonferencia ajánlásai megvalósulhassanak, eredményesen lépünk föl az egész Európát érintő migrációval, a fenyegető nemzetközi bűnözéssel szemben. A Magyar Határőrség ehhez rendészeti feladatrendszerének további korszerűsítésével, a két- és többoldalú kapcsolatok szélesítésével, tartalmának bővítésével szándékozik hozzájárulni.

Ács Tibor

Csata Sziszeknél

A Zágrábi Egyetem bölcsészkarának Horvátország Története Intézete, a zágrábi Újkori Történeti Intézet és a Sziszeki Történeti Levéltár a sziszeki csata 400. évfordulója alkalmából nemzetközi tudományos konferenciát rendezett 1993. június 17-én és 18-án. A tudományos konferencián horvát, szlovén és osztrák történészek előadásaikban sokoldalúan elemezték a csata történeti és katonai jelentőségét. A hadügy és a hadtudomány történetében fontos témát a magyar történeti és hadtörténeti irodalom alapján vázlatosan bemutató, itt közreadott *A sziszeki csata a magyar történeti irodalomban* című rövid referátum a szerző előadásában hangzott el a konferencián; a mintegy 2 tonyi, hosszabb terjedelmű összefoglalója pedig horvát nyelven fog megjelenni.

Az 1593. június 22-i sziszeki csata, majd a török elleni 15 éves háború menete és kimenetele, nemcsak Magyarország, Horvátország és a Habsburg-birodalom, hanem egész Európa történetének fontos, korszakos eseménye volt. Ennek ellenére a sziszeki csatáról a legterjedelmesebb magyar tanulmányt egy évszázaddal ezelőtt, a 300. évfordulóra adta közre Gömöry Gusztáv (*A sziszeki csata 1593-ban*; Hadtörténelmi Közlemények, 1894. évfolyam 613—634. o.), és a 15 éves háború történetének mindmáig nincs monografikus összefoglalója.

Az viszont tagadhatatlan, hogy ha nagyobb munka nem is, de a századunkban kiadott négy jelentős magyar történeti szintézis: 1935-ben a *Magyar történet* III. kötete, 1940-ben a *Magyar nemzet hadtörténelme* XIV. része, 1984-ben *Magyarország hadtörténete* I. kötete és 1985-ben a *Magyarország története* III/1. kötete, ugyan különböző terjedelmű, de reálisnak tűnő összefoglaló értékelést ad a sziszeki csatáról és

a tizenöt éves háborúról. Az is tény, hogy a közelmúltban Sinkovics István, Nagy László, Szántó Imre, Szakály Ferenc, Marosi Endre, Tóth Sándor László, Kelenik József és mások tollából megjelentek új szemléletű feldolgozások is, melyek az európai keretekbe ágyazva mutatják be a törökellenes hosszú háború históriáját, óhatatlanul érintve a sziszeki csata problematikáját.

Ezt a ma már viszonylag gazdag magyar történeti és hadtörténeti irodalmat azonban a bibliográfiai teljességében bemutatni lehetetlen egy rövid összeállításban. Csak arra vállalkozhatom, hogy a feldolgozott történetírók művei alapján, a teljesség igénye nélkül, ismertessem a sziszeki csata és a tizenöt éves háború történeti ábrázolásának eredményeit, fő irányait.

Megállapítható, hogy a forrás- és adatgazdag történeti monográfiák és tanulmányok a sziszeki csata — mint a tizenöt éves háború nyitánya, valamint az ezt követő hosszú háború menete és kimenetele — eseményeinek feltárásában,

feldolgozásában és katonai elemzésében számos új eredményt értek el. A szerzők többek között kimutatták az Adriai-tengerparttól Kállóig húzódó, a török birodalom hódító törekvései ellen Európa védőbástyáját betöltő, 1200 kilométer hosszú, mintegy 150 vár 12—18 ezer fős őrségéből határvédelmet ellátó végvári rendszer sokoldalú szerepét. Tényekkel bizonyították, hogy a végvárak mentén kialakult katonai patthelyzet következtében az elmaradt török feudalizmus súlyos vereséget szenvedett a hódoltság területein attól a magyar feudalizmustól, melynek államát szétfűzta, területi integritását megsemmisítette, hadseregét többször szétverte.

Sokoldalúan vizsgálták a hosszú háborút kiváló mélyebb politikai, nemzetközi, gazdasági, társadalmi, kulturális, vallási, személyi, katonai és egyéb okokat, a török birodalom belső viszonyait és bajait. Feltárták azokat a tényezőket, melyek előidézték a horvát határvidék tűzfészekké válását, 1591—1593 folyamán a háború kibontakoztatását, melyben a török hódítás útját elzáró Sziszek — ez a Kulpa és a Száva összefolyásánál csatornával is körülvett, stratégiai jelentőségű ágyútoronyos kis vár — fő szerepet játszott. Az azonban napjainkig vitatott kérdés még a török hadtörténészek körében is, hogy a meggyöngyült oszmán birodalom miért pont ekkor és ezen a helyen kezdett ily kockázatos katonai kalandba.

A főtnevezett történészek korabeli források és csataleírások alapján rajzolták meg a szemben álló felek hadügyét; Hasszán boszniai pasa seregét, Erdődy horvát bán, Eggenberg, Auersperg parancsnoksága alatt álló császári, királyi és rendi csapatokat és haditerveiket; a sziszei vár harmadik török ostromát és a kisszámú helyőrségének tíznapos hősi védelmi harcát. Részletesen felvázolták

az 1593. június 22-i csata történetének képét is. A csataelemzések során kiemelték, hogy a győzelem a jól felépített harcrendnek volt köszönhető. A hadvezetés a tűzfegyverekkel jól felszerelt 6—8 ezer főből álló lovas- és gyalogoscsapataiból három harccsoportra tagolt csatarendet alakított ki. Ez a korszerű harcrend tette lehetővé a nagy manőverezési szabadságot, az energikus lovassági rohamokat, a hatásos tűzcspásásokat, a Száva, Odra és Kulpa közötti csatatéren az íves, egy arcvonalú török harcrend jobb szárnyának oldalba- és hátbatámadását, valamint a Kulpa hídjának elfoglalását, amivel előidézték a 15—18 ezer fős ellenséges hadsereg megsemmisítését.

A diadal nem a csodának, hanem az európai hadügy új vívmányainak volt köszönhető. Bebizonyosodott, hogy az európai hadügyet forradalmasító új katonai jelenségek: az olasz bástyarendszer meghonosítása, a tűzfegyverek tömeges elterjedése, a harc tűzerővel való fokozott megvívása és a hadsereg létszámának erőteljes növelése nemcsak Európa nyugati régióiban jelentek meg, hanem a XVI. század második felében az elmaradottnak kikiáltott magyar hadszíntéren is hétköznapi gyakorlatnak számított. Annak ellenére, hogy a dunai monarchia hadszervezete éppen átmeneti állapotban volt az időszakos zsoldosságról az állandó zsoldos hadsereg megszervezéséhez. Ezeknek a nagy jelentőségű fegyverzeti, szervezeti, kiképzési, harcászati változásoknak legfontosabb magyarországi hordozói és közvetítői a császári-királyi hadseregben szolgáló nyugat-európai csapatok és katonák voltak, akik egyaránt harcoltak „az elmaradt keleten” és a „fejlett nyugaton”. Várleltárak és összeírások bizonyítják, hogy növekvő szerepet játszottak a tűzfegyverek a várak védelmében, a magyar és a horvát katonaság fegyverzetében és harc-

módjában is. A lőfegyverek tömegtüze támaszkodó hadművészet érvényesült a 15 éves háború harcaiban. A rendszerint legalább kétszeres túlerővel szembenező hadsereg török ellenfeleinél jóval nagyobb tűzerőjére támaszkodva vívta ki győzelmeit. Adatok tanúsítják, hogy a korabeli Európában a császári-királyi hadseregben volt a legmagasabb — 75—80% — a kézi lőfegyverek aránya. Sziszeknél lovas puszkások állandóan megújuló sortűzei törték meg a török harcrendet és a sziszeki várvédelem súlya is a tűzfegyverekre nehezedett.

A sziszeki siker azonban kihasználatlan maradt. Erdődy Tamás horvát bán a hadjárat folytatását szorgalmazta, de Eggenberg fővezér a fennálló „békére” hivatkozva elutasította azt. Noha a békét támadásával a török sértette meg és veresége sem saját területén történt, mégis Sziszek váltotta ki ezt követően az 1593. augusztusi török hadüzenetet. Sziszek pusztán ürügy és az a szikra volt, mely a háború lappangó tűzét fellobbantotta. A 15 éves háború hadjáratái és csatái zömmel a Bécsét védelmező várak felmentését, megtartását, visszavívását vagy elfoglalását szolgálták. Ezek vizsgálata során a kutatók kimutatták, hogy a török hadjáratok akciórádiuszát a hadjáratok ideje, a várak feltartó ereje és a hadseregek erőviszonyai határozták meg. Megállapították, hogy a 15 éves háborúban a török hódítás, Horvátországtól Erdélyig, a hatósugár törvényeit követte és Nándorfehérvártól légvonalban, Erdély kivételével, meghaladta a 300 kilométert.

A török elleni háború kimenetelének esélyeit vizsgálva, feltárták, hogy a hosszú háború 83 jelentősebb harccselekményéből a török fél csupán 20 esetben mondhatta magát győztesnek és 63 esetben a törökellenes erők érték el sikereket. Ez azt tanúsítja, hogy a császári-királyi hadvezetés mindinkább fölénybe került a

hadügy fő ágaiban a török hadvezetéssel szemben. A hadművészeti, haditechnikai, katonai szervezeti és kiképzettségi fölény minden bizonnyal meghozta volna a háború sokkal kedvezőbb befejezését, ha a máig vitatott politikai okokból nem következik be a török elleni küzdők táborának kettészakadása. A török elleni döntő győzelem elmaradása közel egy évszázadra visszavetette a fejlődést.

Sziszek azonban szimbólummá vált. Olyan jelképpé, ahol először történt meg, hogy a különböző nemzetek és országok fiaiból álló császári, királyi és rendi csapatok támadó hadjárat során, nyílt nagy csatában diadalt arattak a török hadsereg felett. Ám a szép reményekkel induló, mégis kedvezőtlenül végződő 15 éves háború nagy erőfeszítései, óriási vér- és vagyonáldozatai bebizonyították, hogy megfelelő összefogó erő híján a népek, nemzetek, országok visszazuhanak a korábbi török rabságba.

Nem a horvát, a német, a magyar vagy más nemzetiségű katonák képzettségén vagy harci akaratán, hanem politikai tényezőkön múltott, hogy a kilencvenes évek elején kirobbant nagy háború nem eredményezte Magyarország, Horvátország, Erdély vagy a Balkán-félsziget északi részeinek felszabadítását a török uralom alól. Pedig ez a történeti fordulat valószínűen egész másfajta fejlődési utat szabhatott volna az itt élő népeknek, nemzeteknek.

Az elmondottak talán érzékeltetik, hogy bár a magyar történetírás, a magyar történeti és hadtörténeti irodalom foglalkozik a sziszeki csatával és a 15 éves háborúval, megfelelő, valóban korszerű monográfia a tizenöt éves háborúról — benne a sziszeki csata szerepéről — eddig még nem született. Egy ilyen összefoglaló elkészítése még a jövő magyar hadtörténetírására vár, de egyúttal lehetne az első közös munkája a horvát és magyar kutatóknak is.

Julier Ferenc

Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben)

III. rész*

A hadsereg vezérkari főnöke leszek

A visszavonulás a tisztikart mélységesen megdöbbentette.

A hadseregben teljesített szolgálatnak ez ideig volt határozott hazafias célja: a haza felszabadítása, a területi integritás visszaszerzése.

Ez a cél most eltűnt, a tisztikar nem tudta, mit tegyen. Maradjon-e tovább helyén, vagy szökjön-e, ha tud.

De mindenki nem szökhet el, mert ellenőrzés alatt voltunk. A szökés egyeseknek sikerülhetett, de nem a tömegeknek.

Különösen nehéz volt a helyzete a vezető tiszteknek. Nem hagyhatták cserben alárendelt bajtársaikat.

Minden tiszt kérdezte magától, hogy ki veszi át a hadsereg vezetését?

Ellenőrizhetetlen hírek keringtek arról, hogy a végrehajtott visszavonulás a népbiztosok baloldali szárnyának győzelmét jelenti, amely a tanácskormány fennmaradását az ellenségeskedés beszüntetésével akarja meghosszabbítani. E szárny katonai exponense csak kommunista tiszt lehet. Ilyet is ismertünk: Steinbrück századost, ki ez időben az I. hadtest népbiztosának helyettese volt és aki az első román offenzíva alatt Szolnoknál bizonyos katonai hírnévre tett szert.¹

Mi fog ekkor a tényleges tisztekkel történni? Ha hadműveletek nincsenek, tényleges tisztek sem kellenek. Proletárparancsnokokkal töltik be helyüket, kik majd minden ellenforradalmi kísérletet véresen fojtanak el és akik a hadsereget minden tekintetben a tanácsrendszer szolgálatába állítják.

Már beszéltek arról is, hogy a tanácskormányból a szociáldemokraták kiváltak és helyettük egy Kun-Vágó-Szamuely-féle triumvirátus veszi át a vezetést. Hová fog ez még fajulni?

Egy belső ösztön azt súgta, hogy a tényleges tiszteknek – ha csak lehet – a vezetést nem szabad a kezükből kiadni.

* A cikk I. és II. része a folyóirat 1993/1. és 2. számában jelent meg.
Közlésünk lényegében az eredeti ortográfiát vette figyelembe – a szerk.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a tisztikar e súlyos időkben nélkülözte a megszokott irányítást. Ezért minden egyes tiszt kénytelen volt a politikai helyzet mérlegelése alapján önállóan elhatározásra jutni arra nézve, hogy az ország sorsának és jövőjének szem előtt tartásával, a folyton változó viszonyok között miként helyezkedjék el és milyen magatartást tanúsítson. Súlyosbította a helyzetet, hogy a tisztikar zöme kellő politikai és történelmi ismeretek hiányában nem is tudta áttekinteni, hogy milyen történelmi folyamat játszódik le szemei előtt, mily végzetes és sötét erők működnek közre és hogy hol van a lehetséges kivezető út az akkori áldatlan helyzetből.

Így aztán a tisztikar, bár egységes maradt abban a gondolatban, hogy magyarságát sohasem tagadhatja meg, mégis nagyban három irányban kereste a megoldást.

Egyik része, mely magánviszonyainál fogva nem szökhett el, vagy megfigyelés alatt volt, a hadseregben szolgált és megtalálta e szolgálatának alapját: a külelenséggel való harcot.

Egy másik része kezdettől fogva reménytelennek és céltalannak vélvén a hadseregben való szolgálatot, arra gondolt, hogy a rövidesen megbukó tanácsrendszer után újraépítendő Magyarországnak szüksége lesz fegyveres erőre és ezért az új magyar hadsereg alapköveit rakta le Szegeden.

A harmadik – passzív – része iparkodott az országban észrevétlenül megmaradni, hogy a tanácsrendszer bukása után tudását és erejét az ország újraépítéséhez rendelkezésre bocsáthassa.

Mindhárom rész tiszteletreméltóan gondokozott, mert a lényeg az volt, hogy bárhova is állította a sors, ott, ahová került, becsületes magyar emberként viselkedjék.

E tekintetben a tisztikart vád nem érheti.

Kétségtelen azonban, hogy a legkellemetlenebb a hadseregben való szolgálat volt, hol a tisztikar naponként újra és újra kényszerült megalkudni oly viszonyokkal, melyekkel nevelése és tradíciója ellentétben állott.

Most újra felmerült a kérdés, hogyan viselkedjék a tisztikar?

Ilyen tépelődésben voltam magam is, midőn a cseh frontról való visszavonulás utolsó napjaiban, július 3-án Landler megjelent a Szerencsen levő III. hadtestparancsnokságnál és Böhm nevében is felszólított, hogy a hadsereg-vezérkari főnöki állást vegyem át.²

Egy egész délután tartó beszélgetés után végre hajlandóságot mutattam egy ily irányú parancs teljesítésére, mert Landler számtalan érve közül a következők döntően befolyásoltak: hogy a tisztikart, mely személyemet tiszteli, nem szabad cserben hagynom, hogy közismert nemzeti gondolkodásomnál fogva a tisztikarnak sokat használhatok, hogy a hadseregnek nemzeti alapra való helyezését minden erővel támogatni fogja, és végül: ha vonakodom, akkor a vezetést egy kommunista tiszt fogja átvenni.

Befolyásolt az is, hogy a gödöllői tisztikart jól ismertem, egy nagy része korábban szolgált alattam, tudtam, hogy kiváló, derék magyar tisztek, akik nehéz, felelősségteljes munkámat támogatni fogják. Ők ismertek engem jól, tudták, hogy nem voltam sem szocialista, sem kommunista, ismerték nemzeti törekvéseimet.

Így jutottam Gödöllőre és ily gondolatok foglalkoztattak, midőn kiadtam beosztó parancsomat a vezető tiszteknek, mely annak idején bizonyos feltűnést keltett, s melyben az „ezeréves Magyarország” és „hazánk” hangsúlyozása mellett

kiemeltem, hogy „becsületesen kell dolgoznunk mindaddig, míg tőlünk becsületes munkát követelnek”.

Az természetes nem szorul magyarázatra, hogy mit érthet a tisztikar becsületes munka alatt. Az akkori helyzet tette, hogy világosabban és nyíltabban nem nyilatkozhattam.³

Gödöllő

Gödöllőn a következő viszonyokat találtam:

A hadsereg-parancsnokság két részre oszlott: a vasúti állomáson volt Böhm különvonata, melyben a forradalmi törvényszék és a politikai osztály székel. E vonaton a különböző politikai megbízottak sűrű forgása és fontoskodása nyugtalanító látványt nyújtott.

Böhmnek ezenkívül rendelkezésére állott egy Gödöllőn elhelyezett karhatalmi zászlóalj: a testőrség. Én ismételtén megkísértem e zászlóaljnak a harctérre való vezénylését, mert a csapat a hadsereg-parancsnokság katonai törzsére állandó veszedelmet jelentett, de nem sikerült.

E karhatalom ugyanis folytonosan fenyegette a hadsereg-parancsnokságnak a gödöllői kastélyban elhelyezett részét, mely a vezérkari főnök parancsai alatt állott. Megbízható embereink folytonosan tájékoztattak bennünket e karhatalom hangulatáról, mely állandóan a fehér kastély ellen irányult. E karhatalom emberei meg voltak győződve, hogy ők a tisztikar fékentartására és a kastélyból esetleg kiinduló ellenforradalom letörésére vannak hivatva.

Ennek ellensúlyozására volt egy csendőrökből alakult törzsszázadunk, mely derék tiszték befolyása és vezérlete alatt készen állt, hogy életünket megvédje. Pontosan kidolgozott riadóintézkedés szabályozta a csendőrszázad magatartását arra az esetre, ha említett zászlóalj, vagy valamely budapesti ellenség megtámadna bennünket.

Jellemző a hangulatra, hogy midőn a csendőrszázadot meg akartam szemlélni, egyes referensek erről le akartak beszélni, mert már maga a szemle ténye alkalmasnak látszott az ellenforradalmi gyanú felkeltésére. Azért megszemléltem a csendőröket, kiknek parancsnoka az előírt katonai tiszteletadás alkalmával a kivonult csapat létszámát ezzel a mondattal jelentette: „Alezredes úr, alázatosan jelentem...” Másnap már bizalmas figyelmeztetést kaptam, hogy sötétben vagy egyedül a kastély folyosóin ne járjak, mert leüthetnek.

A karhatalmi zászlóalj egyes katonáinak ellesett beszélgetései és kiszólásai megerősítették azokat a szállongó híreket, hogy a gödöllői tisztikar ellen puccs készül. Különösen fenyegető volt a helyzet, midőn a tiszántúli offenzíva összeomlott. Megbízható híreket kaptunk, hogy a budapesti terroristák ellenünk készülnek.

Ügynökeik jártak a Gödöllő környékén retablírozó ütegeknél, hogy ezeket ellenünk lázítsák. Az ütegek azonban hűek maradtak hozzánk. Ekkor egy még rendelkezésre álló csendőrszázadot – Aszódról – berendeltem. Így aztán nem történni tudott bajunk.

A parancsnokság telefonvonalai Budapesten át futottak a frontra. *A budapesti központban minden telefonbeszélgetésünket kihallgatták. Ezt meg is lehetett figyelni, mert amint fontosabb beszélgetés folyt, az áram azonnal gyengült, miből észlelhető volt, hogy valaki bekapcsolt.*

Nem volt irigylésreméltó helyzetünk. Másrészt ez az állapot a tisztikar össze-

tartását lényegesen előmozdította. A tisztikar minden oldalról ellenségtől körülvéve, végezte hálátlan feladatát. A fiatalabb és vérmesebb tiszteket folyton csitítani kellett, nehogy antibolsevista és antiszemita érzelmeiknek túlhangos kifejezést adjanak. A tisztikar ellenőrzéséről még néhány jellemző esetet sorolok fel.

Gödöllőre történt bevonulásom után, 1919. június 4-én, a bemutatkozó tisztikarhoz rövid beszédet tartottam, melyben pár szóval indokoltam odajöveletemet. A bemutatkozás után egy beosztott tartalékos tiszt (Paulik), kit a tisztikar kommunistának tartott, külön kihallgatást kért tőlem és megfelelő udvarias formák között nagyon kért, hogy legyek nyilatkozataimban óvatosabb, mert úgy engem, mint a tisztikart minden oldalról megfigyelnek s a politikailag kifogásolható kifejezések nekem és a tisztikarnak nagyon árthatnak. Bővebben azonban nem akart nyilatkozni.⁴

Ez a tiszt akkor kezdett a kommunista eszmékből kiábrándulni és azonkívül antiszemita volt. Jóindulatát ennek lehetett tulajdonítani.

Július közepén történt, hogy a 6. hadosztály egyik tüzérezredének tisztikarát az ezred politikai megbízottja letartóztatta, mert a tisztikar egy megbeszélés alkalmával azt a fogadalmat tette, hogy amennyiben a Tiszamentén magyar csapatok (fehér gárdák) állanának, azok ellen nem fog harcolni.

A letartóztatás ténye miatt a hadosztály parancsnoka és a hadosztály politikai megbízottja, egy kommunista tartalékos tüzérfőhadnagy (Münnich) annyira összeveszttek, hogy az utóbbi revolvért rántott és a hadosztályparancsnokot le akarta lőni.

Az ügyet a hadsereg-parancsnokság a tisztikar javaslatára intézte el, amennyiben a tisztikart visszahelyezte állásába, az ezred politikai megbízottját pedig hatalmi túlkapás miatt elcsapta. Sajnos azonban, a revolveres hadosztály-politikai megbízott pár nap múlva Gödöllőre, a hadsereg-parancsnokság politikai osztályának élére került, biztos tudomásom szerint Landler ellenére, de Kun Béla akaratára.

Ez a politikai megbízott mindenbe beavatkozott és csak erélyes fellépés által lehetett őt némileg féken tartani. Ezek a jelenségek arra intettek bennünket, hogy érzéseinket eltitkoljuk, vagy pedig azoknak burkolt formában adjunk kifejezést.⁵

Haubrich puccstervei

Érdekesnek tartom azonban felemlíteni, hogy július 10-e és 20-a között két ízben felkeresett Budapest helyőrségének (az u.n. IV. hadtestnek) népbiztosa: Haubrich József.

Első látogatása alkalmával vázolta a budapesti viszonyokat és arra a következtetésre jutott, hogy a munkásság józan részei már megutálták a tanácsrendszert és hogy kellene valamit tenni annak eltávolítására. Én figyelmeztettem, hogy az én megítélésem szerint ő, mint a munkásság egyik mérsékelt vezető embere elegendő befolyással és tekintéllyel bír egy puccs kezdeményezésére. Meg lehet győződve arról, hogy az ő példáját e tekintetben a hadsereg tisztikara követni fogja. A puccs a működő hadseregtől most még nem indulhat ki, mert én hiába akarnék valamit, a csapat engem nem ösmer, nem lehet bizalommal irántam. Gödöllőn szigorúan ellenőriznek mindenkit, különben is a hadsereg már felvonult a Tisza mentén s én rövidesen a bekövetkező offenzíva eredményétől várom a döntést politikai téren is. Erre Haubrich kijelentette, hogy puccsra egyáltalán nem gondolhat, mert ő és környezete ellenőrzés alatt van, a csapatokat a politikai megbízottak terror alatt tartják; elég a csapatnak, ha egy demagóg szónoklatot hall, akkor ismét ellene fordul.

Másrészt látogatása alkalmával arról panaszkodott, hogy nem bír a budapesti terrorcsapatokkal elbánni és kért engem, hogy a budapesti vasas hadosztályparancsnokot, egy tényleges törzstisztet, kit a terroristák halálra ítélték, mentsem meg. Ezt a tisztet erre Gödöllőre rendeltem ki és neki a vidékre szabadságot adtam.⁶

Első megfontolásaim – Gödöllőre való beérkezésem után – a hadsereget illeték. A sors a kezembe adta a hadsereget. Ezt a fegyvert kellett úgy alkalmaznom, hogy az csak katonai és hazafias célokat szolgálhasson. Ismertem jól, tudtam, hogy mily teljesítményekre képes és milyen a hangulata.

Az is világos előttem, hogy a hadsereget foglalkozás nélkül nem hagyhatom. Biztos volt, hogy a nem foglalkoztatott hadsereg fokozatosan lezüllik, az anarchia előbb-utóbb felbontja sorait, tisztjei ellen fordul, s igen könnyen szélsőséges elemek játékszerévé válik, amellyel a polgárság értékes elemeinek teljes kiirtását is lehet végrehajtani. Hogy ez nem agyrém, azt bizonyítják a történelmi tapasztalatokon kívül Szamuely rémtettei, melyek teljes irtózatosságukban csak a diktatúra bukása után jutottak tudomásunkra.

De míg a teljes bomlás beáll, a hadsereg a diktatúra fegyvere marad mindenmű ellenforradalmi kísérlet vérbefojtására. Az pedig kétségtelen, hogy a diktatúra fokozódó gazságai a letiport polgárság vérmesebb részeit újabb és újabb ellenforradalmi kísérletekre ösztönzik. A hadsereg ily alkalmazhatóságának még a lehetőségét is meg kell semmisíteni.

Meg kellett határoznom tehát, hogy mily irányban foglalkoztassam a hadsereget.

A csapatok szelleme újból vörös lett

Legkívánatosabbnak látszott, a hadsereget úgy, amint volt, a tanácskormány ellen fordítani. Hiszen abban az időben sokan ábrándoztak a katonai diktatúráról. Magam is kaptam Bécsből ily ajánlatot. Azonban e kérdés eldöntésénél a csapat szelleme az irányadó. Márpedig a csapat szelleme a frontról való visszavonulás után a népbiztosok által kifejtett agitáció következtében ismét vörössé vált. Erre nézve több helyről kaptam jelentést. A hadsereg tehát akkor ily vállalatra nem volt hajlandó. Egy ily kísérlet legelőbb a gödöllői tisztikar lefogását és nem kétlem, hogy a jelentékenyebb tisztek kivégzését eredményezte volna.

Csakis a vezetőjével a győzelmek révén összeforrott hadsereggel lehet ily politikai lépést megkockáztatni. Kell, hogy a vezető neve a csapat előtt fogalom legyen, melyért rajong, mely után a veszélybe is megy. Az én nevem ily fogalom nem volt.

Világos tehát, hogy a belső politikai változás előfeltétele a hadsereg szellemének átalakítása.

Az eszköz ehhez a harc!

E megfontolásaim arra az elhatározásra kényszerítettek, hogy a hadsereget az ellenségnek nekivigym, tekintet nélkül a hadsereg állapotára és tekintet nélkül az ellenség erejére és végül tekintet nélkül a harc várható eredményére.

Még csak azt kellett elhatározni, hogy az ellenségek melyike ellen fordítsam a hadsereget.

A csehek nem jöhettek számításba – ezekkel a közelmúltban kötöttünk fegyverszünetet –, ezek ellen a tanácskormány nem volt kapható.

A szerbek voltak legszelídebb ellenségeink – csak a Bánátot vették el tőlünk,

de elsősorban a franciákat kellett respektálnunk, akik hadianyaga magasan a mienk felett állt. Úgyisintén még annak a gondolatnak vagy lehetőségnek sem volt szabad felszínre kerülnie, hogy egy déli irányban végrehajtott támadás a szegedi kormány csapatait érinthesse.

Maradt tehát a román, a három ellenfél közül a legerősebb, legfegyelmeltebb, mely rövid pár hónappal azelőtt a tanácskormány hadseregét simán lehengetelte.

Teljes tudatában voltam annak, hogy katonailag nemcsak vakmerő, hanem kétségbeesett lépést jelentett a románok megtámadása. De látható, hogy ezt az elhatározást a kétségbeesés diktálta.

E támadásnak a népbiztosok számára való ürügye megvolt: a Tiszántúl Clemenceau által beígért megszállása.

Egy nagyon halvány lehetősége fennforgott annak, hogy a románok a hadsereg első nyomására a Tiszántúlt kiűritik.

De még ez a lehetőség is előnyös volt: a hadsereg legalább eltávolodik Budapesttől, kiegészíthető parasztelemmel – talán ismét feléled a nemzeti szellem, az Erdélyben elnyomott magyarság a hadsereg közeledtére fellángol. Ezek a tényezők természetesen nagyon ingatag alapon nyugodtak, miért is csak utolsósorban jöhetnek számításba.

De azért több, mint valószínűnek látszott, hogy a románok a Tiszántúlt simán nem űritik ki, tehát harcra kerül a dolog, mégpedig igen nehéz és kockázatos, mondhatom: reménytelen harcra.

Nem láttam és nem találtam azonban más megoldást arra, hogy az ország szenvedését megrovidíthessük.

Így jött létre az elhatározás a románok megtámadására.

Mily eredményeket hozhatott a támadás?

Ha a támadás nem sikerül, ami pedig a fentiek szerint nagyon is a lehetőségek közé tartozott, akkor legerősebb fegyverétől: a hadseregtől megfosztott tanácskormány bukása elkerülhetetlen. A politikai átalakulás hadsereg hiányában valószínűleg vértelenül fog megtörténni. A forradalmi hadseregek lélektani törvényeinek alapján szinte bizonyosra volt vehető, hogy a hadsereget egy balsikerű hadművelet annyira megrendíti, hogy külső behatás nélkül is rövidesen felbomlik. S ekkor az antant mégiscsak fegyveresen beavatkozik. Mindenesetre lehet számítani az ellenforradalmi mozgalmak újabb fellobbanásával, melyeknek ekkor hasonlíthatatlanul több kilátásuk lesz a sikerre, mint volt június hóban, mikor a hadsereg még rendületlenül állott.

Ha a támadás sikerül, mint ahogy a háborúban a leglehetőlenebb vállalkozás is előre nem látható tényezők közbelépése folytán eredménnyel járhat, akkor a győzelmes vezérnek van neve és van ereje, hogy a belpolitikai változást az ország javára előidézze. – A „miként” az adott a helyzettől függ.

Katonai politikai helyzet 1919. július elején

A forradalmi Magyarország az antant szemében az első időben jelentéktelennek tűnhetett fel. Komolyabbá vált az ügy, amikor a hadsereg az eleinte olasz, később francia vezetés alatt álló cseh csapatokat mindenütt megverte. Bizonyítják ezt az antant ismételt tárgyalásai. Magyarország tehát oly tényezővé vált, mellyel számolnia kellett.

A csehek ellen vívott hadjárat még azt is bebizonyította, hogy sem az antantnak, sem az ellenséges utódállamoknak nincs elszántságuk rá, hogy komolyabb katonai akcióval szembeszálljanak.

A franciák, akiknek jelentékeny haderejük volt Szeged környékén, a románok és a jugoszlávok is tétlenül nézték, hogy a hadsereg miként veri a cseheket. Bizonyos, hogy a csehek hasonló kárörömmel nézték volna bármelyik szövetségársuk balsikereit.

1919 júliusában már világosan látható volt, hogy az antant a cseheknek, románoknak és szerbeknek Magyarország kétharmadát odaígérte, ha ezek a nekik jutó területeket tényleg birtokba is tudják venni. Úgy látszik, az antant már akkor megbánta, hogy Magyarország területének rovására ily hazárd ígéretet tett. Ezért bizonyos, hogy belenyugodott volna abba is, hogy ezek az elszakítandó területek, legalábbis részben Magyarország kezében maradjanak, ha a magyar hadsereg e területeket fegyverrel tudta volna megvédeni.

Hogy a hadi sikerre való lehetőség megvolt, bizonyítja a csehek ellen vívott hadjárat.

Már 1919-ben bizonyosra volt vehető, hogy kedvező lefolyású béketárgyalásokat az antanttal csak a közvetlen ellenségeivel szemben győztes Magyarország folytathatott.

A külpolitikai helyzet tehát agresszív katonai fellépést parancsolt – ha a hadsereg erős.

Ami a tanácskormány belpolitikai helyzetét illeti, következőket kell mérlegelni:

- a június 24-i ellenforradalom a polgárság szervezetlenségét mutatta,
- a hadsereg a csehek ellen jó volt, tehát a belrend fenntartására is meg fog felelni,
- a munkásság hangulata ugyan nem kommunista, de a régi társadalmi rendre való visszatérésről még hallani sem akar, tehát ellenforradalomra egyenlőre nem kapható.

Mindezek alapján a tanácskormány belpolitikai helyzete nem volt válságos, akkori összetételében még hónapokig élélhetett volna, ha fegyveres vállalatba nem bocsátkozik.

A hadsereg minősége a Felvidékről való visszavonulás után

A katonai helyzet a cseh frontról való visszavonulás után a következő képet mutatta:

- a/ a csehekkel szemben maradt az 1. és 3. hadosztály, a 3. és a nemzetközi dandár;
- b/ a románokkal szemben a Tisza mentén állott a 7. hadosztály és a székely dandár;
- c/ a jugoszlávokkal és franciákkal szemben csak csendőralakulások;
- d/ Budapest közvetlen közelében a 4. hadosztály (erősen lezüllve);
- e/ a Dunántúlon a 8. hadosztály (minden harci érték nélkül);
- f/ Duna–Tisza között (Kecskemét, Miskolc) mint központi tartalék a 2., 5. és 6. hadosztály.

A hadosztályoknak kevés gyalogságuk (5000–6000 fő), de sok tüzérségük volt (32 löveg).

A minőség:

1. hadosztály: 3 munkás- és a budapesti 32. ezred. Utóbbi hitvány, előbbieket tőrhetők. Ez a hadosztály foglalta el Miskolcot, Eperjest, később Tokajnál a Tiszán átkelt.
 2. hadosztály: négy földművesezred. Eleinte jól harcolt, később összeroppant.
 3. hadosztály: 3 földműves-, 1 felvidéki menekültezred.
A csehek ellen sikeresen harcolt.
 4. hadosztály: 4 munkásezred. Eleinte jól harcolt, később hasznavehetetlen-né vált.
 5. hadosztály: részben felvidéki, részben dunántúli legénységből álló négy ezred. Elég jól harcolt a csehek ellen. Egyik dandára igen jó volt.
 6. hadosztály: 4 tiszántúli ezred. A hadsereg legjobb csapata, bevette Kassát, vitézül harcolt a románok ellen Fegyverneknél.
 7. hadosztály: a budapesti, a tengerész- és a bihari ezred. Szolnok mellett jól harcolt.
 8. hadosztály: 4 dunántúli ezred, harci érték nélkül.
- Székely dandár: a Mátészalkánál kapitulált székely hadosztály maradványai:
4 zászlóalj, 7 üteg. Kiválóan harcolt mindenütt.
- Nemzetközi dandár: 4 zászlóalj, 2 üteg. Hitvány gyalogság. Megsemmisült Tiszafürednél.
3. dandár: 6 csendőrzászlóaljból. Váltakozó harcérték.

Ezenkívül volt:

1 huszárezred: 4 lovas, 2 géppuskás század, 1 üteg, nem jól harcolt.

8 páncélvonat: kiválóan megfeleltek.

7 felderítő- és 1 harci repülőszázad, nagyjából elhasznált gépekkel, de jó szolgálatokat tettek.

Hadihídanyag: egy Tiszahíd építésére (200 méter)

Hiány volt jó autókban (általános gumihány), kevés volt a benzin, alig volt táviró és távbeszélő-anyag.

A tüzérség lövegeinek fele tábori tarack volt, összes löszerkészlete csak egy csatára volt elegendő – aztán ezt az anyagot lösz hiányában ki kellett volna selejtezni. Egyéb lösz volt elegendő.

Összefoglalás: a gyalogság harcértéke nem egységes, a tüzérség jobb, mint az el-lenségé, de részben kevés lösz – jó repülők, jó árkászok –, nagyon kevés lovasság.

Hosszabb, vagy nehezebb hadműveletre nem alkalmas hadsereg, amelynek ka-tonai szellemére az éppen végrehajtott visszavonulás rossz hatással volt.⁷

Újból a piros-fehér-zöld mozgalom

Július 4-én vonultam be Gödöllőre és július 5-én adtam ki az általános irányelveket a hadműveletek előkészítésére.

Július 10-én megjelentek a hadsereg-parancsnokságnál Kun, Böhm és Landler és a katonai helyzetről és szándékaimról felvilágosítást kértek.

Utalással arra, hogy a tétlenség a hadsereget tönkreteszi, közöltem, hogy a ro-mánok megtámadását határoztam el, mit tudomásul vettek.⁸

Arra a kérdésre, hogy van-e bizalmam a tervezett hadművelet sikerében, azt válaszoltam, hogy bizalom nélkül nem fogtam volna hozzá, azonban a siker valószínűsége 100%-kal nagyobb, ha a támadást a csapatok a piros-fehér-zöld színekkel hajtánák végre, mert ezzel a harcnak megadtnék a nemzeti jelleg, mint ahogy az a tisztikar szemében nemzeti ügy, mert külellenség megtámadásáról van szó.

E kérdés felett hosszú és nehéz vita indult meg, melyben Böhm és Landler a nemzeti zászló kitűzése mellett foglaltak állást. Utóbbit kötötte nekem tett ígérete, előbbi pedig már készülődben volt Bécsbe, érezte, hogy a tanácsrendszer sokáig nem állhat fenn és felfogásánál fogva a polgársággal való együttműködésben vélte a kibontakozás lehetőségét.

Kun Bélát természetesen nem lehetett meggyőzni, ő a tisztikar nyugtalanságának alapját nem ideális okokban kereste, bár elismerte, hogy fájlalja szülővárosának, Kolozsvárnak elvesztését, mely román kezekre jutott.⁹ Egyik jellemző kérdése így szólt: Ki garantálja azt, hogy a hadsereg, ha a nemzeti színekkel győz, nem fordul a tanácskormány ellen?

Végül is azzal távozott a hadsereg-parancsnokságról, hogy ő elvben ellene van a dolognak, azonban a tanácskormányban szavazásra viszi a dolgot és ha a többség hozzájárul, ő is belenyugszik.

Én kötelességemnek tartottam e kérdés újból való felvetését, mert bármily bizonytalanok voltak a kilátások és bármely kétségbeesett lépés is volt a románok megtámadása, *nem mulaszthattam el semmit sem, ami a támadás lefolyását kedvezően befolyásolhatta volna*. Kétségtelen, hogy a tisztikar összessége és a legénység egy bizonyos része a harcokba több kedvvel vonult volna, ha az nemzeti jelvények alatt vívatik meg. Rendkívüli morális jelentősége lett volna e lépésnek a Tiszántúl és Erdély lakosságára, de a külföldre is. Elvégre is a támadás harcokkal, ez pedig vérrel jár. Ez a vér pedig magyar tisztek és magyar legénység vére, melynek hullásáért a felelősség azt terheli, aki a támadást vezeti. Hogy a legénység legnagyobb részét demagógok félrevezették, az nem sokat változtat a dolgon. A lelkiismeret ily helyzetben erősen háborog.

Az ügy további fejlődése, amint azt megbízható forrásból megtudtam, következőképpen történt:

Másnapra Böhm minden hadosztály-politikai megbízottat és egyes munkásezred-politikai megbízottakat s Pogányt magához rendelte és őket állásfoglalásra szólította fel.

A politikai megbízottak majdnem egyhangúlag a nemzeti zászló ellen szólaltak fel és kijelentették, hogy azt csak a tisztikar akarja, a legénység nem, sőt tiltakoztak az ellen, hogy őket az ellenforradalom zászlója alatt harcba vezessék.

Ily előzmények után a végső elintézés nem lehetett kétséges. A népbiztosok összejövetelén már csak Landler tartott ki a tisztikar mellett, természetesen eredmény nélkül.

Ezzel az utolsó remény is füstbe ment.

Haditerv

Az előbb mondottakból kiviláglik, hogy a románok megtámadására irányuló elhatározás kizárólag a belpolitikai helyzeten alapult. Katonai szempontok már csak az elhatározás végrehajtásánál játszottak szerepet.

A haditervet befolyásoló tényezők közül említést érdemelnek a következők:

- a/ Gyors végrehajtás, hogy a tespedés korszaka lehetőleg megrövidíthessék, ezért minden hosszadalmas csapatszállítás nélkül a csapatok a Tisza mentére irányítottak.
- b/ Az egész hadsereget a románok ellen alkalmazni, tehát sem a csehekkel, sem a szerbekkel nem törődni, mert ha ezek beavatkoznak, akkor úgyis „finita la commedia”.
- c/ Egyetlen Tiszahíd Szolnoknál, miért is a főerőkkel itt támadni, a 200 méternyi hídanyagot ott beépíteni, hol erre kedvező viszonyok mutatkoznak, vagyis Tokajnál.

A gyors végrehajtás abban nyilvánult, hogy a támadás megkezdése július 15-re volt kitűzve, azonban a Tisza áradása miatt (mely azt okozta, hogy a hadihídanyag a Tiszát nem érte át) halasztatott el július 20-ára.

- d/ Hogy a csapatok a cseh frontról való visszavonulás után felvett csoportosításból a Tiszának hozzájuk legközelebb eső szakaszára vonuljanak.

Így került a Kassa körül harcolt III. hadtest Tokaj környékére, a Duna–Tisza közé került főtartalék – mint I. hadtest – Szolnok és Cegléd környékére.

A működő hadsereg nyolc hadosztályából és három dandárából alkalmazásba került minden csapat, amely akkor harcképes volt. Ezek száma kitett 70 zászlóaljat és 300 löveget. A 70 zászlóaljban együttvéve lehetett 30 000 puská. (A Budapesten levő, úgynevezett IV. hadtest immobil csapatokból állott, melyek már hangulatuknál fogva sem voltak hadműveletekre alkalmasak.)

Nem vett részt a vállalatban a 8. hadosztály gyalogsága, mely teljesen lezüllött és harcképtelen volt, a 4. hadosztály fele, mely egyáltalán nem akart harcolni, és a 3. hadosztály egy ezrede, mely felvidéki menekültekből állott s amely csak a csehek ellen akart küzdeni.¹⁰

Nagyon hátrányosan esett latba, hogy a páncélvonatok, melyek a csehek ellen vívott harcokban nagy szerepet játszottak, most nem jöhettek alkalmazásba, nem lévén vasúti híd, melyen a Tiszán átmelessenek, továbbá hogy az utánszállítás tisztán autóoszlopokra volt bázírozva, mert a Tiszántúl vasúti anyagra nem lehetett számítani.

A hadsereg július 15-ig a következő csoportosítást vette fel:

III. hadtest (1. hadosztály, az önálló 3. és székely dandár) Tokaj környékén.
Irány: Debrecen.

Nemzetközi dandár Poroszlónál: Irány Debrecen.

I. hadtest (2., 5., 6., 7. hadosztály) zöme Szolnoknál, egy csoporttal Csongrádnál. Irány Békéscsaba–Nagyvárad.

Hadseregpartalék (3. hadosztály) az I. hadtest mögött.

A csehekkel szemben visszamaradt egy ezred (a 3. hadosztálytól), a szerbekkel szemben a harcképtelen 4. hadosztály maradványai – tűzértség nélkül.¹¹

Említést érdemel még egy intézkedés, melynek célja volt, hogy az átkelő hadsereg mögött a Tiszát megbízható csendőrség zárja le, nehogy Budapest felől agitátorok vagy terrorcsapatok jöhessenek Tiszántúlra.

E parancsot a Kassa körüli harcokban szerzett kellemetlen tapasztalatok alapján ad-

tam ki. Ugyanis a Felvidéken az előnyomuló III. hadtest mögött csakhamar megjelentek a népboldogítók, akik terrorcsapatok segítségével iparkodtak a felszabadított területek lakosságát a tanácsrendszer számára „megnyerni”. Bár mind Kassán és Eperjesen, mind Miskolcon tényleges tisztet nevezünk ki városparancsnoknak, kiknek nemcsak katonai, hanem politikai hatáskörük is volt és kiknek lelkére kötöttük, hogy a várost óvják meg a kommunista kilengésektől, csak azt tudtuk elérni, hogy vér nem folyt, de bizony egyéb, a tanácsrendszert jellemző kellemetlenségeket nem lehetett elkerülni.

Szegedről ajánlatot kapok

Közvetlen a támadás megkezdése előtt Szegedről kaptam egy levelet, melyben az ajánlatot, hogy a hadsereget vonultassam fel Szeged ellen s aztán vezessem át. Ez az ajánlat megvalósíthatatlan volt. A felvonulás Szegeddel szemben titokban nem volt végrehajtható, de feltéve, hogy valamiképpen, hamis ürügyek alatt sikerült volna is, a tisztikar azt vélte volna, hogy a szegedi kormány csapatai ellen való előkészületről van szó. A tisztikar zömét ily dologba beavatni nem lehetett. Különben is a románok elleni támadásra minden előkészület megtörtént, azt változtatni nem lehetett. Szegedre tehát szóbelileg azt üzentem, hogy én a döntést a románok irányában keresem.¹²

Még egy érdekesebb epizód. A támadás előtt megbízható jelentést kaptam, hogy a románok birtokában vannak haditervünknek s a támadás visszautasítására fel vannak készülve.

Ez sem térített el az eredeti tervtől, melynek megvalósításától vártam bizonyos fatalizmussal a döntést.

A támadás végrehajtása

A Tiszán való átkelés – programszerűen – július 20-án megtörtént.

Tokajnál, hol az összes rendelkezésre álló hídanyag igénybevételével hadihídat vertünk – nehéz és változatos harcok között a III. hadtest az átkelést végrehajtotta és déli parton, Rakamaznál hídfőállást foglalt el.

Szolnoknál – hol a Tiszának egyetlen ép hídja állott rendelkezésünkre, az I. hadtest három hadosztálya, egy lovasezred és hadseregtartalék – jutott át a keleti partra és Szajol környékén foglalt állást.

Csongrádnál az I. hadtest déli szárnya (a 2. hadosztály) kelt át és Szentest foglalta el.

Tiszafürednél a nemzetközi dandár áthajózása szintén sikerült, azonban a csapatok a keleti parton minden biztosítási rendszabályt figyelmen kívül hagyva, le-részegedtek, mire egy ellenséges ezred őket meglepte. A csapatok erre pánikszerűen az áthajózás helyére özönlöttek vissza, töredékek át is jutottak a jobb partra, legnagyobb részük azonban fogságba esett s részben a vízbe fúlt.¹³

E dandár megsemmisülése fájdalmat igazán nem okozott nekem. Eddigi működésük minden jóérzésű emberben közutálatot keltett. Áprilisban még Debrecenben garázdálkodtak, majd később Salgótarján környékét nyomorították meg folytonos harácsolásaikkal. A harcban mindenütt gyáván viselkedtek. Sorsukat megérdemelték.

A kudarc

Az első napi siker különben meglepő volt. A hadműveletek további lefolyása azonban csakhamar igazolta, hogy a hadsereg a neki szánt feladat végrehajtására – harcértékénél fogva – képtelen.

A tokaji csoport tartotta magát a legjobban – a hídverés és átkelés igen szépen történt – e csoport harcolva tért is nyert Nyíregyháza felé.

A csongrád–szentesi csoport azonban körülbelül dandárnyi erejű ellenség támadása következtében Szentest feladta és meglehetősen demoralizált állapotban Csongrádnál a Tisza jobb partjára visszatért.

A szolnoki főerő pár napig derekasan, sőt túlságosan gyorsan előretört, elfoglalta Törökszentmiklóst, Túrkevét és Mezőtúrt, északi szárnya Kisújszállásig jutott. Ez a szárny azonban a túlerős ellenséges támadás elől előbb Fegyvernekre tért ki, majd e községnél vívott hevesebb, kedvezőtlen kimenetelű harcok után kényszerült Törökszentmiklóstra visszamenni.

Egyidejűleg a déli szárny is, mely szintén erősebb támadásnak volt kitéve, Szentest feladása folytán oldalbiztosítás nélkül maradt s abba a veszélybe került, hogy a Szentesenél levő ellenség oldaltámadása a szolnoki hídtól elvágja. A katonai helyzet tehát rosszra fordult, elsősorban azért, mert a csapatok ellenálló ereje minimálisnak bizonyult. Mindenünnen jelentések futottak be, hogy a csapatok harcértéke rohamosan száll lefelé.

Ily körülmények között minden további véráldozat feleslegesnek látszott, miért is július 25-én a hadsereg-parancsnokság a visszavonulást a Tisza jobb partjára elrendelte.

Az elszenvedett veszteségekről pontos adataink nincsenek.

Súlyosabb veszteségei lehettek a székelyeknek Tokaj körül, a 6. hadosztálynak Fegyvernek mellett s végül a nemzetközi dandárnak Tiszafürednél.

Az összvesztesség halottakban és sebesültekben legfeljebb 1500 főre tehető.

Közvetlenül a visszavonulás elrendelése után beadtam lemondásomat írásban, melyben a bekövetkezett balsikerért a felelősséget magamra vállaltam és magam ellen vizsgálatot kértem.

Lemondási okiratomban a hadműveletek sikertelen lefolyását ismerttettem és a többek között a balsiker egyik okáról, a hadseregben felvirágzott nemzeti érzés elnyomásáról a következőket írtam:

„Megjegyzem, hogy a piros-fehér-zöld jelvény szabályozását magam javasoltam, mert a parancsnokok túlnyomó részének véleményét ismerve, ettől nagy lendületet és ebből kifolyólag nagy eredményeket vártam. Ismeretes, hogy a nemzeti jelvények rendszeresítése politikai okokból megghiúsult.”

(...) ¹⁴

Lemondásom nem fogadtatott el.

A visszavonulás és bukás

A visszavonulás teljes rendben, minden anyagi veszteség nélkül hajtatott végre. A románok a visszahúzódó csapatokat nagyon óvatosan követték. Pedig egy erélyes előtörés a hadsereg feltétlen katasztrófáját jelentette volna.

A visszavonulás a megindult bomlási folyamatot teljesen megérlelte. Ez a csa-

patok kinézésén nem volt annyira észrevehető, nyugodtan és rendesen meneteltek, de megnyilvánult abban, hogy semmi áron sem akartak többé harcolni.

Mindenünnen lehetett hallani, hogy a csapatokban a tényleges tisztek, mint a balsiker szándékos előidézői ellen, erős áramlat indult meg, mely szerencsére kitörsésre nem került.

Könnyen megérthető izgalommal várta a tisztikar, hogy miként fog a helyzet tovább fejlődni.

Vajon a románok támadásba mennek-e át, vagy pedig Budapesten a munkások mérsékelt szárnya Haubrich alatt és a polgárság elérkezettnek látják-e az időt, hogy a bolsevizmust megbuktassák?

Kellemetlen volt ez a bizonytalan helyzet. Félteni kellett a parancsnokság tisztjeit és azok családját, mert számítani kellett azzal, hogy a bukást véres mellékkörülmények fogják kísérni. A lehetőség körébe tartozott, hogy a beálló zűrzavart a szélsőséges elemek a szabadrablásra és fosztogatásra fogják kihasználni.

A románok léptek hamarabb akcióba.

Tokaj és Tiszadob között július 28-án kisebb erejű ellenséges osztagok a Tiszán átkeltek, melyek elől a III. hadtest csapatai ellenállás nélkül, sok helyen fegyvert és lőszert elhánnyva, géppuskákat cserbenhagyva, meghátráltak. A szökések ijesztő méreteket öltöttek. Sok csapat teljesen felbomlott, részben kijelentette, hogy többé nem harcol.

Július 30-án a románok Nagykörűnél – Szolnoktól északra – hidat vertek a Tiszán és nagyobb erőkkkel megkezdték az átkelést. Az ott álló magyar csapatok minden ellenállás nélkül visszahúzódtak. Az oda irányított csapatok az engedelmisséget megtagadták.¹⁵

A hadsereg minden jelentőségét elvesztette.

A harctéri helyzet ily kialakulása megérlelte a belső helyzetet arra, hogy az epedve várt politikai változás beálljon. Minden további hadművelati kísérletezés feleslegesnek mutatkozott, mert csak hiábavaló vérontást jelentett volna. Ezt az úgynevezett tanácskormány tudomására kellett hozni, hogy az a hadsereg teljes bomlásából szükségszerűen eredő politikai következtetést: a tanácsrendszer likvidálását levonja.

E megfontolás vezetett, midőn a hadsereg-parancsnokság távíróközpontjában egy Hughes-gépen előzetes fogalmazás nélkül egy sürgönyt diktáltam Ceglédre, hol a harctéri helyzetre több népbiztos, köztük Kun Béla is tartózkodott.

E sürgönyben megmondtam, hogy minden további hadművelet teljesen kilátástalan, politikai bonyodalmak fognak beállni és utaltam a politikai téren való változás szükségességére.

A sürgöny elküldése után Gödöllőről Ceglédre, az I. hadtestparancsnoksághoz utaztam, hol egybegyűltek: Kun Béla, Landler, Vágó (az I. hadtesttől), Pogány (a II. hadtesttől) és Bokányi (a III. hadtesttől), végül Hamburger.

Itt a katonai helyzet és a csapatok hangulatának részletesebb ismertetése mellett előadtam, hol katonai szempontból csak két elhatározás lehetséges és pedig vagy az ellentámadás a Nagykörűnél átkelőben levő románokra, vagy a visszavonulás Budapest felé. Minthogy azonban a csapatok lezüllött állapotánál fogva mindkét rendszabály végrehajtásának eredménye egy és ugyanaz, vagyis a hadseregnek előbbi esetben gyors, utóbbi esetben lassúbb, de bizonyosa tökéletes felbomlása, az a meggyőződésem, hogy a katonai helyzetnek feltétlenül belpolitikai követ-

kezményei lesznek. Ezért a harctéri helyzet már nem katonai, hanem belpolitikai problémává fejlődött, miért is a továbbiakra nézve döntsenek mások.

E katonai előadás lényege az volt, hogy a tanácsrendszer legerősebb fegyvere: a hadsereg megszűnt, tehát a rendszer bukása küszöbön áll.

A világháború alatt hasonló helyzetben csakis az ellentámadás lett volna helyénvaló, amelyre a csapatok csoportosítása július 31-én nem volt kedvezőtlen. A megbeszélés időpontjában a repülők jelentése szerint 12 román zászlóalj 3 üteggel kelt át a Tiszán, melyek ellen azonnal rendelkezésre állott 23 magyar zászlóalj 24 üteggel. Erélyes végrehajtás esetén legalább is átmeneti sikert lehetett volna elérni, ha a csapatba egy kis lelkesedést is lehetett volna önteni. Ám a tanácsrendszer a hadseregben felleobbant nemzeti érzést kiölte, a szakszervezeti fegyelem pedig már csődöt mondott akkor, amikor a munkásezredektől komoly teljesítményeket követeltünk.

A csapatok harci értéke alapján tehát a leghatározottabban az ellentámadás ellen kellett állást foglalnom.

Másodsorban jöhetett számításba a Budapest felé való visszavonulás az ottani erődtítmények mögé (Budapesten volt a mobil alkalmazásra nem való IV. hadtest) vagy a Dunántúlra való visszavonulás.

Az első lehetőség a Budapest környékén való harcokat és ennek kapcsán a főváros bombáztatását jelentette, a második a budapesti Duna-hidak felrobbantását követelte.

Oly lehetőségek, melyeket, mint a házára károsakat, minden tiszt undorral utasította volna vissza, de amelyek alkalmasak lehetnek volna, hogy a tanácsrendszer életét még egy rövid időre meghosszabítsák.

Ilyeneket tehát nem ajánlhattam. Ehelyett a hadsereg teljes harcképtelenségének ismételt hangoztatásával és a politikai változás szükségességére való utalással kellett a rendszerváltozást siettetni.

Attól is lehetett tartani, hogy az esetleg Budapestre visszaözönlő hadsereg – bukását megbosszulandó a polgárságon és a tisztikaron – a fővárosban vérfürdőt rendez. Szamuely akkor még Budapesten volt!

Őszintén megvallom, hogy ezekben a percekben különösen súlyos felelősséget éreztem. A megindult lavina pusztításait nem lehetett előre látni.

Más lett volna a helyzet, ha a tanácskormány a Tiszántúlról való visszavonulás elrendelésekor azonnal lemond és az államhatalom egy nemzeti alapon álló kormány kezeibe kerül.¹⁶

Ekkor talán diplomáciai eszközök segítségével meg lehetett volna állítani a románokat a Tisza mentén, mert a hadsereg – nemzeti alapra helyezve – a megfelelő ellenállást ki tudta volna fejteni. De a tanácsrendszer tökéletes csődjének bekövetkeztekor még az ellenséggel szemben állott és e körülmény által kitartásra bírt tisztikart is azzal az óhajjal töltötte el, hogy bármily áron is, de már legyen vége ennek a nyomorúságnak.

De térjünk vissza az eseményekre!

A katonai helyzet ismertetése után az elnöklő Kun Béla összefoglalva a súlyos katonai helyzetet, a jelenlevő népbiztosok között szavazásra bocsátotta azt a kérdést, vajon ellentámadás nélkül adják-e fel a küzdelmet, vagy pedig még ezt az utolsó kétségbeesett küzdelmet megkockáztassák-e?

E kérdésre elsőnek Pogány felelt. Azzal az indoklással, hogy kétségbeesett

helyzetben a merészebb ellenállás a jobb, az ellenállásra szavazott. Láthatóan Kun Béla terrorja alatt hasonlóan szavazott a többi is, csak Bokányi jelentette ki, hogy bár elvben egyetért, de azért a döntés előtt a teljesszámú tanácskormány véleményének kikérését tartja szükségesnek, tekintettel az ügy nagy politikai fontosságára. Ezután rövid vita következett, melynek eredményeképpen elhatározták a katonailag teljesen reménytelen ellentámadást, annak ellenőrzését Pogányra és Vágóra bízta, s egyben másnap délelőtt 9 órára Budapesten ülést hívtak össze.

Ezután visszautaztak Budapestre, én pedig Gödöllőre.

Visszautazás közben egy, köztem és az igen mérsékeltnek mutakozó Bokányi között lefolyt eszmecsere után, melyben kifejtettem, hogy az ellentámadás nem fog sikerülni, Bokányi kezdeményezésére a népbiztosok újból tanácskoztak, melynek eredménye – amint ezt Bokányitól a tanácskozás után azonnal megtudtam – az ő javaslatára az az elhatározás volt, hogy a tanácskormány másnap délelőtt lemond.

E közlés hatására nagy kő esett le szívemről.

Elmúlik tehát a gonosz álom.

Bizonyos volt ugyan, hogy az ellentámadásnak tartós sikere nem lehet s hogy a tanácsrendszer a lemondás nélkül is hamarosan össze fog omlani, de minden késedelmeskedés újabb és újabb komplikációt idézhetett elő, amelyeknek kiszámíthatatlan következményei lehettek volna.

Az önkéntes és gyors lemondás esetén azonban nem kellett félni attól, hogy a hatalom birtokosainak változását véres mellékkörülmények fogják kísérni.

Elég sok magyar vér folyt már eddig is.

Még a lemondás közzététele előtt, augusztus 1-én, a kora reggeli órákban Haubrichtól két tényleges tiszt jelent meg Gödöllőn, kik bizalmasan közölték velem, hogy a IV. hadtest a déli órákban puccsszerűen magához akarja ragadni a hatalmat akként, hogy egy riadó kapcsán a budapesti csapatok kivonulnak és nemzeti jelvények kitűzése mellett kimondják a tanácsrendszer bukását. E tervhez kérték a hadsereg támogatását. Természetesen biztosítottam őket a támogatásról, felajánlottam az akkor Miskolc körül bevonuló székely csapatoknak, mint megbízható karhatalomnak, Budapestre való szállítását, figyelmeztettem azonban, hogy biztos tudomásom szerint a népbiztosok augusztus 1-e folyamán le fognak mondani, tehát valamelyes vérengzés provokálása e célból már nem szükséges.¹⁷

A hadműveletek méltatása

Ami a románok hadműveleteit illeti, most már kétségtelennek tartom, hogy a román hadvezetőség tudta, hogy a magyar hadsereg mily erővel, mily csoportosításban és mikor hajtja végre a Tiszán való átkelést. Erre nézve akkor még csak sejtéseim voltak, a később megjelent művekből a gyanúm bizonyossággá vált.

De még abban az esetben is, ha biztosan tudtam volna, hogy az ellenség haditervünk birtokában van, elhatározásomat nem változtattam volna meg. Ezt kívánta a különleges belpolitikai helyzetből való kibontakozás szükségessége, ezt kívánta a magyar nemzet jövője, melyet a forradalmak alatt, de különösen a cseh frontról való visszavonulás után a legfeketébb felhő takart el minden magyar előtt.

A haditerv esetleges megváltoztatását illetően legfeljebb arról lehetett volna szó, hogy az egyik ponton több, másik ponton kevesebb csapat menjen át a Tiszán.

De sem több, sem különb csapatot e hadműveletre alkalmazni nem lehetett, mert nem volt s a román csapatok nagyobb harci fegyelmét jobb és több hadianyaggal kiegyensúlyozni nem lehetett, mert nem volt mivel, s végül a Tiszán át rendelkezésre álló átkelési pontok e haditervet bizonyos fokig korlátozták.

Különben is, ha a csapat erkölcsi értéke magas, akkor még rossz haditerv mellett is sikert arat, míg hitvány a legjobb haditervet is tönkreteszi.

A románok egészen biztosan felkészülve várták a támadást. Ezt bizonyította a hadműveletek lefolyása. Nagy hibát követtek el azonban a románok, hogy sem a tokaji, sem a szolnoki erők visszavonulását nem zavarták, nem használták ki a sikert, holott erőyes üldözés esetén a hadsereg még a Tiszántúl – nagy veszteségek mellett – felbomlott volna.

Az is lehetséges, hogy a sikert akkor nem ítélték meg olyan nagynak, hogy erőteljes üldözésbe mertek volna fogni. Tény, hogy Tiszántúl nagyobb számú foglyot nem ejtettek, hadianyagot nem zsákmányoltak.

Elismerést érdemel viszont a Tiszán való átkelésük, melyet bőséges hadianyag birtokában meglepően hajtottak végre s onnan igazán gyors menetben érték el Budapestet.

A szabotálás

Azok a nehéz viszonyok, melyek súlya alatt a tisztikar a tanácsrendszer alatt a hadseregben szolgált, szülték a szabotálást. Bizonyos az is, hogy a tanácsrendszer oly rendelkezéseinek végrehajtásánál, melyek nyilvánvalóan a hazával, a becsülettel és a tisztikar által ápolt más eszményekkel ellentétben állottak, az ellenállás a tisztikarnak mellőzhetetlen kötelessége volt. Így például a bajtársiasság megtagadására, a nemzeti színek lekicsinylésére, vagy az ellenforradalom leverésére irányuló rendelkezések és parancsok végrehajtását minden tisztnek, még élete árán is, meg kellett tagadni.

Más volt azonban a helyzet az ellenség előtt való szabotálás tekintetében. Például ha egy ütközetben valamely üteg szándékosan azért nem tüzelt volna az ellenségre, hogy a gyalogság támadása megakadjon, vagy pedig valamely gyalogoscsapat előnyomulás helyett azért választotta volna a hátrálást, hogy az illető hadművelet ne sikerüljön. Az ily szabotázs kétélű fegyver lett volna, mert a szándékosan előidézett katonai balsiker a szabotálás által hátrányba jutott csapatoknál veszteségeket: véráldozatokat jelentett. Minden darab elveszett föld a haza területe, a feleslegesen kiontott vér tisztbajtársak és magyar emberek vére volt. Én nem is tudok arra esetet, hogy egy tiszt kockáztatta volna szabotálás által valamelyik bajtársa életét.

Koncedálom azonban, hogy a szabotálás mértéke felől a szóban forgó időkben egyöntetű nézet nem alakult ki.

Zárszó

A tanácskormány lemondásával a hadsereg-vezérkari főnök érdemleges működése is véget ért. [Lemondásom után még a Peidl-kormány felkérésére – pár napig (Budapest megszállásáig) helyemen maradtam, de akkor már hadműveletekről nem volt szó. Már csak a szomorú korszak felszámolása volt hátra. Stromfeld ugyan megjelent Gödöllőn, tájékoztatást kért, amit megadtam neki, de a helyzet olyan volt, hogy katonai nézőszögből nem volt mit tenni.]¹⁸

A következő események már közismertek.¹⁹

Jegyzetek

1. Steinbrückön kívül voltak tisztek, akik még a Károlyi-kormány alatt beléptek a kommunista pártba, ezek közül Sárói Szabó Tibor huszárcapitány a 39. dandár parancsnoka lett.
2. Ezt megelőzte egy szóváltás Böhm és Stromfeld között. A leköszönt vezérkari főnök egy korabeli hírforrás szerint „a gödöllői királyi kastély előtt búcsúzott el a tisztikartól. Ebben a beszédben a következőket mondta:
 – Kun Béla kijelentette, hogy aki nem ért egyet a mai rendszerrel, ne szabotáljon, hanem távozzék. Én nem értek egyet a mai rendszerrel, nem értek egyet a területi integritás feláldozásával és magyarok ellen nem akarok harcolni. Én tehát távozom. Átvettem 28 züllött zászlóaljat és 16 löveget, átadok 166 zászlóaljat és 280 löveget.
 Böhm a kastély erkélyéről végighallgatta ezt a beszédet s utána így szólt a kastély egyik szobájában Stromfeldhez:
 – Ön katona, önnek nincs joga nyilatkozatot tenni: ez már nem defetizmus, hanem ellenforradalmi tény! (Dr. Szabó László: Vörös volt-e Stromfeld? Az Est 1919. október 9., 3.o.) Andorka Rezső (akkoriban még Fleischhacker százados) hasonlóan adja elő a történeteket.
 Nem lett belőle tartós harag, mert Stromfeld pár év múlva Böhmöt bécsi emigrációjában meglátogatta (néhai Péter József közlése).
3. Julier beköszöntő parancsának teljes szövege a fentiek ismeretében arra vall, hogy annak harmadik bekezdését Böhm sugalmazta, aki Stromfeldre és a vele egyidőben leköszönt hadosztályparancsnokokra (Deák-Horváth Dénes, Szakall Kálmán, Békési Béla) okkal neheztelt. Alant közöljük:
 Hadseregparancsnokság, 706/1 hdm. sz.
 Főhadiszállás, 1919. július 6-án.
 A hadsereg-vezérkari főnöki teendők átvétele alkalmából szükségesnek tartom a felfogásomat alábbiakban közölni:
 Az ország válságos helyzetben van. Külső és belső ellenség vállalva dolgozik azon, hogy az ezeréves Magyarország megsemmisüljön. Ily körülmények között csakis az erős, jól fegyverezett hadsereg biztosíthatja az ország megmaradását, a belrend fenntartását és hazánk átvezetését a boldogabb jövő felé. Az erős, fegyverezett és becsületes hadsereg fenntartása és megmaradása tehát hazánk léteéréke.
 El kell ítélnem azonban azokat a volt aktív tiszteket, akik most – midőn becsületes dolgozó férfiakra van szükség – patkány módjára hagyják el a süllyedőnek vélt hajót, vagy csendes és biztos elvonultságban várnak a jobb jövőre, amelyért azonban küzdeni nem hajlandók. A politikától távolmaradva kell becsületesen dolgoznunk mindaddig, amíg tőlünk becsületes munkát követelnek. Üdvözlöm a hadtest-, hadosztályvezérkari főnököket és önálló vezérkari szakközegeket és kérem közreműködésüket, nem számomra, hanem a fentiekben mondottak elérésére.
 Julier Ferenc s.k.
 hadsereg-vezérkari főnök.
4. Paulik Béla tart. főhadnagy az ismeretterjesztési (propaganda) ügyek előadója volt a gödöllői főhadiszálláson. Ő volt az, aki mint a kurszki osztrák-magyar vöröskeresztes misszió megbízottja, 1918 novemberében hamis nevekre szóló igazolványokat állított ki Kun Bélának és három társának, hogy a hadifogságból baj nélkül hazatérhessenek. Kerekess József közlése szerint az ötvenes évek elején még élt Ócsán és altábornagyi nyugdíjat húzott. A Kerekess-kézirat egyik kötetét kommunista szempontból bírálta el.
5. A 101. tüzérezred tisztjeinek letartóztatása és a revolveres incidens idején még Böhm volt a hadsereg főparancsnoka. Ezt követőleg a hadosztályparancsnokot (Rab Ákos alezredes) rendelkezési állományba helyezték, Münnich viszont – Landler főparancsnoksága elején – magasabb pozícióba jutott. Emlékezéseiben nehezményezi, hogy a hadsereg-parancsnokság a 101. tüzérezred tisztjeit visszahelyezte beosztásukba, de azt elhallgatja, hogy miért. A tisztek ugyanis hajlandók voltak tovább harcolni, amikor meggyőzték őket, hogy Tiszántúlon nincsenek magyar fehér gárdák. Ez román propagandatrükk volt, mint Koréh Endre följegyezte (Erdélyért. Bp. é.n. II. 113.).
6. Hönig Vilmos őrnagy, vasashadosztály-parancsnok a június 24-i budapesti ellenforradalom alatt passzív magatartást. tanúsított.
7. „Csendőralakulások” alatt határvéd vörösör- zászlóaljak értendők, a hadosztályok összetétele nem a július, hanem június közepén volt helyzet szerint, a páncélvonatok száma tizenkettő volt. Juliernek nem volt lehetősége betekinteni a gödöllői főhadiszállás aktáiba a huszas évek alatt, innen az apróbb, lényegbe nem vágó tévedések.

8. Ezt a tanácskormány aznap tartott ülésén jóvá is hagyta, mert az nem volt vitás, hogy a románok nem fognak önként kivonulni Tiszántúlról. Böhm lemondását még nem fogadták el, a másnap Clemenceau-nak küldött jegyzék eredménytelensége várható volt. Különben Kun Béla nem sürgette volna egyidejűleg Leninnél a románok elleni támadás megszervezését, hogy azok jelentős erőket vigyenek Besszarábiába. A Párizsból érkezett elutasító válasz után azonnal az oroszok támadását sürgette Galícia irányában. (Budapest–Moszkva. Szovjet–Oroszország és a Magyarországi Tanácsköztársaság kapcsolatai táviratok tükrében; Bp. 1979/193. és 196. sz. okmány.) A megelőző 189. és 192. sz. okmány is alkalmas volt rá, hogy Kun Bélában és a Forradalmi Kormányzótanács kommunista szárnyában reményeket keltsen: Csicserin orosz külügyi népbiztos július 7-én közölte Kunnal, hogy az ukrán vörös csapatok elfoglalták Proszkurovot és visszavették Zsmerinkát, 9-én pedig jelentette, hogy a vörös csapatok Volocsiszsk elfoglalásával a galíciai határra érkeztek. A július 21-re kitűzött világsztrájk napján nagy katonai parádé volt a Vérmezőn, amelyen Julier is jelen volt. Garbai Sándor beszédében bejelentette az átkelés sikeres voltát, Kun Béla pedig táviratot küldött Clemenceau-nak, közölve, hogy a románok magatartása miatt fegyverhez nyúl.
9. Kun Béla Szilágycsehn, más verzió szerint a közeli Lelén született. Gimnazista volt, amikor a Kun család Kolozsvárra költözött.
10. Mivel az irodalomból ismeretes, hogy a 16. felvidéki ezred részt vett a tiszántúli harcokban, nyilvánvaló, hogy a Magyarság szerkesztőségében terjedelmi okokból húztak a szövegből. A Pálmay-zászlóalj maradt vissza Salgótarjánnál, amely az Ipoly-vonaltól délre álló 3. gyalogezreddel együtt az átmenetileg önállósított 1. dandárparancsnokság alá tartozott.
11. A 4. hadosztály 2. és 6. ezrede Sükösd–Algyő vonalában, a 3. hadosztálynak két gyalog- és két tüzérezrede volt, a 8. és 14. munkásezredet föl kellett oszlatni.
12. A levelet Gömbös Gyula, a szegedi kormány hadügyi államtitkára 1919. július 11-én írta. (Közzétéve: A magyar Vörös Hadsereg 1919 c. dokumentumgyűjteményben Bp. 1959., 432–433.) Julier kitérő válaszát Gömbös július 24-én kapta meg. Más választ nem is adhatott, mert Gömbös elgondolása irreális volt.
13. A nemzetközi (80.) dandár négy zászlóaljából 733 ember jutott vissza Tisza jobb partjára. Ekkor Füzesabonyra rendelték, mint a III. hadtest tartalékát, helyébe az 5. salgótarjáni munkásezred került Poroszlóra. További két nemzetközi zászlóalj Dunántúlon a szerb demarkációs vonalat őrizte és nem került bevetésre a Tiszánál.
14. A kihagyott rész a lemondó levél utolsó két mondata „Továbbá” bevezetéssel. Ehelyett a jegyzetben a lemondólevél teljes szövegét közöljük:
Landler Jenő hadseregfőparancsnok elvtársnak.
Főhadiszállás, 1919. július 25-én.
A Tiszántúlon most lefolyt hadműveleteknél a következő szempontok vezettek: a felvidéki visszahódított területek kiürítése a hadsereg fegyelmét megrendítette. Ehhez járult még az a körülmény, hogy véleményem szerint a forradalmi hadsereg hosszabb tartalmú tétlenséget nem bír el, hanem zuhlásnak indul. A fegyelem és a közszellem további megrendítését előidézte még a parancsnoki kar és a katonák között észlelt propaganda a piros-fehér-zöld jelvények követelésében és azon aggály, hogy a Tiszántúlon „fehér gárda” nevet viselő magyar csapatokkal szemben állunk. Ily körülmények között szükségesnek tartottam, hogy a fenti akadályok leküzdése mellett az offenzívát megindítsuk, mert ezzel véltem a hadsereg fegyelmét és harckészségét leginkább megszilárdítani. A hadműveletet szükségesnek tartottam, már azért is, hogy az antant által nekünk garantált Tiszántúlt birtokba vegyük és ezáltal Magyarországnak új területet szerezzünk. *Megjegyzem, hogy a piros-fehér-zöld jelvény szabályozását magam javasoltam, mert a parancsnokok túlnyomó véleményét ismerve, ettől nagy lendületet és ebből kifolyólag nagy eredményeket vártam. Ismeretes, hogy a nemzeti jelvények rendszeresítése politikai okokból meghiúsult.* Sikertől azonban azt a hitet, hogy velünk szemben fehér gárda áll, a parancsnoki karban és a légénységben eloszlatni, részben írásbeli tájékoztatással, részben tájékoztató megbeszélések által, melyeket az I. hadtest összes parancsnokaival és azonkívül sok magasabb parancsnokkal folytattam.
A Tiszaátelést megelőző időben látszólag sikerült a parancsnokokat annyira megnyugtatni és a csapatok fegyelmét olyan magas fokra emelni, hogy a hadművelet kedvező eredményre nyújtott kilátást. A hadsereg anyagi ellátása, valamint az áthajózás és átkelés merész hadműveletének előkészítésére kiadott rendeletek és intézkedések helyesnek bizonyultak. Sikertől az előre megállapított határidőre a hadsereg mindenütt csekély veszteséggel a Tisza keleti partjára áthozni. Nem következett be, hogy az ellenség csapatainkat a legveszélyesebb pillanatban, vagyis az átkelés közben megtámadta volna. A hadművelet ezen legnehezebb része, valamint a Tiszántúl a további támadásra való csoportosítás felvétele tervszerűen sikerült. Ebben a tekintetben tehát lelkiismeretem nyugodt.

Mint saját hibámat be kell azonban ismernem, hogy a csapat belső értékét nem jól ítélt meg. Ez a csapat az marad, ami volt: egy fegyelmetlen, könnyen lelkesíthető, de annál gyorsabban lelohadó társaság. Amint a hadműveletek bebizonyították, a Szentestnél átkelt 2. hadosztály megelégedett azzal, hogy Szentest elfoglalja és ott egyéni szükségleteit kielégítse. További előnyomulásra azonban már nem volt kapható. Ennek az előnyomulásnak feladata lett volna a szolnoki fősoport déli szárnyát biztosítani és ezáltal tehermentesíteni. A 80. dandár, melynek feladata volt Tiszafürednél átkelni és Debrecen felé az előnyomulást megkezdeni, azzal elégedett meg, hogy Tiszafüredet birtokba vegye és ott lerészegedjék olyanannyira, hogy a legcsekélyebb ellenséges nyomás a csapatokat pánikszerű visszavonulásra kényszerítette. A csapatok fegyvert, felszerelést. sőt ruhájukat is eldobva, a Tisza nyugati partjára menekültek.

Az I. hadtest, mely Szolnoknál az átkelést mintaszerűen végrehajtotta és éppen úgy elő is nyomult és harcolt, amíg egyenértékű erdélyi román csapatokkal szemben állott, a szolgálatot felmondta, amikor egyenlő erőű, de fegyelmetlen katonák kerültek vele szembe. (Július július 25-én este még nem észlelte, hogy a 6. hadosztályt három regáti hadosztály támadása érte, tehát túlerő.) A csapatok, dacára túlerős tűzérségünknek, visszavonultak. Egyedül a III. hadtest volt képes helyét megállni, de itt is bebizonyult, hogy a csapatok többségében kellő lendület nincsen. Ily körülmények között hibásnak kell éreznem magamat abban, hogy a csapatok belső értékét hibásan ítélt meg és oly hadműveletet javasoltam, mely balsikerrel végződött. Ebből kifolyólag nem tartom magamat alkalmasnak, hogy továbbra is, mint a hadsereg vezérkari főnöke működjek. Ezért kérem ellenem egy katonai szakértőkből álló bizottság által végrehajtandó vizsgálat megindítását és egyben állásom alól való felmentésemet.

Julier s.k.

(Breit J. altb.: A vörös háború, 279–280.1. A Gratz Gusztáv szerkesztésében megjelent A bolsevizmus Magyarországon c. gyűjteményes munkában. Julier csak a kiemelt sorokat idézi.)

15. Nagykörűt a 19. vörös gyalogezred védte. Miután az átkelt román túlerő felsodorta, Julier a két legjobb alakulatot rendelte az ellenséges hídfő felszámolására: a 2. (székely) dandárt és a 6. hadosztályt, azaz 18 zászlóaljat és három tűzérezredet. Ezeknek a katonái jelentették ki Garbai Sándor, illetve Kun Béla előtt, hogy már nem hajlandók harcolni. És ezek után Kun Béla az értelmesebb budapesti visszavonulás helyett a ceglédi tanácskozáson a szolnoki ellentámadást vitte keresztül.
16. Kun Béla ekkor is Moszkvától várta a segítséget. Július 28-án felpanaszolja Leninnek az orosz-magyar katonai együttműködés csődjét, mert a románok Romániából elvont csapatokkal verték meg a magyarokat. Komoly támadást követel Besszarabiá ellen azzal, hogy ha ez elmarad, elhárítja magáról a felelősséget. Csicserin válaszul a proletárdiktatúra védelmére biztatta a magyar tanácskormányt, július 31-én Lenin már konkrét, de nem azonnali segítséget ígért, de azt is közölte, hogy Ukrajnában képtelenek Gyenyikinnel szemben ellenállni és így Besszarabiát nem bírták ellensúlyozni. Másik táviratában felszólítja Kun Bélát, hogy „igyekezzenek minél tovább tartani magukat”. (Budapest–Moszkva id. okmánygyűjtemény, 211–213. és 216. okmány.)
17. Arról az ülésről, amelyen a Forradalmi Kormányzótanács leköszönését elhatározta, Ágoston népbiztos készített feljegyzést. (Kende–Sipos: Visszaemlékezések 1919-ről, 297–299.1.) A jelen nem volt Landler, Vágó és Pogány a fronton bíztatták a katonákat az ellenállásra. A nehezen olvasható kézírásból: „Haubrich: Az I. vörös ezred ma Pest felé indult s ezt követi a ...ik hadosztály szintén” a szerkesztők a hadosztály számát önkényesen „ötödik”-nek fejtették meg. Ez a 6. hadosztály volt! Mielőtt Kun Béla felszállt volna a Bécsbe induló különvonatra, még megtáviratozta Leninnek, hogy Budapesten jobboldali szocialista kormány alakult. „Ezt a fordulatot részint hadseregünk bomlása, részint magának a munkásságnak diktatúraellenes magatartása okozta.” (Fent idézett okmánygyűjtemény, 218. sz. okmány.)
18. Szögletes zárójelek közé iktatott betoldás: részlet Juliernek 1943. február 26-án kelt, F. L.-hoz intézett leveléből. – Egyébként az utolsó, Julier által aláírt akta 1919. augusztus 4-én kelt. (A hadseregparancsnokság és IV. hadtestparancsnokság fuzionálásáról, Hadtörténelmi Intézet Levéltára 62/273.)
19. A tanácskormány lemondását követő augusztusi politikai interregnum teljes történetére vonatkozólag lásd: Fogarassy L.: A Magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása (Bp., 1988, Akadémiai Kiadó 28–73.) Ebben olyan eseményekről van szó, amelyek Julier Ferenc emlékezéseinek megjelenése idején (1927 és 1935) a nagyközönség előtt részben ismeretesek voltak, de az évtizedek múltán feledésbe merültek, részben pedig csak a témakörben elvégzett újabb kutatás eredménye gyanánt juthattak a nyilvánosság tudomására. E kutatómunka konklúziója: ha a magyar tanácskormány nem indított volna hadjáratot Tiszántúl (és nagyobb távlatban Erdély) visszafoglalására, hanem hadseregét kizárólag az elégedetlen lakosság fékentartására használja föl, 1919. augusztus utolsó harmadában mindenképpen megbukott volna. Az antant végrehajtotta volna koncentrikus támadási tervét!

A Magyar Hadtudomány Társaság második országos hadtudományi konferenciájára készül

A Magyar Hadtudományi Társaság éves tervének megfelelően 1993. november 17–19-én tartja országos konferenciáját a balatonkenesei honvédtudulóban, amelyre a társaság minden tagját, de a hazai közélet minden olyan képviselőjét is meghívja, akik figyelemmel kísérik a hazánk védelmével kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket. Külföldi szakembereket is vár a rendezőség. A konferencia fővédnöke a Magyar Köztársaság elnöke, védnökei pedig azok a szakminiszterek lesznek, akik munkakörük révén bizonyos értelemben kapcsolatot tartanak a társaság szakosztályaival.

Az 1991-es országos tanácskozás fő témái a hadtudomány értelmezése, a hadtudomány művelésének a honvédelem gyakorlatát segítő szerepe és a Magyar Hadtudományi Társaság abból következő sajátosságai voltak. Azóta a társaságnak nemcsak honvédelmi, hanem biztonságpolitikai, védelemgazdasági, határőr-, belügyi és nemzetbiztonsági szakosztálya is szerveződött. A két évvel ezelőtti megfogalmazódott nézeteket véleményünk szerint a gyakorlat igazolta és abból következően azokra továbbra is, konkrétan pedig a második konferencián is támaszkodhatunk.

A háromnaposra tervezett tanácskozás célja azoknak az elméleti megfontolásoknak a hangoztatása, artikulálása, melyeket a Magyar Hadtudományi Társaság a honvédelem érdekében fontosnak tart és amelyek vonatkozásában ajánlásokkal élt, illetve élni kíván a jövőben is. Ennek megfelelően az első napon a konferencia résztvevői olyan bevezető előadásokat hallgatnak meg, amelyek hazánk biztonságpolitikájának, honvédelmi politikájának, belső rendje védelmének és állampolgárai magatartásának alapkérdéseit vázolják fel. Ezen témák előadóiul a magyar politikai élet vezető személyiségeit kértük fel. A terv szerint lesz egy amerikai előadás is, amelyet a nyugaton nagy sikert elért Hadsereg és társadalom című könyv szerzője mond majd el.

A bevezető előadások után — a második napon — négy szekcióban folytatódik a munka, ahol a konferencia céljával összefüggő vitaindító előadások elhangzása után hozzászólásokra és vitára kerül sor.

A konferencia szekcióiban tervezett vita keretében számot kívánunk adni az 1991 őszi megtartott első országos konferenciánk óta eltelt két év során végzett munkánkról. Érzékeltetni szeretnénk a társaság szakosztályai és a székesfehérvári tagozat keretében folytatott kutatásokat, számot adva az azokat bemutató szakkonferenciákról, a társaság tagjainak a honvédelmi vonatkozású problémák országos megoldásához való hozzájárulásáról, a tudomány belső fejlődése érdekében kifejtett tevékenységről, a társaság tervében szereplő hadtudományi lexikon készítésének folyamatáról és a társaságunk negyedévenként megjelenő, Hadtudomány című folyóiratáról.

A gördülékeny lefolyás érdekében a konferencia szervezőbizottsága már előzetesen megkér mindenkit, aki a szekcióülésen szólni kíván, hogy azt mielőbb jelezze. A szekciókban elhangzottakról összegezés készül, amit a szekcióelnökök a harmadik napon plenáris ülésen fognak ismertetni. A konferencia záróülése feltehetően a tanácskozás során szerzett tapasztalatokra és a társaság jövőbeli feladataira fog koncentrálni.

A konferencia egyéb kérdéseiről: a jelentkezés módjáról, a részvétel költségeiről, a szállásról és a három nap részletes programjáról a jelentkezők a meghívóban részletes tájékoztatást fognak kapni.

A társaság elnöksége és a konferencia rendezőbizottsága várja az MHTT tagjai és a tudomány iránt érdeklődők jelentkezését, számít a résztvevők aktív közreműködésére.

A tervek szerint a konferencia teljes anyaga — az előadások, a korreferátumok és a hozzászólások — nyomtatásban is megjelenik.

A szerk.

Tájékoztató a pályázatokról

Az MHTT elnöksége az 1993. február 25-i küldöttgyűlés döntése alapján 1993-ban öt szakosztály részére tette lehetővé szakosztályi pályázat kiírását, május 31-i határidővel.

A kiírt határidőre beérkezett: a belügyi szakosztályhoz 12, a határrendészeti szakosztályhoz 12, a vegyvédelmi szakosztályhoz 8, az elektroinformatikai szakosztályhoz 3 és a haditechnikai szakosztályhoz 7 pályázat, összesen tehát 42 pályázat.

A pályázatok elbírálásának és zsűrizésének határideje augusztus 15. volt.

A határrendészeti szakosztály pályázatát a társaság a Határőrség országos parancsnokága tudományos bizottságával együtt hirdette meg.

A díjakat — a bírálók és a kijelölt zsűri javaslata alapján — az MHTT elnöke az 1993. június 23-i, Szent László napi ünnepségen ünnepélyes keretek között a Határőrség országos parancsnokságán adta át.

I. díjat nyert:

dr. Fórizs Sándor hőr. alez.:

Grenzpoliczei jeligéjű pályaművével
(30 000 Ft);

II. díjat nyert:

Lindák Mihály hőr. őrgy.:

Média jeligéjű pályaművével;

Sallai János hőr. szds.:

Dőridomb jeligéjű pályaművével
(20 000 — 20 000 Ft);

III. díjat nyert:

dr. Bacsa Gábor ny. hőr. alez.:

Dráva jeligéjű pályaművével;

Sallai János hőr. szds.:

Távoktatás jeligéjű pályaművével,
(15 000 — 15 000 Ft).

A Határőrség országos parancsnokságának különdíját megosztva kapták

dr. Berka István hőr. alez. és

dr. Pálvölgyi László hőr. alez.

társszerzők

Vitéz hadnagy jeligéjű pályaművükért
(5000 — 5000 Ft).

A Határőrség parancsnokság tudományos bizottságának különdíját kapta

Ritecz György hőr. fhdgy.:

PR jeligéjű pályaművéért

(10 000 Ft).

A további négy szakosztálynál a tanulmányok bírálata megtörtént, a megválasztott zsűrik — a bírálatok alapján — a pályaműveket értékelték és felállították a sorrendiséget és döntöttek a díjak odaítéléséről.

Eszerint

a *vegyvédelmi szakosztály*

1 db. I. díjat; 2 db. II. díjat; 1 db. III. díjat ad ki;

a *elektroinformatikai szakosztály*

1 db. I. díjat;

a *belügyi szakosztály*

1 db. I. díjat; 2 db. II. díjat; 2 db. III. díjat, ezenfelül 2—2 pályaművet az ORFK, illetve a TOP külön jutalmaz;

a *haditechnikai szakosztály*

1 db. I. díjat; 2 db. II. díjat ad ki.

A szerzők neveinek nyilvánosságra hozatala, valamint a díjak ünnepélyes átadása a szakosztályelnökségek által meghatározott időpontban és helyen fog megtörténni szeptember vagy október hónapban.

A MHTT elnöksége 1993-ban engedélyezte a székesfehérvári szárazföldi tagozatnak is pótlólagosan pályázat kiírását, amelynek beadási határideje augusztus 31. A lapzártáig erre a pályázatra 6 pályamű érkezett be.

Az 1993. február 25-i küldöttértekezlet döntése alapján az MHTT elnöksége az 1993. évre központi pályázatot is kiírt, amelynek témája és feltételei megjelentek a Hadtudomány című folyóirat 1993/2. számában (125. old.). A beküldési határidő 1993. október 15.

Az MHTT titkársága

Tájékoztató

Az MHTT elnöksége és szakosztályai által tartandó rendezvényekről

Az MHTT-nek az 1993-as év második felében folyó tevékenységét alapvetően a II. országos hadtudományi konferenciára történő felkészülés és annak eredményes megtartása határozza meg.

A konferencia témája: *Hadtudomány a honvédelemért* (Biztonság—védelem—emberi magatartás). A november 17—19-én Balatonkenesén megtartandó konferencia előzetes programtervezetét az 1993. évi tagsági díját befizető tagjainknak szermélyre szólóan megküldtük tájékoztatás céljából. A konferencia végleges programját, melyet az 1993. szeptember 8-án megtartott elnökségi ülés rögzített, a konferenciára jelentkezettek részére október 15-ig juttatjuk el, a meghívókkal és a részvételi jegyekkel. A konferencián elhangzó előadásokat, a vitaindító referátumokat és hozzászólásokat — a HVK tudományos munkaszervezési osztálya támogatásával — nyomtatásban is megjelentetjük.

A II. országos hadtudományi konferencián kívül az MHTT elnöksége — más szervezetekkel együttműködésben — az alábbi fontosabb konferenciák, vitafórumok szervezésében vesz részt.

— 1993. szeptember 15-én 9 órai kezdettel az MHTT egynapos konferenciát tart a HM IV. épületében (Schweidel u. 2—4.) *A magyar légvédelem és katonai repülés aktuális elméleti-tudományos kérdései* címmel. A témához több előadás kapcsolódik, amelyeket vita követ.

— 1993. szeptember 17-én az MHTT belügyi szakosztálya plenáris ülést tart Pécelen — *A szervezett bűnözés aktuális kérdései* címmel —, amelyen felméri a szakosztály eddigi tevékenységét, értékeli az 1993. évi pályázat eredményét és kiosztják a díjakat.

— 1993. szeptember 30-án HM-szintű tudományos konferencia megtartására kerül sor a HVK rendezésében, amelynek témája *Az MH-ban folyó tudományos munka időszerű kérdései*. Ezen a konferencián a társaság elnöke korreferátum keretében számol be az MHTT-ben folyó tudományos munkáról *A Magyar Hadtudományi Társaság helye és szerepe az MH előtt álló feladatok megoldásának tudományos megalapozásában* címmel.

— 1993. október 5-én 9 órai kezdettel a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a HM oktatási és tudományos főosztály, a HVK tudományos munkaszervezési osztálya és az MHTT közös szervezésében a Hadtörténeti Intézetben konferenciát tartanak *Fejezetek a tisztképzés négy évtizedes történetéből (1945 után)* címmel. Több előadás hangzik el a témában, amelyeket vita követ.

A SZAKOSZTÁLYOK RENDEZVÉNYEIBŐL

— A Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a MHTT hadtörténelmi szakosztálya

1993. szeptember 27—október 2. között (1 nap) konferencia *A tizenöt éves háború* témából;

1993. november 22—27. között (valamelyik nap) konferencia *125 éves a Magyar Honvédség* témából;

1993. december 20—23. között (valamelyik nap) konferencia *Az I. Magyar Hadserég harcai Galiciában, 1944* témából, kiállítással, egybekötve.

— Elektroinformatikai szakosztály

1993. november 27-én 9 órai kezdettel előadás a ZMKA-n *A rádióelektronikai felderítés és technikai fejlesztés lehetőségei* témából.

— Biztonságpolitikai szakosztály

1993. szeptember 30-án előadás *Az európai integráció biztonsági dimenziói* témából;

1993. november 10-én vitafórum *A Magyar Köztársasággal szomszédos államok katonapolitikája és annak hatása hazánk katonai biztonságára* témából.

Mindkét rendezvény 16 órakor kezdődik a ZMKA-n az A/040 teremben.

— Katonai nevelési, kiképzési, felkészítési szakosztály

1993. október első felében előadás, vita *Az általános és katonai vezetőképzés célja, tartalma, szinterei és lehetőségei* címmel a szárazföldi és kiképzési főszemléltősen.

— Műszaki szakosztály

1993. november második felében konferencia a műszaki zárás témaköréből. A műszaki zárás szakutatiszt-tervezet megvitatása a szárazföldi csapatok törzsével Székesfehérvárott.

— Védelemgazdasági szakosztály

1993. november második felében előadás, vitafórum *A magyar hadiipar helyzete és feladatai a MH haditechnikai fejlesztésének tükrében* címmel a ZMKA-n.

— Határrendészeti szakosztály

1993. szeptember utolsó hetében előadás, vitafórum *A számítógépes hálózati rendszer alkalmazásának lehetőségei a tudományos információk szolgáltatásában* témából a ZMKA-n.

— Társadalomtudományi és biztonságpolitikai szakosztály

1993. november utolsó hetében konferencia *A európai folyamatok biztonságpolitikai következményei a Magyar Köztársaság számára* témából a ZMKA-n.

— Haditechnikai szakosztály
(haditechnikai klub)

1993. szeptember második felében vitafórum *Rendszerjavaslat a harcjárművek fejlesztésére* témából;

1993. október második felében vitafórum *A haditechnikai logisztika* témából;

1993. november első felében vitafórum *A Havaría rendszer* témából.

Mindhárom rendezvény a MHMH intarziás termében 17.00-kor kezdődik.

A témák változhatnak.

— Vegyivédelmi szakosztály

1993. szeptember második felében előadás, vita *A vegyivédelmi szakosztály nemzetközi tevékenysége* címmel.

1993. december 1—10. (valamelyik nap) előadás *A környezeti szennyeződés katonai aspektusai* témából.

— Székesfehérvári tagozat

1993. szeptember 20—30. (valamelyik nap) előadás *A határaink mentén kialakult (kialakulható) konfliktushelyzetek megoldásának lehetséges útjai. A szárazföldi csapatok feladatai a konfliktushelyzet megoldásában* címmel;

1993. október 20—30. (valamelyik nap) előadás *A nemzetközi katonai együttműködés a biztonságpolitika jegyében* címmel;

1993. november 20—30. (valamelyik nap) vitafórum *A tábori hadsereg első védelmi hadművelete vezetésének és az együttműködés megvalósításának kérdései* témában. A tagozati pályamunkák nyilvános vitája.

Mindhárom rendezvényt a SZCSP-n, Székesfehérvárott tartják meg.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub tervéből

1993. szeptember 30-án vezetőségválasztó taggyűlés;

1993. október 21-én előadás *A magyar légierő szervezéselméleti vizsgálata* témából;

1993. november 25-én előadás *A Magyar Honvédség alkalmazásának lehetőségei a Magyar Köztársaság katonai védelmében* témából;

1993. december 16-án: *beszélgetés a hadművészet, a logisztika, valamint a haditechnika módszertani különbözőségeiről.*

Minden rendezvény 16 óra 30 perckor kezdődik a MHMH intarziás termében.

A tervezett rendezvényekről pontos információt (időpont, hely stb.) a szakosztálytitkároktól lehet beszerezni az előző Társasági tájékoztatóban megadott telefonszámon, illetve az MHTT titkárságán.

Végül felhívjuk a társaság tagjainak, illetve a folyóirat olvasóinak figyelmét, hogy 1994 februárjában kiemelt jelentőségű esemény lesz az MHTT életében a tisztújító közgyűlés. Ezen fontos esemény előfeltételeként feltétlenül szükséges, hogy azon szakosztályok, amelyek már 3 éve működnek, 1993 november végén—december elején tartsák meg tisztújító közgyűléseit. Ennek előkészítése és eredményes levezetése érdekében javasoljuk e szakosztályok elnökségének, hogy szeptember folyamán tartsanak elnökségi ülést, amelyen válasszák meg a jelölőbizottságot, hogy tagjainak legyen idejük tájékozódni a tagság elképzeléseiről, és megalapozott ajánlásokat tudjanak tenni az új tisztségviselőkre.

A fentiekben közöltek miatt az 1993. év harmadik harmadára névre szóló társasági tájékoztatót tagjainknak nem küldünk.

Az MHTT titkársága

Kandidátusi értekezések védeése és a fokozatok odaítélése

1993 első félévében több jelölt sikeresen megvédte disszertációját, s részükre a Hadtudományi szakbizottság a hadtudomány kandidátusa fokozatot odaítélte.

A hadtudomány új kandidátusai és az értekezések témái:

— Dr. Nagy György határőr alezredes: Magyarország határforgalmat ellenőrző szervezetének, a szervezet feladatrendszerének, alkalmazott módszereinek változása 1945—1991 között.

— Dr. Nagy Tibor alezredes: A szárazföldi csapatok gyakorlatai, mint a hadtudományi kutatás alapvetően fontos területe.

— Dr. Molnár László, a Mechanikai Művek főigazgatója: Implóziós robbanás (igen nagy detonációs nyomás és energiasűrűség előállítása, a haditechnikai célú robbanószközök hatékonyságának növelésére).

— Dr. Oroszi Antal nyugállományú alezredes: A magyar királyi honvédség szellemi és erkölcsi felkészítésének szervezeti formái és főbb sajátosságai (1920—1945).

— Sztvórecz András ezredes: A szárazföldi haderőnem elektronikai harc szakcsapatainak technikai és szervezeti korszerűsítése.

A disszertációját eredményesen megvédte, a kandidátusi fokozat odaítélése folyamatban van:

— Dr. Berek Lajos alezredes: A szárazföldi összefegyvernemi csapatok harcászatiának fejlődése 1945—1990 között.

— Fabinyi József nyugállományú tartalékos ezredes: A magyar tűzérség nevezetesebb korszakai és egyéniségei.

Elbírálásra benyújtott disszertációk:

a hadtudomány doktora fokozatra:

— Dr. Szabó János alezredes, a szociológia tudomány kandidátusa: A katonatársadalom főbb fejlődéstendenciái a '90-es évek küszöbén.

a hadtudomány kandidátusa fokozatra:

— Dr. Csendes László és dr. Gellért Tibor nyugállományú alezredesek: Kronológia a honvédség történetéből 1945—1960.

— Lukovics József: A rejtjelzési algoritmusokkal szemben támasztott biztonsági követelmények.

— Újgy András százados: Az európai semlegesség fejlődéstörténete és perspektívái, különös tekintettel a biztonságpolitikai vonatkozásokra.

Folyóiratunk szerkesztősége a megvédett disszertációk közérdeklődésre számotartó részeiből összeállított — főleg az új tudományos eredményeket bemutató — írásoknak (cikkeknek) szívesen ad helyet. Ugyancsak publikációs lehetőséget biztosít a doktori, a kandidátusi értekezésüket készítőknél kutatási eredményeik folyamatos közléséhez.

Néhány gondolat a védelem fejlesztéséről

A Truppenpraxis (német katonai elméleti folyóirat) 1993. évi 2. számában a fenti címmel figyelemreméltó cikk jelent meg a védelem aktuális kérdéseiről. A szerző — R. Glorius szakíró — a NATO új hadászati elgondolását alapul véve az „előretolt védelem” helyett új védelmi koncepció kialakítását javasolja. Cikkének alcíme — „Megállítani!... mit jelent az?” — mutatja, hogy a védelem fő célja elérésének újszerű módjait keresi. Az alábbiakban — helyenként továbbgondolva a szerző állításait — a cikk lényegét ismertetjük.

A honvédség felkészítésében és kiképzésében napirenden van a védelmi harc, hadművelet megvalósításával kapcsolatos kérdések részletes kimunkálása. Ezzel a témával foglalkozott az SZCSP által a közelmúltban rendezett tudományos konferencia is, amelyről folyóiratunk jelen száma részletesen beszámol.

A védelem problematikája azonban nem sajátosan magyar jelenség. A védelmi doktrínák előtérbe kerülése a NATO-ban éppúgy felvetette a védelemről vallott korábbi nézetek átértékelését, mint az átalakulóban levő kelet-közép-európai országokban vagy éppen a semleges Ausztriában.

Emellett a védelem problematikája nem sajátosan magyar, tulajdonképpen nem is újkori. Lényege főként hadászati és hadműveleti szinten az, hogy a védelem fő célját — a támadás megállítását, a támadó erejének megtörését s ezáltal a saját terület megtartását — milyen módon lehet a leghatékonyabban elérni: előre kiépített, állásvédelemre alapozott állóvédelemmel, vagy a védő csapatok manőverezőképességére alapozott mozgékony védelemmel, esetleg a kettő olyan kombinációjával, amely magában foglalja a támadó késleltetésére irányuló rugalmas ellenállást, egyes terepszakaszok, objektumok szilárd (álló-) védelmét is, de a védelem célját tulajdonképpen támadólagos tevékenységekkel — a védelem főerőivel végrehajtott gyors és határozott ellenlékésekkkel, ellencsapásokkal — éri el.

Ezek az alapkérdések! Ha a választ megadtuk, akkor az — mint a védelem katonai koncepciója — nemcsak a védelem „működését”, a megvalósítása során követendő eljárásokat, harcmódokat határozza meg, hanem keretet ad a védelmi doktrína megvalósításához szükséges haderő nagyságrendjének, struktúrájának, felszereltségének, felkészítésének és kiképzésének, valamint vezetési és ellátási rendszerének eldöntéséhez is.

A védelemre vonatkozó korábbi nézetek átértékelésével foglalkozó irodalom áttekintése alapján úgy tűnik, hogy az állóvédelmet nem tartják célravezetőnek sem a NATO-hoz tartozó, sem a többi európai ország hadseregében. Ennek oka az a történelmi, hadtörténelmi tapasztalat, hogy a korszerűen felszerelt támadó erőkkkel még a huzamosabb idő alatt kiépített, jól előkészített állóvédelmet is rendszerint sikerül áttörni, ha manapság valaki ilyen védelem létrehozására egyáltalán elszánná magát. Ugyanakkor az állásvédelemben a védelem erői szétforgácsolódnak, nehezen koncentrálhatók, s így a védelem áttörése esetén — bármennyire is az a védő jelszava, hogy „nincs hátra, csak előre van!” — a jelentős területfeladás alig elkerülhető.

A mozgékony védelmet előtérbe helyező koncepciók viszont a hadtudománynak azt a törvényszerűségét nem tudják megkerülni, hogy a védelem céljának elérése — minden más fontos tényező mellett

is — nagymértékben függ a tér birtoklásától, a tér birtoklása pedig a tér fontos pontjainak (terepszakasz, objektum, uralkodó magaslat stb.) megtartásától. Ebből következik, hogy az újonnan kialakuló védelmi koncepciók az álló- és a mozgékony védelem elemeit, előnyös vonásait igyekeznek egyesíteni, s így a legtöbb esetben a *kombinált védelem* koncepciójáról van szó.

A kombinált védelem azonban — éppen azért, mert a mozgékony védelem elemeit is magában foglalja — területfeladással is jár. De mit tegyen egy olyan kis ország, mint hazánk, amelyik nem — időlegesen sem — adhat fel területet? (Ez a honvédelmi alapelvek vitájának időszakában politikai követelményként is megfogalmazódott.) Nyilvánvaló, hogy nem helyezkedhet ismét, illetve nem térhet vissza az állóvédelem koncepciójához, ezért arra kell törekednie, hogy kiküszöbölje a kombinált védelem alkalmazásával együtt járó területfeladás kényszerét. Erre az a megoldás kínálkozik, hogy a védő — az időben foganatosított felderítési rendszabályok „korai előrejelzése” alapján — *a lehető legrövidebb idő alatt megindítsa és végrehajtsa az ellenlökéseket*, s már a határhoz lehető legközelebbi terepszakaszon csapást mérjen a betört ellenségre. Ehhez az szükséges, hogy *maximálisan növekedjen az erre a feladatra kijelölt csapatok reagálóképessége* (azonnali készenlét, mozgékonyaság, egyes csapatrészek légi szállítása, légi támogatás, előkészített tervek stb.).

Új hadműveleti követelmények

A Néhány gondolat a védelem fejlesztéséről című cikk szerzője is abból indul ki, hogy az *előretolt védelemre* vonatkozó elgondolás idejétmúlt megoldás lenne.

A korábbi — mondhatni merev — védelmi rendszert, amelynek a NATO is nagy jelentőséget tulajdonított, ma már létszámát tekintve kisebb, de mozgékony és gyors reagálásra képes alakulatokkal kell helyettesíteni.

Az a képesség, hogy valamely agresszióra a védő kellőképpen reagálhasson, megfelelő terveket és előkészített rendszabályokat igényel annak érdekében, hogy jól kiképzett magasabbegységek álljanak rendelkezésre, amelyeket adott esetben fegyvernemi egységekből és szakalakulatokból állítanak össze, szükség esetén pedig megerősíthetnek, illetve feltölthetnek.

Annak érdekében, hogy az ellenséges erők előnyomulását területünkön megakadályozzuk, *a védelmi tevékenységet a határhoz lehető legközelebb meg kell kezdeni*, majd a harcot — a térség feltételünül szükséges mélységének hadműveleti kihasználásával — *rendkívül mozgékonyan kell megvívni*.

A hadműveleti cél határozza meg, hogy az agresszor tervezett megsemmisítése végett mely területet kell tartani, ahol kellő mozgékonyaságú olyan harctevékenységre kerülhet sor, amely végül is ellenlökés révén döntést eredményez. *Ezért meglehetősen kivételes eset lehet, hogy valamely területet meghatározott módon előre előkészítsünk.*

A siker előfeltétele, hogy a csapatok képesek legyenek a *kezdeményezést mielőbb magukhoz ragadni*, hogy majd ezután erők összevonásával végül megsemmisítő csapást mérhessenek, megteremtve a döntő ellenlökésre, ellencsapásra előkészített erők előrevonásának lehetőségeit.

A térre és időre történő tervezés, a terjedelmes mozgások koordinálása és irányítása a *hadműveleti vezetéssel szemben rendkívül nagy követelményeket* támaszt. A hadműveleti vezetésnek ezért a rendelkezésre álló erőket a feladat egészét figyelembe véve kell csoportosítani és a változó követelményeknek megfelelően rugalmasan alkalmaznia, továbbá ütőképes tartalékokat képezve kell a kedvező döntést kierőszakolnia.

A hosszabb előrejelzési intervallum ellenére *továbbra is megmarad az időtényező jelentősége*. Tekintettel arra, hogy a mozgósítás szükségességét kizárni nem lehet, a harcészültség fokozása érdekében idejekorán megfelelő döntésekre, valamint intézkedésekre van szükség.

Az erők és a tér megváltozott viszonya következtében a helyzet váratlan helyeken előre kiszámíthatatlan módon alakulhat, így az eredményes tevékenység megtervezésére, az előkészületekre és a végrehajtásra felhasználható idő meglehetősen szűkössé válik, lerövidül. A jövőben a kiképzésnél és a gyakorlatoknál ezt elsőrendűen figyelembe kell venni.

Az ellenséggel szemben viszonylag kiegyensúlyozott erőviszonyok közepette, a létszámát tekintve csekélyebb erőket csakis úgy lehet eredményesen vezetni, ha sikerül az átcsoportosításokat nagyobb távolságra is rendkívül gyorsan megoldani. Ennek — a rugalmasság

mellett — elengedhetetlen feltétele, hogy meglegyen a kellő mozgékonyság, valamint a végrehajtás képessége és készsége.

A megfelelő ellentevékenységre való erőösszevonás célja a *kezdeményezés mielőbbi megragadása*, s az ellenségre — legérzékenyebb pontján — döntő csapás mérése.

A *hadműveletek kezdeti időszakában* bevetett erőknek minél nagyobb területet kell ellenőrzésük alatt tartani, az ellenséget — erőit, eszközeit, mozgását stb. — fel kell deríteni, erejét felőrölni, illetve számunkra kedvező irányba terelni. Az ilyen hadműveleteket az esetek többségében *késleltető hadműveletekként* kezelik.

A védelmi harc megvívása

A szerző a hadműveleti követelmények felvázolása után arra a kérdésre keresi a választ, hogy: amennyiben a kezdeti időszak hadműveletei jobbra csak késleltető jellegűek, és a következő időszakban inkább a támadólagos tevékenység dominál, hogyan kell értelmezni a terület megtartásának, illetve az ellenség megállításának követelményét.

A szerző szerint a *„megállítás”* nem jelenti feltétlenül azt, hogy a támadót teljes mértékben mindenütt és feltétlenül megállásra kell kényszeríteni. Elegendő a támadás lendületének bizonyos terepszakaszon meghatározott ideig történő lelassítása úgy, hogy az ellenlökést végrehajtó erők a feladatukat teljesíthessék. Az ilyen „megállítás” eredményeként a támadót fel lehet morzsolni, ezenkívül lehetővé válik, hogy az ellenlökésre tervezett térséget ne hagyhassák el, oldalt ne törhessenek ki, és a megsemmisítő csapást ne kerülhessék el.

Az említettek közül teljesen világossá válik — emeli ki a szerző —, hogy a védelem, amelynek célja a támadó megállítása, mozgó és álló elemekből áll. Emellett a hadműveletnek lehetnek olyan szakaszai, amelyek inkább állónak tekinthetők. Ilyenek például a védelem mélységében fordulhatnak elő. Az álló szakaszokból aztán nagyon is mozgó védelmi harcot lehet vívni. Arról van szó, hogy ennek során az ellenség folyamatosan gyengíthető, újra és újra váratlan körülmények közé kényszeríthető, amelyek következtében támadása lendületét veszti.

A döntésre törekvő hadművelet előkészítése során nagyon jelentős a védő azon elhatározása, hogy *mely területeket hagy szabadon*. A döntésnek mindenekelőtt hadműveleti szinten kell megszületnie, és az agresszor várható szándékát éppen úgy kell figyelembe venni, mint a terület fontosságát a saját hadművelet végrehajtása szempontjából. Nem kevésbé jelentős — és ugyancsak hadműveleti szintű döntést igényel — annak meghatározása, hogy a *támadót mikor, hol és mely alakulatok verik szét*, továbbá hogy ezt megelőzően mely térségben, mikor és meddig, mely erőknek kell az ellenséget megállítaniuk.

Annak a parancsnoknak, akinek az a feladata, hogy az ellenség főerőit megállítsa, a megadott hadműveleti tervtől függően a rendelkezésre álló alakulatokat, a terepet és az ellenség helyzetét figyelembe véve kell eldöntenie, hogy melyik egységével hajt végre mozgó tevékenységet, és hogy melyek azok, amelyekkel állóvédelmi harcot vív, azaz bizonyos terepszakaszt igyekszik megtartani. Elhatározásától, valamint a hadműveleti tervtől függ tehát, hogy mely egységeknek kell zömmel „klasszikus” értelemben vett módon védeni. Elképzelt, hogy valamely meghatározott, kulcsfontosságú területen, amelyet az agresszor semmi esetre sem törhet át, olyan védelmi rendszert készítenek elő, amelynek célja az *adott térség feltétlen birtoklása*, illetve a terepszakasz megtartása. Az ilyen jellegű védelmet könnyű fegyverzetű (de kellően megerősített) csapatokkal is meg lehet valósítani. Ezeket az alakulatokat állásaik végsőig való tartása végett vetik be, csak ritkán alkalmazzák mozgóvédelmi harcra. A könnyű fegyverzetű alakulatok azonban csak jól kiépített állásokból képesek hatékonyan harcolni. Az állások kiépítéséhez, illetve előkészítéséhez természetesen kellő időre van szükség.

A harcba vetett erőknek a mélység felé irányuló védelmi harc során már az állások előtt, egyidejűleg és a lehető leggyorsabban változtatva kell egy-egy terepszakasz megtartására törekedniük. Ellenlökések révén a műszaki zárák előtt és a tűzben elakadt ellenség szétverésére vagy pedig összeköttetési lehetőségeitől való elszigetelésére mindenféle kedvező körülményt ki kell használni.

A *késleltetés céljából* harcoló csapatok parancsnoka a számára meghatározott térségen be-

lül — ott, ahol az ellenség főerői várhatók, olyan erőket vessen be, amelyek a támadót megfosztják lendületétől, előre meghatározott irányba terelik, vagy pedig úgy irányítják, hogy üres terület felé támadjon. A már szétzavart ellenséges csoportokat olyan körülmények közé, illetve helyre kell terelni, ahol tűzzel és ellentámadással megsemmisíthetők.

A megállítás céljából vívott védelmi harc csak akkor sikeres, ha a harcoló csapatoknak, a támogató erőknél kellő tűzerejük van, és a légierő is hatékonyan működik. A mozgékonyaság és a védettség igen nagy jelentőségű. A védelem mélységében vívott harc során szükség szerint változtatni kell a megállítást, a támadást és a késleltetést, ami összességében meglehetősen nagy követelményeket támaszt a fegyverzettel, a felszereléssel és az utánpótlással szemben. Amennyiben a „megállítás” céljára légimozgékonyaságú egységek vagy ilyen magasabbegységek állnak rendelkezésre, azokat tartalékként célszerű készenlétben tartani.

A védelem mélységi felépítése — a hagyományos védelemtől eltérően — a meghatározott térség birtoklása és az ellenség eredményes „megállítása” szempontjából sokkal fontosabb, mint a szélességi tagozódás. Nagy távolságra és hézagmentes tüzet kell ugyanis biztosítani.

A parancsnok a rendelkezésére álló alakulatok minősége és mennyisége alapján dönti el, hogy a védelmi harcot miként vívja meg. Meghatározza, hogy hol harcol mozgékonyan és hol akar vagy hol lehet állóharcot folytatni. Meg kell határoznia azt is, hogy mely erőket, hol és meddig kell állásokba vagy pedig területvédelemre bevetni. A parancsnok dönti el azt is, hogy mely területeket lehet szabadon hagyni, és hol kell megfelelő ellenőrzést biztosítani. Megállapítja, hogy melyek lesznek azok az erők, amelyeket másféle harcra alkalmaz, és meg szabja tartalékainak erejét, összetételét, helyét, valamint feladatait is.

A jövőben a védelem — mint harcmód — a hadműveletek fontos részét képezi, de kérdéses: oly módon-e, hogy az ellenséget „meg kell állítani”. Amennyiben olyan védelemre gondolunk, amelyet hagyományos jelleggel készítenek elő, akkor elmondhatjuk, hogy ez a megszokott, és gyakran kedvelt „szabályos védelem” meglehetősen elavult.

A szerző végső konklúziója az, hogy a védelmi harc ma már nem uralkodó harcmód. Sokkal nagyobb jelentőségűnek tartja a késleltetést és a támadást. Szerinte a hadműveletek kezdeti időszakát messzemenően a késleltetés, a következő hadműveleteket pedig főként a támadás fogja jellemezni. A kezdeti időszak utáni hadműveletek főként nagyobb mélységben zajlanak le, és az eddigiekben megismert védelmi harcnál sokkal mozgékonyabban vívják meg, megteremtve más erők számára a döntést kierőszakolni igyekvő támadás előfeltételeit.

Az „újzerű” védelem, a késleltetést, a megtartást és a csapást váltogatva, hatalmas követelményeket támaszt. Nagyobb térségben, rövidebb előkészületi idő után és gyorsan, váratlanul változó körülmények közepette kell megvívni. Mindehhez ötletességre, kezdeményezőképeségre és ésszerű kockázatvállalásra van szükség. A védelem újzerű megszervezéséről a kis országok sem mondhatnak le, de meg kell találniuk azokat a formákat és módszereket, amelyek alkalmazása estén az új elvek a terület „szüksége” mellett is érvényesíthetők.

A következő szám tartalmából

- A biztonság lehetséges modelljei Európában
- A jugoszláviai polgárháborúról
- Az MH struktúrája és a fegyveres erők alkalmazása
- Osztrák nézetek a fegyveres konfliktusokról, a haderő korszerűsítéséről és alkalmazásáról
- A honvédelmi stratégia elvi alapjairól
- A magyar légvédelem és a repülés aktuális kérdései
- A hadművelet, a harc és a harctevékenység fogalomrendszere
- Az MHTT II. országos hadtudományi konferenciájáról (beszámoló)

BIBLIOGRÁFIA

Harcászat

1. Antal, J. F.:
Maneuver versus attrition: A historical perspective (A manőver és a felőlés összehasonlítása történelmi perspektívából), *Military Review*, 1992. 10.sz.
2. Beaumont, R. A.:
A „Wermacht-misztikum” felülvizsgálata („Wehrmacht Mystique” Revisited), *Honvédelem*, 1990. 8. sz.
3. Boschmann, P.:
The mobile barrier — land mine warfare in the 90 s (Mozgékony zár — Szárazföldi aknahadviselés a 90-es években) NATO's Sixteen Nations, 1986. 4. sz.
4. Csillag Ferenc:
A kézi lőfegyverek változása és hatása a harcászat fejlődésére; kandidátusi értekezés, 1965. ZMKA tudományos könyvtár.
5. Daskal, S. E.:
Sürgető igény az egyesített harcászati híradás (Joint Tactical Communications: An Urgent Battle Requirement), *Honvédelem*, 1986. 8. sz.
6. Fleury, J.:
Stratégies et tactiques (Hadászatok és harcászatok), *Defense Nationale*, 1992. 8—9. sz.
7. Glorius, R.:
Abseits des Hauptes (Mellék-irányban: a térségek ellenőrzése); *Truppenpraxis*, 1992. 5. sz.
8. Grau, L. W.:
A szovjet nem-lineáris harceljárás a jövő konfliktusaiban (Soviet nonlinear combat in future conflict); *HVK tudományos kézikönyvtár (AF 7406.)*.
9. Kerkemeyer, F. K.:
Auftragstaktik (Feladatirányultságú harcászat); *Infantry*, 1987. 6. sz.
10. Knapp, G. C.:
Tactician, this is logistician talk to me over (A harcos és a hadtápos együttműködése); *Military Review*, 1986. 2. sz.
11. Kroesen, F.:
What should a command post do? (Mi a harcálláspont feladata?) *Army*, 1993. 1. sz.
12. Rogers, B. W.:
Harcászat és technika (Tactics and Technology); *Honvédelem*, 1985. 9. sz.
13. Swain, R. M.:
B. H. Liddell Hart and the creation of a theory of war 1919—1933. (B. H. Liddell Hart és a háború elméletének megteremtése, 1919—1933.); *Armed Forces and Society*, 1990. 1. sz.
14. Sokolov, V. A.:
Razvitie taktiki istrebitel'no-bombardirovnikov v lokalnykh rojnykh (A vadászbombázó repülő harcászatának fejlődése a helyi háborúkban); *Voenno-Istoricheskij Zhurnal*, 1986. 4. sz.
15. Uhles—Wetter, F.:
Auftragstaktik was ist das. Können wir sie wilderbeleben? (A feladatirányultságú harcászat lényege és felújíthatósága); *Truppenpraxis*, 1992. 2. sz.
16. Vince Sándor:
Az összefegyvernemi harc fogalma, szerepe, célja és eszközei; jegyzet, ZMKA 1990. (Nyt. szám: 482/820).

Summery of contents

The opportunities and means for handling crisis as well as the relationship between security and reconnaissance are the subjects of the first two articles of this issue.

A thorough analysis is given in the column of military science and military affairs about the scientific conference on „Defensive Military Operations Used by the Field Army“ organized by the land forces headquarters. In addition, an article of current concern is included on electronic warfare, material logistics and conducting the information system based on a survey.

The concepts of military economy are summed up in the column of defense economy whereas the author of the column of law and order writes about the current, timely tasks of the border forces.

An introduction is published in the „Fórum“ column for the second national scientific conference of the association. The last part of Ferenc Julier's memoirs is published here.

The article „Some Thoughts on the Development of Defense“ published in the *Truppenpraxis* 1993/2. comes at the end.

Aus dem Inhalt

Es handelt sich in den ersten zwei Artikeln der Nummer über den Umgang mit der Krise und dessen Mittel, sowie über die Zusammenhänge zwischen der Sicherheit und Aufklärung (Nachrichtendienst).

Im Teil „Militärwissenschaft und Militärwesen“ wird über die wissenschaftliche Konferenz im Thema „Verdeidigungsoperation des Feldheeres“, vom Kommando der Landstreitkräfte veranstaltet, berichtet.

Es werden noch aktuelle Artikel über den radioelektrotechnischen Kampf, die materielle und technische Sicherung, und über das Führungsinformationssystem, auf dem Grunde einer Aufnahme veröffentlicht.

Der Verfasser des Militärwirtschaftlichen Teiles überblickt das Begriffssystem des Militärhaushaltes.

Der Verfasser des Schutz-Verteidigungsteiles schreibt über die aktuellen Aufgaben der Grenzwaiche.

Im Forum-Teil wird ein Kurzbericht über die zweite Landeskonferenz der Gesellschaft veröffentlicht, und der letzte Teil der Memorien von Ferenc Julier bekanntgegeben.

Als letzter Artikel wird „Einige Gedanken über die Entwicklung der Verteidigung“, ein Artikel aus der *Truppenpraxis* 1993/2. von der Redaktion bekanntgegeben.

Содержание

В первых двух статьях этого номера говорится о возможностях и средствах уменьшения кризиса, а также о связи между безопасностью и разведкой.

Под заглавием Военная наука военное дело пишется о научной конференции по теме Оборонная операция полевой армии организованной главным командованием сухопутных войск. Можно читать ещё о радиоэлектронной борьбе, о материально-технической обеспечении, а также об информационной системе управления.

Автор оборонной экономики рассматривает военную экономику в целом. Автор статьи пограничной обороны пишет об актуальных задачах пограничных войск.

Колонна под названием Форум предварительно информирует читателей о второй научной конференции общества и публикует окончательную (III.) часть мемуаров Ференса Юлиера.

В последней статьи данного номера редакция ознакомляет о статье, опубликованной в журнале *Труппенпраксис* 2/93. заглавием Некоторые мысли о развития обороны.

A HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG

gondozásában készül
az ezredforduló legátfogóbb
hadtudományi ismerettára, a

HADTUDOMÁNYI LEXIKON.

Kb. 4000 aktuális és történeti szócikket tartalmaz,
mintegy 150 ív terjedelemben, amit 30 ívnyi
ábraanyag szemléltet. A szócikkek felölelik
a hadtudomány valamennyi területét
és áttekintést nyújtanak
a kapcsolódó szakterületekről.

A szócikkeket több mint 100, szakterületén
elismert szerző írja
és 15 szerkesztő szerkeszti.

A lexikon kéziratát kiadás előtt
a honvédevezérkar és
a Magyar Honvédség parancsnokságának
szervei áttekintik és véleményezik.

A Hadtudományi Lexikon
két kötetben háromféle kivitelben,
1994. második felében
jelenik meg.

